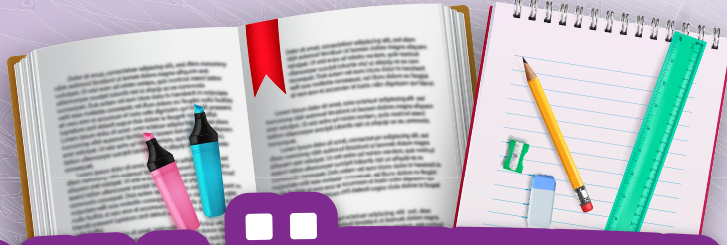

ORTAÖĞRETİM
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU ÖZETLERİ

FELSEFE

TYT-AYT

Zengin ve Anlaşılır İçerik

Hızlı ve Etkili Öğrenme

Görsel Destekli Anlatım

ORTAÖĞRETİM
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

MEBİ

KONU ÖZETLERİ

FELSEFE

TYT-AYT

Zengin ve Anlaşılır İçerik

Hızlı ve Etkili Öğrenme

Görsel Destekli Anlatım

MEBİ TYT-AYT KONU ÖZETLERİ - FELSEFE

ISBN 978-975-11-8477-1

Yazar KOMİSYON

Millî Eğitim Bakanlığı
Atatürk Bulvarı No: 98
Bakanlıklar / ANKARA

Tel: 0312 4132680
0312 4132681
0312 4131838

www.meb.gov.tr

Bu yayının tüm yayın hakları Millî Eğitim Bakanlığı'na aittir. Hiçbir şekilde ticari amaçla kullanılamaz veya kullandırılmaz. Bu kitabın ve kitapta yer alan içeriklerin ticari amaçla kullanılması, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'na aykırıdır. Aykırı davranışlar hakkında hukuki ve cezai her türlü başvuru hakkı saklıdır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastiğın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden îlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan îlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif ERSOY

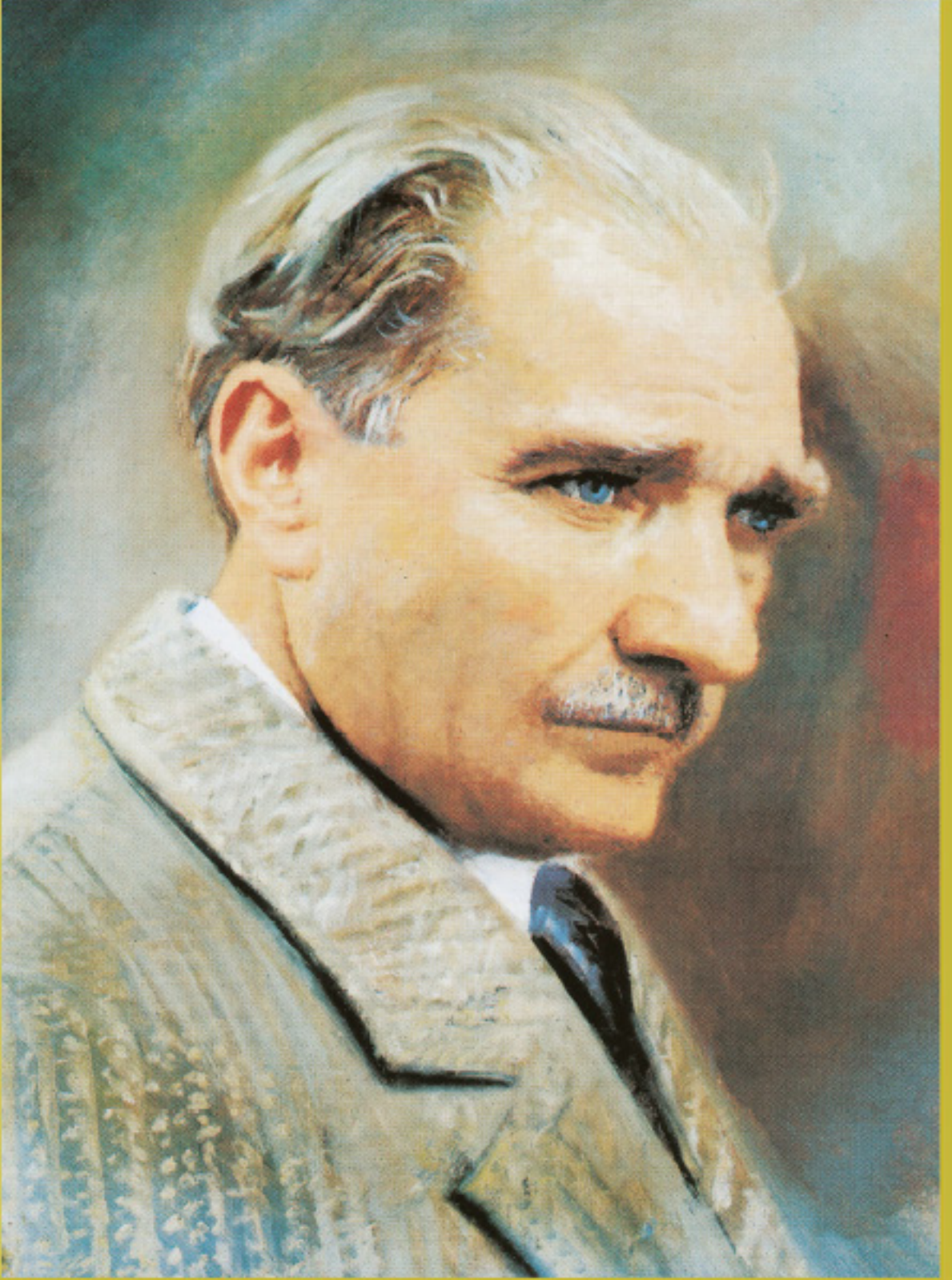
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namûsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

Felsefeyi Tanıma

Felsefenin Anlamı	9
Felsefi Düşüncenin Ortaya Çıkışı ve Özellikleri - Felsefe Sorusu Nedir?	11
Felsefenin İnsan ve Toplum Hayatı Üzerindeki Rolü	14

Felsefe ile Düşünme

Düşünme ve Akıl Yürütmeye İlişkin Kavramlar	15
Düşünme ve Dil İlişkisi - Felsefi Bir Görüşü veya Argümanı Sorgulama	18

Varlık Felsefesi

Varlık Felsefesinin Konusu ve Problemleri	19
Varlık Felsefesi Alanındaki Çağdaş Yaklaşımlar	23
Evrende Amaçlılık ve Düzenlilik - Varlık Türlerinin Sınıflandırılması - Bir Konunun Varlık Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi	25

Bilgi Felsefesi

Bilgi Felsefesinin Konusu ve Bilginin İmkânı Problemi	27
Bilginin Kaynağı ile İlgili Görüşler	29
Bilginin Sınırları - Doğru Bilginin Ölçütü - Doğruluk ve Gerçeklik - Bilginin Değeri ve Güvenirliği	31

Bilim Felsefesi

Bilim Felsefesinin Konusu ve Problemleri.....	33
Bilimin Değeri - Bilim Felsefe İlişkisi - Bilim ve Hayat İlişkisi	35

Ahlak Felsefesi

Ahlak Felsefesinin Konusu ve Problemleri - İyi ve Kötünün Ölçütü	37
Özgürlük ve Sorumluluk.....	40
Evrensel Bir Ahlak Yasasını Kabul Eden Görüşler ve Filozoflar.....	42
Evrensel Bir Ahlak Yasasını Reddeden Görüşler ve Filozoflar	44
İyilik ve Mutluluk İlişkisi - Özgürlük, Sorumluluk ve Kural İlişkisi	46

Din Felsefesi

Din Felsefesinin Konusu ve Soruları - Tanrı'nın Varlığı ile İlgili Görüşler	49
Din Felsefesinin Soruları - Teoloji ve Din Felsefesi - Felsefe, Bilim ve Din Açısından Ben Kimim?	52

Siyaset Felsefesi

Siyaset Felsefesinin Konusu ve Problemleri - Hak, Adalet, Özgürlük - İktidarın Kaynağı	54
İdeal Devlet Düzenine Yönelik Görüşler - Ütopya	57
Egemenlik Sorunu - Toplumsal Sorunlara Felsefi Bakış	59

Sanat Felsefesi

Sanat Felsefesinin Konusu ve Problemleri - Güzellik - Sanat Nedir?	61
Sanat Kuramları - Sanat Eserinin Özellikleri - Sanat ve Duyarlılık - Şehir, İnsan ve Sanat	63

Felsefi Okuma ve Yazma

Felsefi Okuma ve Yazma	66
------------------------------	----

MÖ 6. Yüzyıl-MS 2. Yüzyıl Felsefesi

İlk Medeniyetlerin Felsefenin Doğuşuna Etkisi - Anadolu'da Yaşamış Filozoflar	70
İlk Neden(Arkhe) ve Değişim Problemi	72
Sofistler ile Sokrates'in Bilgi ve Değer Anlayışları	74
Platon'un Varlık, Bilgi ve Değer Anlayışı	75
Aristoteles'in Varlık, Bilgi ve Değer Anlayışı	77
Görüş Analizi: Konfüçyüs, Sokrates, Platon ve Aristoteles	79

MS 2. Yüzyıl - MS 15. Yüzyıl Felsefesi

MS 2.Yüzyıl - MS 15.Yüzyıl Felsefesinin Ortaya Çıkışı - Hristiyan Felsefesinin Özellikleri ve Problemleri	82
İslam Felsefesinin Özellikleri ve Problemleri	84
İnanç - Akıl İlişkisi - Çeviri Faaliyetleri	86
Görüş Analizi (Augustinus, Fârâbî, İbn Sîna, Gâzâlî ve İbn Rüşd) - Tasavvuf Düşüncesi	88

15. Yüzyıl - 17. Yüzyıl Felsefesi

15. Yüzyıl - 17. Yüzyıl Felsefesinin Ortaya Çıkışı	94
15. Yüzyıl - 17. Yüzyıl Felsefesinde Öne Çıkan Görüşler	97
Bilimsel Çalışmaların 15. Yüzyıl - 17. Yüzyıl Felsefesine Etkisi	100
Görüş Analizi: R. Descartes, B. Spinoza ve T. Hobbes	102

18. Yüzyıl - 19. Yüzyıl Felsefesi

18. Yüzyıl - 19. Yüzyıl Felsefesinin Ortaya Çıkışı - Genel Özellikleri - Dil ve Edebiyatla İlişkisi	106
18. Yüzyıl - 19. Yüzyıl Felsefesinin Öne Çıkan Problemleri - 1	108
18. Yüzyıl - 19. Yüzyıl Felsefesinin Öne Çıkan Problemleri - 2	110
Görüş Analizi: J. Locke, I. Kant ve F. Hegel	112

20. Yüzyıl Felsefesi

20. Yüzyıl Felsefesinin Ortaya Çıkışı	115
20. Yüzyıl Felsefesinin Öne Çıkan Özellikleri ve Temel Problemleri - 1	117
20. Yüzyıl Felsefesinin Öne Çıkan Özellikleri ve Temel Problemleri - 2	119
Türkiye'de Felsefi Düşünceye Katkıda Bulunan Felsefeciler - Çağımızın Felsefecileri - Yaşadıkları Yerler	121
Görüş Analizi: F. Nietzsche, H. Bergson, J. P. Sartre ve T. Kuhn	124
N. Topçu, T. Mengüşoğlu ve K. Popper'ın Görüşlerinin Tartışılması	127

Felsefe hayata ilişkin sorulan sorular mıdır, bu sorulara verilen cevaplar mıdır, bir cevap bulunamasa bile sorgulama sürecinin kendisi midir, evrene ilişkin sarsılmaz bir hakikat arayışı mıdır? Felsefe tüm bunların tamamı hatta daha fazlasıdır.

Felsefe insanı ve evreni anlamaya çalışırken sorular sorar ve bu sorulara akılcı yanıtlar bulmaya çalışır.

Felsefede akla dayalı verilen cevaplar filozofların bakış açısını da yansıttığından çeşitlidir ve bu da felsefi birikimin zenginliğinin temel sebebidir.

Felsefenin yöneldiği konular da verilen cevaplar gibi çeşitlidir; varlık, iyi, kötü, adalet, güzellik, inanç, doğru, özgürlük gibi birçok kavram ve konu hakkında sorular sorar ve cevap bulmaya çalışır.

Düşünmenin Önemi ve Gerekliliği

Düşünme, insanın benzersiz bir yeteneğidir ve bu yetenek, bireyin yaşamında önemli bir rol oynar. Düşünce süreci, insanın bilinçli bir şekilde dünyayı anlamasına, sorunları çözmesine ve geleceğe dair planlar yapmasına olanak tanır.

Bireyin karşılaştığı sorunları çözme sürecinde düşünme, kritik bir rol oynar. Zorluklarla karşılaştığında, düşünce süreci, çeşitli çözüm yollarını değerlendirme ve en uygun olanını seçme yeteneği sunar. Bu, bireyin sorunlara yönelik yaratıcı ve etkili çözümler bulmasını sağlar.

Düşünme becerisi, bilgiye erişim ve bilgiyi değerlendirme sürecinde de hayati bir rol oynar. Bilgi çağında yaşadığımız bugünlerde, doğru ve yanlış bilgiler arasındaki ayrımı yapma becerisi, düşünmenin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu beceri, bireyin bilinçli bir tüketici olmasına ve bilgiye dayalı kararlar almasına olanak tanır.

Bilinç, insanın kendisinin ve evrende var olan her türlü objenin farkında olması durumudur. Bilinçli bir varlık olarak insanın, kendi düşüncelerine yönelmesi ve onları değerlendirmesi ise öz bilinç kavramı ile ifade edilir.

İnsanın kendini evrende ve yaşamda konumlandırmaya çalışması sonucunda, yani düşünme sayesinde uygarlıklar meydana gelmiş, kültürel miras oluşmuş, bilimsel birikim elde edilmiş, sanat ve felsefe gibi alanlar doğmuştur.

Sonuç olarak, düşünmenin önemi ve gerekliliği, bireyin kişisel gelişimi, sorun çözme yeteneği, toplumsal katılımı ve bilgi yönetimi açısından kritik bir rol oynar. Bu yetenek, bireyleri sadece kendi yaşamlarını değil, aynı zamanda toplumlarını etkileme ve dönüştürme potansiyeliyle donatır. Düşünce süreci, insanlığın ilerlemesinde ve evrensel değerlerin sürdürülmesinde temel bir taşıyıcıdır. Bu nedenle, düşünmeye verilen değer, bireylerin ve toplumların geleceğini şekillendirme açısından büyük öneme sahiptir.

Felsefe Terimi

Felsefenin terim anlamı bilgelik sevgisi, bilgelik dostudur. Felsefe (philosophia), sevmek (philia) ve bilgelik (sophia) sözcüklerinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bilgi arayışında olan düşünürlere de filozof (philosophos) adı verilir. Philosophos kelimesini ilk kullanan düşünürün Phytagoras olduğu kabul edilir.

Felsefe terimi birçok kavramla ilişkilidir: akıl, arayış, sezgi, bilgi, hikmet, bilgelik, düşünme, duyum, hakikat, gerçeklik, sevgi, dostluk...

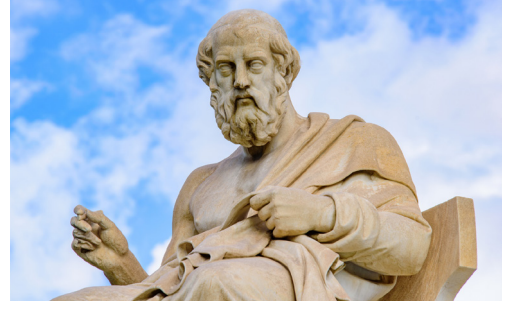
İslam felsefesinde, felsefenin eş anlamlısı olarak kullanılan **hikmet**, olup bitenin esasını (özünü) bilmek ve bilineni hayata uygulamak olarak açıklanabilir. Hikmet Türkçede bilgelik anlamında da kullanılır. Hikmet sahibi olan kimseye **hâkîm** denir.

Hakikat, gerçeklik anlamıyla zihne bağlı veya zihinden bağımsız varlık alanına işaret ederken; doğruluk anlamıyla bilginin nesnesine uygun oluşuna işaret eder. Bütün bir felsefe tarihine bakıldığında filozofların hakikat arayışı içinde oldukları görülmektedir.

Felsefe Tanımları

Ünlü Yunan filozof Platon'a göre felsefe, her şeyin aslını, öz gerçeğini bilmeye, hiç değişmeden kalan şeye varma uğraşıdır.

Platon'un öğrencisi Aristoteles'e göre felsefe, varlık olmak bakımından varlığı inceleyen bilimdir.

Platon

Aristoteles

El Kindî'ye göre felsefe, insanın kendini tanımasıdır. Felsefe, insanın gücü yettiği ölçüde külli ve ebedî şeylerin hakikatlerini, mahiyetlerini ve sebeplerini bilmektir.

Fârâbî'ye göre felsefe, var olmaları bakımından varlıkların bilinmesidir.

İbn-i Sînâ'ya göre felsefe, bir insanın nesnelerin hakikatlerine vâkıf olabileceği kadar vâkıf olma uğraşıdır.

Immanuel Kant'a (İmanuel Kant) göre felsefe, kavramlarla veya kavramlar inşasıyla elde edilen akılsal bilgidir.

Karl Jaspers'a (Karl Yaspers) göre felsefe yolda olmak demektir.

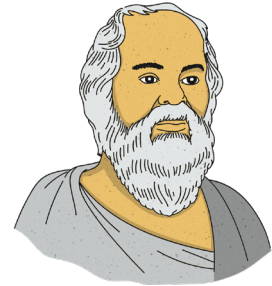
Takiyettin Mengüşoğlu'na göre bilgi sevgisi anlamına gelen ve başlangıcında bir bütün olan felsefe, bugün birçok disiplini içinde toplayan, her alanla (yani hem var olan şeylerle hem onların bilgisiyle) ilgili olan bir bilgidir.

DİKKAT

Felsefenin tam ve kesin bir tanımı yoktur.

Filozof Kimdir?

Filozof, düşüncelerini tutarlılık içinde dile getiren ve bu düşüncelere dayalı felsefi sorular sorabilen kimsedir. Filozof hayatı, insanı, evreni sorgulayan, kendi düşünceleriyle kavrayan kişidir. Her dönem ele alınan konulara dair yeni sorular soran ve bu sorularla yeni bir bakış açısı geliştirebilir. Filozof, eleştirel düşünen ve özgün düşünceler üretebilen kimsedir. Elbette daha öncekilerin felsefe adına ortaya koyduğu düşünceleri inceler. Fakat filozof kendi yanıtının peşindedir. Her soru yeni bir yanıtı, her yanıt da yeni bir soruya kapı açar. Bu anlamda filozof sürekli arayış içerisinde.

Sokrates

Sonuç olarak filozof;

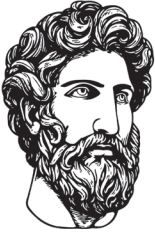
- merak eden,
- eleştiren ve sorgulayan,
- sorularına yılmadan cevap arayan,
- tutarlı, özgün ve akılcı fikirler üreten,
- görüşlerini bir sistem dahilinde geliştiren,
- zihni bilme isteğiyle dolu olan,
- bilgiyi seven,
- hakikatin peşinde koşan,
- başkalarının görüşlerini de değerlendiren, bulduğuyla yetinmeyen,
- öncelikleri diğer insanlardan farklı olanıdır.

FELSEFİ DÜŞÜNCENİN ORTAYA ÇIKIŞI

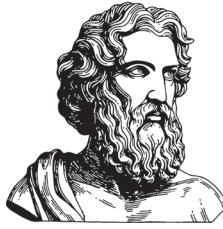
Mısır ve Mezopotamya'da bilimin kuramsal nitelikte sorulara yönelemediği, Çin ve Hint'teki felsefenin zaman zaman mitolojik düşünce ve dinî açıklamayla iç içe girmiş olduğu yerde, Yunanlı pratik kaygılardan uzak bir biçimde, anlamak ve merakını gidermek için felsefe ve bilimle uğraşmıştır. Yunanlılar felsefeyi dinî veya mitolojik açıklamadan bağımsız bir açıklama tarzı olarak öne sürmüşlerdir.

! DİKKAT

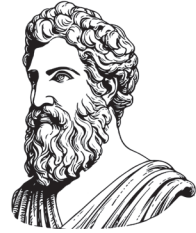
Antik Yunan uygarlığından önce Mısır, Mezopotamya, İran, Hint ve Çin bölgelerindeki çalışmalarda olaylar mitolojik ve dinsel nedenlerle açıklanmıştır.

Thales

Anaksimenes

Anaksimandros

Eski Yunan felsefesi, mitolojik düşünceyi reddederek onun sunduğu açıklama tarzından tatmin olmayan Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes gibi filozoflar eliyle kurulmuştur. Felsefenin Yunan'daki sistemli hâle gelişine damgasını vuran olay, evrenin kökeni ve doğasıyla ilgili problemlere getirilen mitolojik açıklamaların bir tarafa bırakılmasıdır. Thales ve arkadaşlarını filozof kılan en temel olgu, onların dinî ya da mitolojik açıklamaların yerine, özellikle bilimsel düşüncenin temelini oluşturan "gözle görünür dünyanın akli ve anlaşılır bir düzeni gizlediğini" düşünmeleridir. Keza, ilk filozoflar "insan aklının bu arayışta kendisinden yararlanılabilecek yegâne araç olduğu" inancını taşımışlardır.

Çin, Hint, Mısır ve Mezopotamya'daki bilimsel ve felsefi düşüncenin, pratik bir yönelimi olduğu yerde, Yunan filozofları; doğaya, çıkar gözetmeksizin, bilmek amacıyla bilmek için yönelmiştir. Böylece düşünceyi tek tek örnek ve olgularda bırakmayıp Theoria'ya yükseltmişlerdir.

Sonuç olarak MÖ 6. yüzyıl dolaylarında felsefe Antik Yunan'da, dinî ya da mitolojik düşünceden kopuşun sonucunda, doğal olayların, doğaüstü değil de doğal nedenlerle açıklanması gerektiği düşüncesiyle başlamıştır. Bu anlamda Yunan felsefesi insan aklına dayanan bağımsız bir faaliyet olarak ortaya çıkmıştır.

PEKİ NEDEN ANTİK YUNAN?

Yunan uygarlığı Akdeniz ve Karadeniz kıyıları ile Trakya, Yunanistan, İtalya gibi bölgeleri içine alan zengin ve bereketli topraklarda kurulmuştur. Kurulduğu bölgenin doğal zenginlikleri, bitki örtüsü ve yaşamı kolaylaştıran yapısı Yunan toplumunun doğayla mücadele etme zorunluluğunu azaltmıştı.

Ayrıca Anadolu'nun ticaret yolları üzerinde bulunması, Yunanların özellikle deniz yolu ile Akdeniz, Ege ve Karadeniz'e komşu ülkelerle yaptıkları ticaret ekonomik olarak zenginleşmelerini sağlamıştır.

Felsefenin doğuşunda ekonomik refah, temel ihtiyaçların karşılanması önemli bir faktördür.

Yunanların ticari etkinlikleri, onların komşu kültürlerin düşünsel, teknik birikimlerini, beceri ve alışkanlıklarını da edinmesini sağlamıştır. Bu sayede Yunanlar matematik, geometri, tıp, astronomi gibi alanlarda önemli ilerlemeler kat etmiştir. Örneğin, Thales astronomi, geometri ve matematik ile ilgili bilgilerini Mısırlılardan öğrenmiştir. Yunanlar bu kültürel birikimi özümseyerek kendi medeniyetlerinin bir parçası hâline getirmişlerdir.

Bu süreçler, Antik Yunan toplumunda, özgür vatandaş konumundaki Yunanların, felsefe yapmak için ihtiyaç duyduğu serbest zamanı sağlamıştır.

Böylece filozoflar agora ve kapitollerde bilgelik, siyaset, ahlak ve doğanın yapısı gibi birçok konu üzerinde konuşma fırsatı yakalamışlardır.

Atina gibi kentlerde demokrasi kültürü gelişmiştir. Demokrasi kültürü insanların düşüncelerini paylaşmalarını ve özgürce dile getirmelerini sağlamıştır. Bu durum Antik Yunan toplumunda farklı görüş ve düşüncelere karşı açık bir ortamın oluşmasını kolaylaştırmıştır.

FELSEFİ DÜŞÜNCENİN NİTELİKLERİ

Felsefi düşünce, merak ve hayret duygusuyla başlar.

Felsefe, olguları veya bilmediklerimizi merak ettiğimizde başlar. Hayret yani şaşma ise merakla birlikte bilme ve araştırma isteğini besleyen, insanı sorgulamaya sevk eden temel bir duygudur. İlk filozoflar doğada var olan her şeyin ilk nedenini merak etmişlerdir. Bu merak aynı zamanda doğada olup biten şeylerin uyandırdığı bir hayretle beslenmiştir.

Felsefi düşünce eleştirel ve sorgulayıcıdır.

Eleştirel ve sorgulayıcı olma, felsefeyi diğer düşünme biçimlerinden ayıran temel özelliğidir diyebiliriz. Eleştirel ve sorgulayıcı düşünme; genel anlamda neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlamak için muhakeme yapma sürecidir. Filozof düşüncelerini eleştirel anlamda analiz, irdeleme ve değerlendirme yapmadan ortaya koymaz. Eleştirel düşünme; bilinçli, denetimli ve metodolojik bir temele dayanır. Soru sormakla başlar, analiz ve sorgulamayla devam eder. Filozof yeterli sorgulamayı ve eleştirel düşünmeyi yapmadan bir fikri kabul etmez ya da reddetmez.

Felsefi düşünce, sistemli ve tutarlıdır.

Sistemli bilgi, birbirleriyle tutarlı ve bütüncül olma özelliği taşıyan bilgidir. Her felsefi sistem önce kavramlarına ilişkin belli tanımlar ortaya koyar. Daha sonra bu tanımlamalardan mantıksal sonuçlara ulaşılır. Bu bakımdan felsefi sistemlerde bir-biriyle anlamca uygunluk içerisinde olmayan yani çelişen görüşlere yer yoktur. Her felsefi sistem kendi içerisinde tutarlıdır.

Felsefi düşünce, yığılımlı ilerler.

Felsefi düşünce, filozofların ortak birikimi ile oluşur. Bu anlamda felsefe birikimli bilgidir. Örneğin, İlk Çağ'da filozofların sorguladığı "Bilgi nedir?", "Sanat nedir?", "Varlık nedir?" gibi sorular hâlâ yanıtlanmaya çalışılmaktadır. Böylece her filozof kendi düşünceleriyle bu sorulara açıklamalar getirmekte ve felsefeye yeni bilgiler katmaktadır. Bu durum, felsefenin yığılımlı ilerlediğini gösterir. Bu durum felsefeyi bilimden ayıran bir özelliktir.

Felsefi düşünce, şüphe etmeyi gerektirir.

Felsefede sözünü ettiğimiz şüphe gündelik yaşamdaki şüphelerimiz gibi değildir. Felsefi şüphe bir hakikate ulaşmak için doğru bildiğimiz yargıları sorgulamamızı sağlar. Böylelikle derin düşünmek ve sürekli sorgulamak mümkün hâle gelir.

Felsefi düşünce, refleksiftir.

Felsefe insanın kendi üzerine düşünmesi anlamında refleksiftir. Filozof, yalnızca düşünmez. Düşünceleri üzerine de düşünür. Bu eylem düşünmeyi düşünmedir. Düşüncenin kendi üzerine yönelmesi, öze dönük bir eylemdir. Bu durumda, felsefeye düşünce hakkında düşünce denebilir.

Felsefi düşünce, rasyoneldir.

Felsefi düşünce rasyonel yani akılsal bir düşünme şeklidir. Felsefede incelenen konunun sorgulanması ve elde edilen bilginin değerlendirilmesi akıl ilkelerine göre gerçekleştirilir. Akıl burada, insanın doğru bilgiye ulaşmak için kullandığı bir araç olarak karşımıza çıkar.

Felsefi düşünce evrenselidir.

Felsefi düşünce herkes için ortak ve paylaşılan bir düşünce olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla felsefe, belirli bir topluma veya zamana özgü yerel bir etkinlik değildir. Soruları ve konuları kişiye ya da topluma bağlı değildir, herkesi ilgilendirir. Felsefenin soru ve konularının belirli bir zamana ait olmaması felsefenin evrensel oluşunun sonucudur.

BİR FELSEFE SORUSU NEDİR?

Felsefe soruları, bilim, sanat, din gibi diğer insan etkinliklerinden ayrı sorulardır. Bilimin soruları olgulara, olgular arasındaki ilişkilerin düzenliliklerine ilişkindir. Sanatın soruları duysal alana ve beğenilere ilişkindir. Bir sanat eserinin güzel olup olmadığı, estetik değeri gibi. Felsefi sorular hem olgulara hem de metafizik alana aittir. Felsefi sorular olguların düzenliliğini değil arkasındaki nedenleri sorgular. Felsefi sorular ilk nedenlere gitmeyi amaçlayan ve durum tespitinin ötesinde var olan düzenin amaç ve yönelimini ortaya koyan sorulardır. Felsefe bu sorulara yanıt bulmak için akla dayalı temellendirmeleri kullanır.

Felsefi sorunun özellikleri:

- Pratik yaşamın ve günlük ihtiyaçların dışındadır.
- Yeni birtakım sorulara kaynaklık ederek farklı bakış açıları kazandırır.
- Kendi başına anlamlıdır.
- Kavramların özüne ilişkin derinleşmeye yönelir.
- Bir şaşkınlığı açığa çıkarır.
- Genellikle "... nedir?"li sorulardır.
- Evrenseldir.
- Bir düşünmeyi başlatmak için filozofun kendi kendine sorduğu sorulardır.

Felsefenin Bireysel İşlevleri

- Felsefe bireyin eleştirel ve sorgulayıcı bir tavır geliştirmesine yardımcı olur.
- Felsefe değerlerin ve ilkelerin sorgulanmasına ve kişinin kendi değer ve ilkelerini oluşturmaya yardım eder.
- Felsefe bireyin dünya görüşünü şekillendirmesine yol gösterir.
- Felsefe bireyin yaşamın anlamını sorgulamasına vesile olur.
- Felsefe bireyin çok yönlü bir bakış açısını geliştirmesine yardımcı olur.
- Felsefe bireyin duygusal farkındalık geliştirmesine yardım eder.
- Felsefe kişinin doğruyu, gerçeği, iyiyi ve güzeli anlama çabasına yardım eder.
- Felsefe tartışmasız doğru kabul edilen düşünceleri eleştirerek bireyin daha özgür düşünebilmesine yardımcı olur.

Felsefenin Toplumsal İşlevleri

- Toplumun sürekliliğini sağlayan ortak değerlerin oluşmasına katkı sağlar.
- Ön yargısız olmanın yolunu gösterdiğinden demokrasinin yaygınlaşmasında, insan haklarına saygının yerleşmesinde önemli katkılarda bulunur.
- Farklılıklara anlayış gösterilmesini sağlayarak toplumsal dayanışmayı sağlar.
- Bilgi toplumlarının gelişmesinde etkili olur.
- Sanat, bilim, teknik gibi alanların gelişmesine katkı sağlar.

AKIL YÜRÜTME VE ARGÜMANTASYON

- Akıl yürütme; doğru olduğu kabul edilen önermelerden yeni bir önermeye ulaşmadır.
- Yeni bir önermeye ulaşırken kanıt durumunda olan önermelere öncül, ortaya çıkan yeni önermeye ise sonuç önermesi denir.
- Yeni önermeye kaynaklık eden önermelerin yani öncül önermelerinin de kendi içinde tutarlı olması gerekir.
- Akıl yürütme sürecinde doğruluk hem içeriksel hem de biçimsel olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıkar.
- İçeriksel doğruluk önermelerin ilgili olduğu varlıkla uyumu ile ilgiliyken biçimsel doğruluk akıl yürütme kurallarına uygunluk ile ilgilidir.

Görüş Nedir?

Önceki bölümde farklı filozoflarca farklı felsefe tanımları yapıldığını görmüştük. Bunun temelinde her filozofun felsefeyi tanımlarken içinde bulunduğu koşullardan etkilenmesi, farklı konularla ilgilenmesi yani kendine özgü bir bakış açısıyla görüş geliştirmesi yatmaktadır.

Bir fikir sahibi olmak için filozof olmak mı gerekir?

- İnsan, varoluşu itibarıyla diğer varlıklardan farklıdır. İnsanı farklı kılan kendine ve etrafında olup bitenlere ilişkin bir değerlendireme yapabilme gücü, kendine özgü bir bakış açısı ve buna bağlı yargılar ortaya koyabilme yetisidir.
- İnsanın etrafında olup bitenlere ilişkin bir anlayış geliştirmesi görüş oluşturmaya demektir.
- İnsanın bir görüş geliştirmesinde yaşamı, içine doğduğu toplumun koşulları, kültürü ve inançları etkilidir.
- Ortaya atılan bir görüş, siyasetle, dinle, sanatla, varlıkla, bilgiyle ve daha başka çeşitli konularla ilgili olabilir.
- Görüşler akıl yürütmeye temel olan argümanların kaynağıdır ancak her görüş bu bağlamda geçerli ve güvenilir olmayabilir. Örneğin önyargılara dayalı bir görüş, geçerli bir akıl yürütme yapmaya imkân vermez.
- Felsefi görüşler, sağlam bir temele dayalı, kapsayıcı ve kendi içinde tutarlı olmalıdır.

Önerme

Her cümle önerme midir?

- Bir şeyin zihindeki tasarımı kavram, kavramın dil ile ifadesi terimdir.
 - Önerme, doğru ya da yanlış değeri alabilen, yargı bildiren cümledir.
 - Önermeler özne, yüklem ve bu ikisini birbirine bağlayan bir bağdan oluşur.
- Soru, istek, emir, ünlem cümleleri önerme değildir.

DİKKAT

Her önerme cümledir ama her cümle önerme değildir.

Herhangi bir yargı bildirmeyen, doğru ya da yanlış değeri almayan istek, emir, soru, ünlem ya da dua cümleleri birer önerme değildir.

Argüman

Bir düşüncenin doğruluğunu kanıtlamak nasıl mümkün olabilir?

- Argümantasyon, belli önermelerin öncül ya da kanıt olarak kullanılmasıyla yeni bir önermeye ulaşmayı içeren bir süreçtir.
- Argüman, argümantasyon süreci sonunda ortaya konan yeni bir yargıdır.
- Argüman birden fazla önermenin birbiri ile ilişkili ve tutarlı olmasını gerektiren, bir fikri desteklemek için kullanılan önermeler kümesini içerir.
- Bir argümanın geçerliliği ve ikna ediciliği, önermelerin kendi içinde tutarlı olmasına ve önermelerin ileri sürdüğü yargının doğru olmasına bağlıdır.

DİKKAT

Argüman bilimsel nitelikte bir kanıtlama değildir.

Tümdengelim, Tümevarım ve Analoji

Hakikatin hareket noktası tümel mi tikel mi olmalıdır?

- Akıl yürütme, kanıtlayan durumunda olan öncül önermelerden sonuç önermesine varılması işlemidir.
- Akıl yürütmenin üç türü:

1. Tümdengelim (Dedüksiyon): Öncüllerin doğru olması durumunda, sonuç önermesinin, zorunlu olarak doğru olması gereken tümel bir önermeden; tümel ya da tikel bir önermenin çıkarıldığı akıl yürütme biçimidir.

Örnek:

Bütün cisimler yer kaplar.

Dünya bir cisimdir.

O hâlde Dünya da yer kaplar.

2. Tümevarım (Endüksiyon): Öncüllerden sonucun zorunlu olarak çıkmadığı, sonuç önermesinin olasılık içerdiği; tek tek olgulardan ya da tikel önermeden genel ve tümel bir önermeye ulaşılan akıl yürütme biçimidir.

Örnek:

X bir sporcudur ve antrenman yapar.

Y bir sporcudur ve antrenman yapar.

Z bir sporcudur ve antrenman yapar.

O hâlde bütün sporcular antrenman yapar.

3. Analoji (Benzeşim): En az bir ortak özelliği bulunan iki nesne arasında ya da iki önerme arasında kurulan ilişkiden; birinde bulunan başka bir özelliğin diğerinde de bulunduğu sonucunun çıkarılmasını içeren akıl yürütme biçimidir.

Örnek:

Matematik ve geometri formüllere dayalı derslerdir.

Öğrenciler matematik dersine çalışmaktan keyif alırlar.

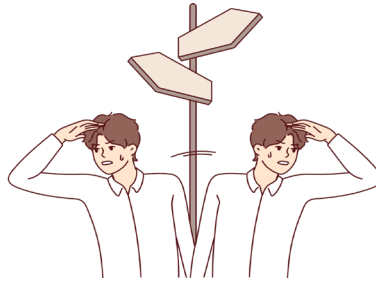
O hâlde öğrenciler geometri dersine çalışmaktan da keyif alırlar.

HATIRLAYALIM

Tümevarım tikelden tümele, tümdengelim tümelden tikele gidiş yolu izlerken analogide ise tikelden tikele ve tekilden tekile doğru bir gidiş yolu vardır.

Tutarlılık ve Çelişiklik

Bir şey aynı anda hem doğru hem yanlış olabilir mi?

•Bir argümanın ikna edici olması, argümanın ve argümanı oluşturan önermelerin kendi içinde tutarlı olmasına, çelişki barındırmamasına bağlıdır.

•Tutarlı ve çelişkiden uzak argümanlarla kurulan akıl yürütmelerin geçerliliğinden söz edilebilir.

•Bu bağlamda;

Tutarlılık, bir felsefi sistemde, öne sürülen argümanların, bu argümanları oluşturan önermelerin kendi içinde uyumlu olması, akıl ve mantık ilkelerine uygun olmasıdır.

Çelişiklik, aynı özne ve yükleme sahip ancak nicelik ve nitelikleri farklı iki önermenin aynı anda doğru ya da yanlış kabul edilmesidir. "Bütün insanlar akıllıdır." önermesi ile "Bazı insanlar akıllı değildir." önermesinin aynı anda doğru kabul edilmesi çelişiklik örneğidir. Çünkü bu önermenin birinin doğru kabul edilmesi hâlinde diğerinin yanlış kabul edilmesi gerekir.

! DİKKAT

Akıl ilkeleri; özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü hâlin imkânsızlığı ilkesidir.

Özdeşlik ilkesi, bir şey neyse o olduğunu ifade eden anlayıştır.

Çelişmezlik ilkesi, bir şeyin hem kendisi hem de başka bir şey olamayacağını ifade eder.

Üçüncü hâlin imkânsızlığı ilkesine göre bir şey ya kendisidir ya da kendisi değildir. Bu ilke üçüncü bir hâlin düşünülmesine engel olur.

Tutarlı düşünce aklın bu ilkelerine uyarak bir yapı oluşturur.

Gerçeklik ve Doğruluk

Gerçeklik, insan zihnine bağlı olmadan, insanın dışındaki şeylerin nesnel bir şekilde var olma durumunun ifade edilmesidir. Gerçeklik durumunda insana bağlı olmadan var olanlardan; nesne ve olgulardan bahsedilir. Algılamamıza konu olan -ölçülebilir özellikteki somut olarak- var olanlar, bir bütünlük arz eder.

Doğruluk, düşüncenin bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır, dile getirilen önermelerin gerçeklikle örtüşmesi, çelişki içermemesi durumudur. Düşüncede varılan sonuçların, yöneldiği nesneyle uyumu gerekmektedir. Bir bilginin doğru olup olmamasının belirlenmesi, gerçeklikle olan bağı denetlenerek belirlenir. Bu değer ölçütü, gerçeklik; yani gerçeğe uygun olup olmadığı, gerçekliği yansıtır yansıtmazdır.

! DİKKAT

Sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılsa da gerçeklik ve doğruluk aynı şeyler değildir.

Felsefede Temellendirme

Bir görüşü gerekçelendirmek onu doğru yapar mı?

- Felsefi düşünceler, bilimsel yöntemlerle kanıtlanamaz. Ancak yine de ikna edici olması, herhangi bir felsefi görüşün belli gerekçelere dayanması gerekir.
- Felsefi soruların kesin cevaplarının ve buna bağlı olarak da sınanmaya uygun kesin kanıtlarının olmayışı felsefede temellendirmeyi zorunlu kılar.
- Felsefede temellendirme, bir felsefi görüşün akla dayalı yöntemlerle dayandırılması, gerekçelendirilmesidir.
- Filozofların görüşlerinin geçerliliği, temellendirilmiş görüşlerinin kendi içindeki uyumuna yani tutarlılığına bağlıdır. Yani felsefi temellendirme, felsefi görüşün tutarlılığı ile de ilişkilidir.
- Bilimde temellendirme deneysel yöntemlerle yapılırken felsefede temellendirme akla dayalı yöntemlerle yapılır.

İnsanların düşünmesinde ve düşüncelerini ifade etmesinde en önemli araç dildir. İnsanların diğer insanlarla iletişim kurabilmesinin yegâne aracı olarak dil insan yaşamının vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu bölümde öğrendiklerimiz düşünürken ve düşündüklerimizi ifade ederken dili daha etkili ve doğru kullanmamıza yardımcı olacaktır. Soru sormak insanı cevap arayışına iten en temel noktadır.

DÜŞÜNME VE AKIL YÜRÜTMEDE DİLİN ÖNEMİ

- Dil insanla birlikte gelişen doğal bir varlık alanıdır.
- Dil ile ilgili teoriler genellikle düşünmenin dil olmadan var olmasına olanak olmadığı yönündedir.
- Düşünce kavramlarla anlam kazanır.
- Kavram, bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımıdır.
- Felsefede düşünceleri ifade etmenin temel aracı kavramlardır.
- Felsefede görüş ve argümanların doğru ifade edilmesinin koşulu dilin doğru kullanılmasıdır.
- Dil felsefesi; felsefenin, dili tüm boyutları içinde kavramsal bir analize tabi tutan, insanın dili kullanma etkinliği üzerinde yoğunlaşan dalıdır.

FELSEFİ BİR GÖRÜŞ VE ARGÜMANI SORGULAMA

Bir iddianın içeriğini kavramanın aşamaları nelerdir?

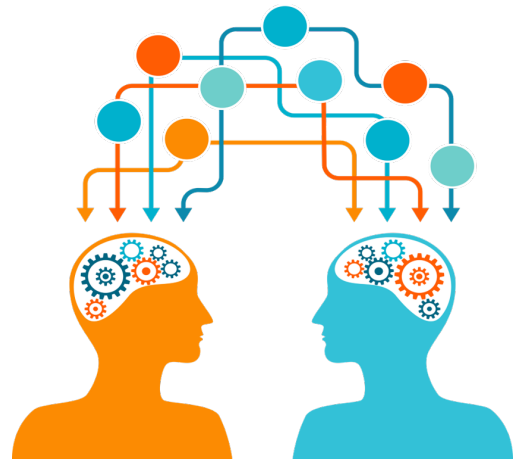
- Felsefede geçerli ve sağlam bir görüş oluşturmak çok önemlidir. Görüşünüzün geçerliliği ise argümanlarınızın sağlamlığına bağlıdır.
- Düşünce ve görüşlerimiz doğru bilgilere ve geçerli akıl yürütmelere dayanmak durumundadır.

DİKKAT

Bir argümanın geçerli olabilmesi için hem mantık hem de bilgi doğrusuna uygun olması gerekir.

- Her metnin anlatmak istediği bir durum, bir bakış açısı vardır. Bir metni doğru anlayabilmek için onu iyi çözümlemek gerekir. Bir metnin doğru çözümlenmesi için şu unsurlara dikkat etmek gerekir:
1. Metinde geçen temel görüşler nelerdir?
 2. Metinde öne sürülen ve temel görüşü destekleyen önermeler hangileridir?
 3. Metinde her bir görüş veya önerme için hangi kavramlara başvurulmuştur?
 4. Metinde yer alan çıkarımlar akıl ve mantık ilkelerine uygun mudur?
 5. Bir görüşle ilgili olarak birden fazla argümana başvurulmuşsa bu argümanların temellendirmesi tutarlı, sağlam ve ikna edici midir?

VARLIK FELSEFESİ

- Bir felsefe disiplini olarak varlık felsefesi; varlığın anlamını, özünü, var olanların yapısını, türlerini, biçimlerini, ilk nedenleri ve ilkeleri inceler.
- Varlık felsefesi “ontoloji” olarak adlandırılır.
- Varlık felsefesinin konusu, var olan her şeydir.
- Ontoloji; “Varlık var mıdır?”, “Varlık nedir?”, “Varlığın özü nedir?”, “Varlık bir midir, çok mudur?”, “Evren sonlu mudur, sonsuz mudur?” gibi sorularla varlığa yönelir.
- Varlık bilimi anlamına gelen “ontoloji” terimi ilk olarak 18. yüzyılda Christian Wolff (Kıristiyan Vulf, 1679-1754) tarafından kullanılmıştır.
- Varlık felsefesi, bir yandan var olanları açıklamaya çalışan ontoloji olarak nitelendirildiği gibi var olanların ardındaki gerçeği anlamaya çalışan metafizik karşılığında da ifade edilmektedir.
- Metafiziğin sözcük anlamı “fizik ötesi”dir.
- Metafizik; Tanrı, ruh, ölümsüzlük gibi deney alanını aşan konuları ele alır.
- Metafizik ve ontoloji genellikle birbirinin yerine kullanılan iki kavramdır. Fakat günümüzde ontolojiyi olgusal alanla ilgili, metafiziği ise zihinsel, ideal varlıklarla ilgili görme eğilimi vardır. Bunun yanı sıra varlık felsefesi ele aldığı konular bakımından hem ontoloji hem de metafizik olarak nitelendirilmektedir.

Varlığın Var Olmaması Mümkün müdür?

Nihilizm (Hiççilik)

Nihilizm, hiçbir şeyin var olmadığını, hiçbir şeyin bilinemeyeceğini ya da hiçbir şeyin değerli olmadığını savunan felsefi görüştür.

Kökleri İlk Çağ'da Gorgias'a (MÖ 483-375) kadar uzanır.

Gorgias'a göre varlık hiçten ibarettir ve var olup olmadığını bilmek imkânsızdır.

Başka bir nihilist düşünce olan Taoculuğa göre aldatıcı dünya varlıktan yoksundur.

- Lao Tse'ye göre tek gerçek, yol ve akıl anlamına gelen Tao'dur.
- Tao evrenin düzenidir, ezeli ve ebedidir. Açıklanamaz, adlandırılmaz ve tanımlanamaz.

Realizm (Gerçekçilik)

“Varlık var mıdır?” sorusuna “Vardır.” cevabını veren görüştür.

Genel olarak hem zihinden bağımsız varlıklar hem de zihne bağlı varlıklar “var olan” olarak kabul edilir.

Varlık hem bilimin hem de felsefenin ele aldığı bir konudur. Ancak bilim ile felsefenin varlık konusuna yaklaşımları ve konuyu ele alış biçimleri farklıdır.

Varlığın Mahiyeti

“Varlık var mıdır?” sorusuna “Varlık vardır.” cevabını verdikten sonra, “Varlığın niceliği nedir?”, “Varlık ne olarak vardır?” sorusunu sormak kaçınılmazdır.

Filozoflar varlığa yönelik bu sorulara birçok farklı yanıt vermişlerdir.

Varlığın Niceliği Problemi**Varlık Bir midir, Çok mudur?**

Monizm (Tekçilik): Varlığın temelinde tek unsur olduğunu savunan yaklaşımdır. İlk filozof Thales'e göre varlığın ana maddesi "su"dur.

Düalizm (İkicilik): Varlığın temelinde iki unsur olduğunu savunan yaklaşımdır. Descartes'e göre varlık "madde ve ruh"tur.

Descartes

Plüralizm (Çğulculuk): Varlığın temelinde ikiden fazla unsur olduğunu savunan yaklaşımdır. İlk Çağ filozofu Empedokles'e göre varlık "toprak, ateş, su ve hava"dır.

Varlığın Niteliği Problemi**Varlık Nedir?****A) Varlık oluştıur.**

Bu yaklaşıma göre varlık statik ve durağan değıl; değışken ve dinamiktir.

İlk Çağ'da Herakleitos, 20. yüzyılda ise Alfred North Whitehead bu yaklaşımın önemli temsilcileridir.

Herakleitos

Herakleitos'a göre:

Varlık sürekli değışim hâlinindedir.

Doğadaki bu değışim ve oluşun temelindeki unsur "Ateş" tir. Ateş karşıtların içinde eridiğı birliktir. Her şey ateşten başlayıp tekrar ateşe dönecektir.

Doğadaki değışim ve oluş süreci bir yasayla evreni yöneten Tanrısal akla, yani "Logos"a göre gerçekleşen süreçtir.

Bu değışim süreci, karşıtların birliğı (diyalektik) biçiminde gerçekleşmektedir.

Whitehead'a göre:

Evren, mekanik bir varlık değil canlı bir oluşturdur.

Dünyada yenilenmeye doğru bir eğilim vardır.

Whitehead doğadaki oluşun bir Tanrı deneyi olduğunu savunur.

Tanrı'nın iki yönü olan yaratıcılık ve süreklilik doğada dönüşümlü olarak birbirini tamamlar.

B) Varlık ideadır.

Varlığın "idea"dan oluştuğunu savunan felsefi görüş idealizmdir.

İdealizmin önemli temsilcileri Platon, Aristoteles, Fârâbî ve Hegel'dir.

Platon'a göre:

İki ayrı evren vardır: İdealar ve duyular evreni.

Asıl gerçek, idealar evrenidir. İdealar evrenindeki varlıklar değişmeyen, oluş ve hareket hâlinde olmayan, öncesiz ve sonrasız varlıklardır. İdealar akılla kavranırlar.

Nesneler evreni ise ideaların yansımasıdır. Bu evrendeki varlıklar değişim ve oluş hâlindeki sonlu varlıklardır ve duyularla kavranırlar.

Aristoteles'e göre:

İdealar, varlıkların içinde bulunan ve varlığa şekil veren özler yani formlardır.

Varlık madde ve formdan oluşur.

Aristoteles'e göre doğadaki her varlığın bir oluş sebebi vardır.

Aristoteles, bir şeyin varlığını ve işlevini dört neden görüşüyle açıklar. Bu nedenler: Maddi neden, formel neden, fail neden ve ereksel nedendir.

Fârâbî'ye göre:

Varlığın temelinde Tanrı vardır.

Varlık, zorunlu ve mümkün olmak üzere ikiye ayrılır.

Zorunlu varlık Tanrı'dır. Tanrı birdir ve her şeydir, tüm varlıkların var olma nedenidir. Kendi var oluşunu başka hiçbir varlığa borçlu değildir.

Mümkün varlıklar ise kendi başına var olmayan, var olmak için zorunlu varlığa ihtiyaç duyan varlıklardır.

Hegel'e göre:

Tüm evren bir ilkenin, bir ilk temelin kendini açması, belli bir amaca doğru gelişmesidir.

Her şeyin temelinde bulunan bu ilke "Geist"tir. Geist, mutlak akıl ya da zihindir.

Varlığın yasaları "diyalektik"in yasalarıdır. Diyalektik; tez, antitez ve sentez olarak adlandırılan ve birbirini izleyen üç aşamayı içeren bir değişim, gelişim ve ilerleme sürecidir.

C) Varlık maddedir.

Materyalizm (Maddecilik), varlığın insan düşüncesinden bağımsız, madde cinsinden olduğunu savunan felsefi görüştür.

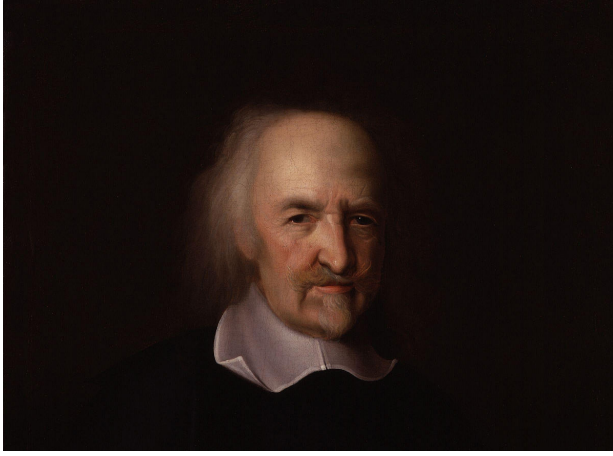
İdealizm karşıtı bir varlık anlayışına sahip olan materyalizmin önemli temsilcileri Demokritos, Thomas Hobbes, Karl Marx'tır.

Demokritos'a göre:

Varlığın ana maddesi "Atom"dur.

Atomlar farklı oranlarda birleşip ayrılarak varlıkları meydana getirirler.

Atomlar evrendeki boşluk içinde mekaniksel bir şekilde hareket ederler.

Hobbes

T. Hobbes'e göre:

Her şey maddenin şekil almış hâli olan cisimlerdir.

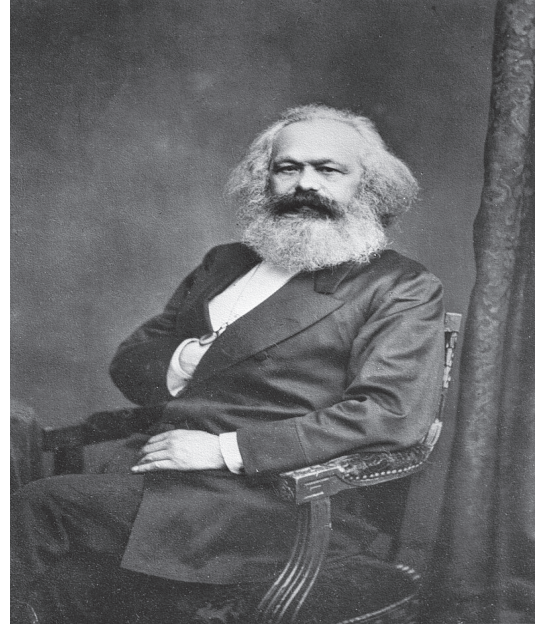
Cisimlerin ortak özelliği harekettir. Hareket yasası, zorunlu mekanik yasadır.

K. Marx'a göre:

Varlık maddedir.

Madde daha önceki materyalist filozofların ifade ettiği gibi durağan değildir.

Varlıklar maddeden diyalektik yasalara göre meydana gelir.

K. Marx

D) Varlık madde ve ruhtur.

Varlığı hem madde hem de idea olarak kabul eden felsefi görüş düalizmdir (ikicilik).

Önemli temsilcisi René Descartes'tır.

Descartes'a göre:

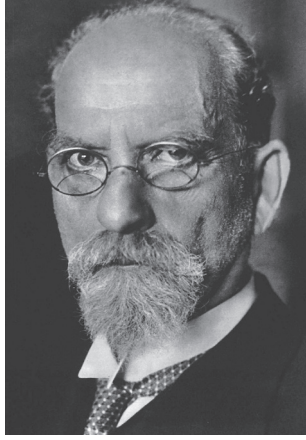
Yaratan ve yaratılan olmak üzere olarak iki töz vardır.

Birinci töz; yaratılmamış sonsuz ve mükemmel olan Tanrı'dır. Diğeri ise yaratılmış, görelî sonlu olan madde ve ruhtur.

Maddenin temel özelliği yer kaplama, ruhun temel özelliği ise düşünmedir. Madde ve ruh birbirine indirgenemez.

Varlık felsefesi alanındaki çağdaş yaklaşımlar arasında fenomenoloji, yeni ontoloji, pragmatizm ve varoluşçu felsefenin görüşleri dile getirilebilir.

Fenomenoloji: Fenomenolojinin kurucu düşünürlerinden biri olan Alman filozof Edmund Husserl, varlığın “fenomen” olduğunu söyler. Fenomen, bilincimize kendisini doğrudan, aracısız, apaçık bir şekilde sunan şeydir. Fenomen, mekân ve zaman dışıdır. Fenomen özdür, onu bilinç belirler. Örneğin, bir masanın rengini ve formunu ortadan kaldırdığımızda bilinçte kalan masanın özüdür. Husserl’e göre varlık alanında incelenmesi gereken bu özdür. Özler doğrudan doğruya varlığın içindedir.

Edmund Husserl

Yeni Ontoloji: Alman filozof Nicolai Hartmann 1882-1950 tarafından ortaya konan felsefi ekoldür. Ona göre felsefede temel disiplin ontolojidir. Hartmann, varlığın temel özelliklerini ortaya koymaya çalışır. Yeniden ele alınan ontolojide varlık, bütünsel olarak incelenmeye çalışılır. Bu anlayışta özne merkezli yaklaşım eleştirilir, gerçekliğin kavranışının aracısız ve doğrudan gerçekleştiği iddia edilir. O, öznel idealist görüşe karşı fikrî tavrının temelini tecrübeye dayandırarak inşa eder. Ayrıca Hartmann, bu teorisinde realizm ve idealizm arasındaki karşıtlığı ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Hartmann, varlığı “gerçek varlık” ve “ideal varlık” olmak üzere ikiye ayırır. Gerçek varlığın da tabakalar hâlinde meydana geldiğini söyleyerek şöyle açıklar:

1. Duyularla algılanan varlık ve düşüncelerle kavranılan varlık şeklinde ayrımı yapılarak *varlık, biçimleri* bakımından ele alınmıştır.
2. Varlık *öz ve varoluş* olarak ayrılmadan birlikte düşünülmüştür.
3. Varlığı değil varoluşu “soyut” ve “somut” olarak ayıran ve düşünceyle kavranılır olana *ideal varoluş tarzı* ya da *biçimleri* denilmiştir.
4. Dört katmanlı varlık tabakası oluşturulmuştur. Bu tabakanın en altında “*inorganik katman*” bulunur.

Nicolai Hartmann

Onun üstünde “*organik katman*” vardır. Organik katmanın üstünde “*ruhlu varlıklar katmanı*” yer alır. En üst katman ise insanın ürettikleri ve onun değerleri gibi “*tinsel varlıkları*” içerir. En altta fizik en üstte felsefe alanı vardır ve varlık aşağıdan yukarıya doğru özgürleşerek etki gücünü artırır.

Pragmatizm: Pragmatizm, görüşlerini fayda temelinde ortaya koymuş felsefe ekolüdür. Pragmatizmin temsilcileri arasında ön plana çıkan düşünürler **Charles Sanders Pierce, William James** ve **John Dewey**’dir. Bu fikir sisteminde önemli olan sonuç elde etmek, sorunları çözmektir. Pragmatikler için gerçek olan, faydalı olandır. Nesnel gerçekliği, bireysel tecrübeyle özdeş olarak değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla hakikat onlara göre göreceli bir niteliktedir. Pragmatizmi eleştirenler, gerçek olanı faydalı olanla anlatmanın, gerçeği sınırlandırmak anlamına geldiğini söylerler. Bu açıdan gerçeğin kendisi elde edilememiş olmaktadır. Bunun yanı sıra nesnel gerçekliğin bireysel tecrübeyle özdeşleştirilemeyeceği, nesnel gerçekliğin bireyselliği aşan bir yönü olduğu vurgulanmıştır. Pragmatizmi eleştirenlere göre gerçek olan göreceli değil, aksine nesnel bir niteliğe sahiptir.

Varoluşçuluk: İnsanın varoluşuyla doğal nesnelere özgü varlık türü arasındaki karşıtlığı büyük bir güçle vurgulayan, iradesi ve bilinci olan insanların, irade ve bilinçten yoksun nesneler dünyasına fırlatılmış olduğunu öne süren çağdaş bir felsefe okuludur.

Varoluşçuluğa göre, varlığa ilişkin araştırma, var olanın aralarından bir seçim yapmak durumunda olduğu çeşitli imkânlarla karşı karşıya gelmeyi gerektirir. Başka bir deyişle, varoluşçu felsefe, geleneksel felsefenin öne sürdüğü gibi, özün varoluştan önce değil de, varoluşun özden önce geldiğini öne sürer; insanın önce var olduğunu, daha sonra kendisini tanımlayıp, özünü yarattığını dile getirir. Başka bir deyişle, varoluşçuluk, insanın dünyaya fırlatılmış bulunduğunu, dolayısıyla onun kendisini nasıl oluşturursa, öyle olacağını; insanın özünü kendisinin belirleyeceğini; bireysel insan varlığının sabit ya da değişmez, özel bir doğası bulunmadığını öne sürer. Bu bağlamda her tür determinizme karşı çıkan varoluşçuluk, bireylerin mutlak bir irade özgürlüğüne sahip olduğunu, insanın adeta özgürlüğe mahkûm olduğunu ve olduğundan tümüyle farklı biri olabileceğini dile getirir. Yukarıda bahsedilen ortak özelliklere sahip olan filozoflar genellikle bu felsefi ekol, akım içinde değerlendirilir. Bu felsefi ekolde Soren Kierkegaard, J. P. Sartre, Karl Jaspers, Albert Camus, Franz Kafka, Martin Heidegger ve Gabriel Marcel sayılabilir.

Jean Paul Sartre

Albert Camus

Soren Kierkegaard

EVRENDE AMAÇLILIK VE DÜZENLİLİK

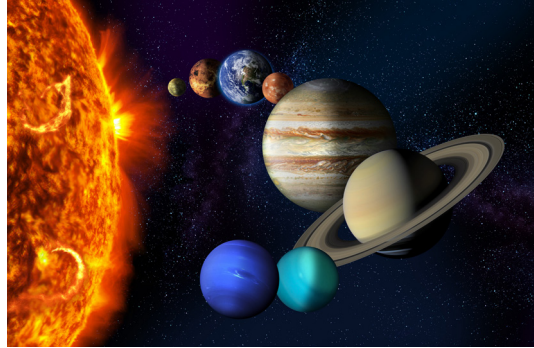
Var olmanın bir anlamı, bir amacı var mıdır?

Evrende amaçlılık olup olmadığı sorusuna yaygın olan iki farklı yanıt verilmiştir:

1. Teolojik görüş; amaçlılık konusunda Tanrı'nın varlığını dayanak olarak ele alır. Buna göre Tanrı, evreni bir amaç doğrultusunda yaratmıştır. Evrendeki varlıklar ve varlıklarda meydana gelen değişim tamamen Tanrı'ya bağlıdır.
2. Materyalist görüş; evrende bir amaçlılık bulunmadığını savunur. Tanrı'nın var olmadığı düşüncesinden hareketle evrenin varoluşunda bir amaçlılık olmadığını kabul ederler. Onlara göre evren kendiliğinden, mekanik biçimde var olmuştur.

Bu problem alanına ilişkin filozofların görüşleri ise kısaca şöyledir:

- **Spinoza**'ya göre evren, nedensellik ilkesine göre var olur.
- **Schopenhauer**'a göre evrenin yapısı akılsal değildir, dolayısıyla evrenin bir amacı da yoktur. Kozmik bir istencin ürünü olarak varlık gerçekleşir.
- **Bergson**'a göre evren yaratıcı hamlenin kendisini gerçekleştirme sahasıdır.
- **Aristoteles**'e göre varlıkta olan her şey belli bir nedenle ve bir amacın gerçekleşmesi için vardır.
- **Hegel**'e göre evren, geist (ruh/tin) dediği ruhsal özellikteki gücün kendini gerçekleştirmesiyle mevcudiyet kazanır.

Varlık Türlerinin Sınıflandırılması

Varlık ve var olan aynı şey midir?

Ontolojinin konusu "varlık"tır. "Varlık" var olan her şeydir. Bu anlamda varlıklar ikiye ayrılır:

1. **Gerçek (reel) varlık:** İnsan zihninden bağımsız olarak var olan varlıklardır. Biz onları algılasak da algılamasak da onlar hep vardır. Gerçek varlıklar somut ve değişkendir. İnsan, kedi, çiçek vb.
2. **Düşünsel (ideal) varlık:** Varlığı insan zihnine bağlı olan yani zihnin ürünü olan varlıklardır. Düşünsel varlıklar zaman ve mekânın dışındadır. Bu nedenle de değişken değildir. Deniz kızı, sayılar, semboller vb.

Bir Konunun Varlık Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi

Felsefe, insan yaşamının her anıyla doğrudan ilişkilidir. Kültür yönüyle ön plana çıkan bir varlık olan insan, varlığı çeşitli şekillerde yorumlar ve çeşitli ürünler verir. Hikâye, roman, kısa film veya belgesellerde birçok konu ele alınıp farklı açılardan yansıtılır. Varlık açısından bakıldığında bu ürünlerde felsefi birçok konuyu bulmak mümkündür.

BİLGİ FELSEFESİ

Epistemoloji neyi, neden, nasıl sorgular?

- Duyumsanabilir veya düşünülebilir olana ilişkin deneyim, sezgi, akıl vb. yoluyla ulaşılan betimlemeler veya belirlemelere **bilgi** adı verilir.
- Bilme isteği insanın temel gereksinimlerini karşılama zorunluluğunun dışında; merak, hayret veya hayal gücünden de kaynaklanır.
- Bilgi felsefesinin alanını, bilginin doğasına yönelik sorgulamalar oluşturur.
- Bilgi felsefesi, epistemoloji (bilgi kuramı) adıyla da adlandırılır.
- Epistemoloji öncelikli olarak bilme ve bilgi fenomeni ile ilgilenir. Bununla birlikte; bilginin doğruluğu, kaynağı, ölçütü, sınırı, değeri ve güvenilirliği gibi konuları da ele alır.

Epistemoloji felsefenin temel disiplindir. Bunun nedeni ise diğer bütün disiplinlerin bilgilerini sorgulaması ve ilkelerini temellendirmesidir.

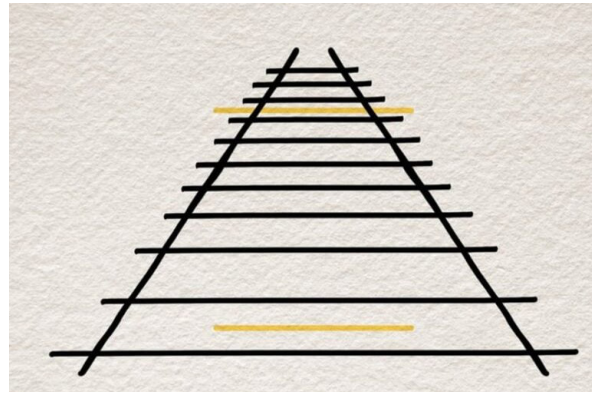
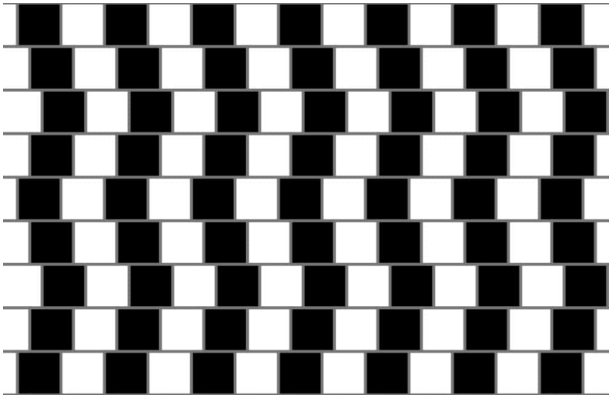
HATIRLAYALIM

Bilgi, öznenin nesneyle ilişkisi sonucunda ortaya çıkan üründür.

Doğru Bilginin İmkânı Problemi

Doğru şeyler söylemek ya da bilmek olanaklı mıdır?

- Bilgi felsefesinin temel soruları arasında “Doğru bilgi mümkün müdür?”, “Doğru bilgi mümkünse neyi, nasıl bilebiliriz?” ve “Edindiğimiz bilgilerin doğruluğundan nasıl emin olabiliriz?” soruları yer alır.
- Bu sorulara yöneltilen cevaplar genel olarak iki grupta toplanır:

a) Kuşkucular (Septikler)

- Duyular aracılığıyla elde edilen bilgilerin güvenilir olmadığını savunurlar.
- Onlara göre bilgi mutlak yani değişmez bir yapıya sahip değildir.
- Septik düşünürler; bazı bilgilerin kesin olarak ispatlanamaması, bazılarının değişime uğraması ve insan duyularındaki hata payı gibi her türlü göreceliğe dayanarak doğru bilginin mümkün olmadığı kanaatine varmıştır.

DİKKAT

İlkçağ düşünürü Xenophanes'un (Ksenefon) "Aslında her şey örülmüş bir tahmin ağından ibarettir." dediği rivayet edilmektedir. Güvenilir bulduğumuz deneyim ve gözlemlerin bile bizi yanılttığını söyleyen kuşkucular, buna dayanak olarak algı yanılmalarını göstermektedir. Örneğin suya batırılan bir çubuğun göze kırık görünmesi gibi.

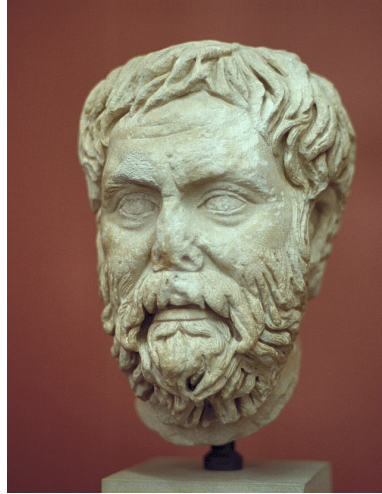
b) Dogmatikler

- Doğru bilginin mümkün olduğunu savunan filozoflar ise septiklerin görüşlerini çürütmeye çalışmış ve bilgiye sağlam bir temel oluşturacak kaynaklar aramıştır.

DİKKAT

Dogmatizm; epistemolojide, kuşkuculuğun tam karşıtı olan ve insan zihninin varlığın kendisinin ve ilk nedenlerinin nesnel bilgisine sahip olabileceği iddiasını, her türlü eleştirel düşünceden önce kabul ettiği ilkelerin bir gereği olarak benimseyen yaklaşımdır.

- Septik filozofların aksine, doğru bilgiye ulaşılabilceği konusunda uzlaşan dogmatik filozoflar, "Doğru bilginin kaynağı nedir?" sorusuna verdikleri cevaplar açısından ayrıışmaktadır.

Doğru bilginin kaynağı nedir?

a) Rasyonalizm (Akılcılık):

- Akıl doğuştan bilgi edinme yetisiyle donatılmıştır.
- Kendisinden şüphe edilemeyecek doğru ve güvenilir bilgiye akılla ulaşılabilir.
- Deneyden önce gelen bu bilgilere, “a priori” adı verilir.
- Duyum ve algılarla elde edilen bilgiler kesinlik ifade etmezler.
- Bilginin kaynağı konusundaki görüşleriyle Sokrates, Platon ve Hegel bu yaklaşımın temsilcileri olarak gösterilebilir.

b) Empirizm (Deneyimcilik):

- İnsan zihni başlangıçta üzerine hiçbir şey yazılmamış boş bir levha (tabula rasa) gibidir.
- Bilginin kaynağı duyulardır.
- İnsanın deneyimleri sonucunda, zihin bilgiyle dolmaya başlar.
- Deneyime dayanan bu bilgilere “a posteriori” adı verilir.
- Bilginin kaynağı konusundaki görüşleriyle F. Bacon, J. Locke ve D. Hume bu yaklaşımın temsilcileri olarak gösterilebilir.

c) Kritisizm (Eleştiricilik):

- Doğru bilginin kaynağı olarak ne akıl ne de deney tek başına yeterli değildir.
- Bilginin oluşması için bu iki kaynağa birden ihtiyaç vardır.
- Bilgi ham maddesini deneyden alır ve bu ham madde, zihnin formları sayesinde biçimlendirilir.
- Bu yaklaşımın ünlü temsilcisi Kant “Görüsüz (deneysiz) kavramlar boş, kavramsız (yani aklın kalıpları olmaksızın) görüler kördür.” demiştir.

d) Entüisyonizm (Sezgicilik):

- İnsanın hiçbir kanıtlamaya gerek duymadan, deney ve aklın ötesinde bilgi oluşturmıştır.
- Aracısız ve doğrudan ortaya çıkarılan bu bilgilerin temelinde sezgi vardır.
- Akıl ve deneyin verdiği bilgiler reddedilmez ancak sezgilerden gelen bilginin daha değerli olduğu kabul edilir.
- Bilginin kaynağı konusundaki görüşleriyle H. Bergson, Gazâlî bu yaklaşımın temsilcileri olarak gösterilebilir.

e) Pozitivizm (Olguculuk):

- Bilginin kaynağı olgulardır.
- Olgu, evrendeki gözlenebilen herhangi bir oluşumdur.
- Deneye dayalı bilimsel bilgi gerçeğin bilgisini içerir. Bunun dışındaki her şey metafiziğe girer ki bunlar bilginin kaynağı olamazlar.
- A. Comte bu görüşün temsilcisi olarak gösterilebilir.

f) Pragmatizm (Faydacılık):

- Bu görüşe göre bir bilginin doğru olmasının ölçütü onun işe yaramasına bağlıdır.
- Pratikte işe yarayan, bir problemi çözebilen bilgi doğrudur.
- Bu görüşü savunan düşünürlere örnek olarak W. James ve J. Dewey verilebilir.

g) Analitik Felsefe (Çözümleyici Felsefe):

- Mantıkçı pozitivizm yaklaşımı ile ilişkilendirilebilir.
- Doğru bilgiye ulaşabilmek için dilin yapısının ve mantığının çözülmesi gerekir.
- Doğrulanabilir nitelikte olan önermeler anlamlıdır.
- Doğruluğu sıranamayan önermeler ise metafizikseldir ve metafiziksel önermeler anlamsızdır.
- Örneğin "Ruh ölümsüzdür." önermesi doğrulanamayacağından bu önerme metafizikseldir.
- Bu görüşü savunan düşünürlere örnek olarak A. N. Whitehead ve L. Wittgenstein verilebilir.

h) Fenomenoloji (Görüngübilim):

- Fenomenoloji (görüngübilim), insanın doğrudan duyularına konu olan fenomenleri, mantıksal olarak betimleyen bir yöntemdir.
- Fenomenolojik yöntem, fenomenlerin özüne ulaşabilmek için daha önce edinilmiş bilgilerden, ön yargılardan, rastlantısal özelliklerden uzaklaşmak ve bu bilgileri paranteze almaktır.
- E. Husserl'in kurduğu fenomenoloji, temelde bir bilgi kuramıdır.

BİLGİNİN SINIRLARI VE DOĞRU BİLGİNİN ÖLÇÜTÜ

- Bilginin sınırına yönelik cevap arayışları sırasında “sınır” ve “ölçüt” kavramları karşımıza çıkmıştır.
- Bilginin sınırları problemi “Ne biliyoruz? Her şeyi bilebilir miyiz? Neyi ne kadar bilebiliriz? Neyi bilip neyi bilmiyoruz?” sorularına cevap aranan bilgi felsefesinin problemlerinden biridir.
- Bilginin sınırları ile ilgili filozoflar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
- Bazı filozoflar bilginin sınırı olduğunu insanın nesneleri olduğu bilemeyeceğini yalnızca kendisine görünen yüzünü bilebileceğini savunmuşlardır.
- Bazı filozoflar ise insandan bağımsız bir gerçekliğin var olduğunu, insanın nesneleri olduğu gibi bilebileceğini savunmuşlardır.
- Filozoflar bilginin doğru kabul edilmesine dair problemlerin tartışılması esnasında bazı ölçütler ileri sürmüşlerdir.

Bilginin doğruluğu için önerilen ölçütler şunlardır:

- **Uygunluk Ölçütü:** Bir önermenin doğruluğu, bildirdiği şeyin nesnesiyle örtüşmesine bağlıdır. Örneğin “Bugün hava güneşlidir.” ifadesi, önermenin gerçeğe uygunluğu gözlenerek doğrulanabilir.
- **Tutarlılık Ölçütü:** Bir önermenin doğruluğu, akıl yürütmeye dayanılarak oluşturulmasına, mantıksal bir geçerliliğe sahip olmasına ve daha önce doğruluğu kabul edilmiş olan bilgilerle çelişmemesine bağlıdır. Örneğin “Bütün karelerin köşegenleri dik kesişir.” ifadesi, mantıksal açıdan geçerli olduğu için doğrudur.
- **Tümel Uzlaşım:** Bir önermenin doğruluğu, çoğunluk tarafından kabul edilmesine bağlıdır. Örneğin “Bilimsel çalışmalar toplumun gelişmesi için gereklidir.” ifadesi, çoğunluk tarafından kabul edilen bir yargı özelliği taşıyorsa doğrudur.
- **Apaçıklık (açık-seçik):** Bir önermenin doğruluğu, açık ve seçik olmasına, kuşkuyla yer bırakmamasına bağlıdır. Örneğin Descartes’ın “Düşünüyorum, öyleyse varım.” önermesi açık ve seçik bir bilgidir. Çünkü kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde nettir.
- **Yarar Ölçütü:** Bir önermenin doğruluğu, pratik hayatta fayda sağlama koşuluna bağlıdır. Örneğin bir hastalığın tedavisinde kullanılacak ilaç deneylerinin sonuçları, pratik hayatta yarar sağlıyorsa doğrudur.

Bilim, nasıl felsefenin temel disiplinlerinden biri hâline gelmiştir?

- Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler filozofların ilgi alanına girmiş ve bilim, filozoflar tarafından sistemli bir şekilde sorgulanmaya başlanmıştır. Böylece bilim, felsefenin temel disiplinlerinden biri hâline gelmiştir.
- Bilim felsefesi; bilimin yapısını, işleyişini, kavramlarını, ilke ve yöntemlerini sorgulayan felsefe dalıdır.
- Bilim felsefesi bilimsel bir nitelik taşımaz.
- Bilim felsefecisi de bilim insanı değildir ve doğa olayları hakkında bilgi vermez.
- Bilimsel kuramlar arasındaki ilişkileri, bilimin değerini ve bilime ait problemleri ele alır.

Bilim**Bilim evrene yönelik sorularımıza kesin cevaplar verebilir mi?**

- Gözlem ve deney aracılığıyla evrenin yapısını ve işleyişini sistemli bir şekilde araştıran ve inceleyen bilgi alanına **bilim** adı verilir.
- **Bilim**, insanın hem kendisini hem de evreni bilmesinin temel araçlarından biridir.
- İnsan parçası olduğu doğayı anlamak, bilmek ve açıklamak istemiştir.
- Doğaya egemen olma isteği insanı bilime yönelten nedenlerden biridir.
- “Bilim insanı” bilim alanında çalışmalar yapan kişidir.

Bilimin Temel Özellikleri

- Olgusaldır.
- Sistemlidir.
- Evrenseldir.
- Nesneldir.
- Tutarlıdır.
- Sınanabilir.
- Değişir ve ilerler.
- Seçicidir.
- Eleştireldir.

Bilimlerin Sınıflandırılması

Sosyal Bilimler	Doğa Bilimleri	Formel Bilimler
• Psikoloji • Sosyoloji • Tarih • Antropoloji • Siyaset Bilimi	• Fizik • Kimya • Biyoloji • Astronomi	• Matematik • Mantık

Bilimsel Yöntem

- Bilimlerin evreni betimleme ve açıklamada kullandıkları yollara **bilimsel yöntem** adı verilir.
- Bilimsel yöntemi diğer yöntemlerden ayıran en önemli niteliği onun düzenli ve denetimli bir biçimde işlemesidir.
- Bilimde yanıtı aranan problemde benimsenen yöntem betimleme ve açıklama aşamalarından oluşur.
- **Betimleme aşamasında** ele alınan probleme konu olan olgular, olgular arasındaki ilişkiler belirlenir, sınıflandırılır.
- Gözlem, deney ve ölçme aktif bir biçimde kullanılır.
- **Açıklama aşamasında** betimleme aşamasında elde edilen genellemeler kullanılarak ele alınan konu hakkında bir hipotez (varsayım) oluşturulur.
- Bu şekilde yanıtı aranan konuyla ilgili bir açıklama oluşturulmaya çalışılır.
- Oluşturulan hipotezler doğrulanırsa ele alınan konu hakkında bilimsel bir yasaya ulaşılır.

Bilime Farklı Yaklaşımlar

- Bilim felsefesi alanında hâkim olan iki yaklaşım vardır: İndirgemeci yaklaşım ve bütüncül yaklaşım.
- **İndirgemeci yaklaşıma** göre, bilimin tüm dallarını tek bir yöntem ile anlamlandırmak ve açıklamak olanaklıdır.
- İndirgemeci yaklaşım, klasik bilim anlayışı olarak da bilinen ürün olarak bilim anlayışı ile ilişkilendirilir.

Ürün Olarak Bilim Anlayışına göre;

- Bilimsel metinler mantığın diline döndürülüp analiz edildiğinde açıklığa kavuşabilir.
- Bilim nesnel ve dış ortamdan yalıtılmış ve bilimsel çalışmalar sonucunda oluşan ürünlerdir.
- Bilim insanı nesnel, ön yargısız ve toplumsal değerlerden arınık olmalıdır.
- H. Reichenbach, R. Carnap, C. G. Hempel bu yaklaşımın önemli temsilcileridir.

Bütüncül yaklaşıma göre, bilimin ve bilimde ele alınan konuların anlaşılabilmesi için bilimin yanı sıra, insani etkinliklerin bütünü göz önünde bulundurulmalıdır.

- Bütüncül yaklaşım, etkinlik olarak bilim anlayışı içinde değerlendirilir.
- Klasik görüşün eleştirisi olarak ortaya konulan **etkinlik olarak bilim** anlayışına göre bilim insanı, toplumun değer yargılarından bağımsız değildir.
- Her insan gibi bilim insanı da belli bir toplum içinde yaşar ve bu toplumun yapısından etkilenir.
- T. Kuhn ve S. Toulmin bu yaklaşımın önemli temsilcileridir.

BİLİMİN DEĞERİ

Bilim diğer insan etkinliklerinden daha değerli olabilir mi?

- Bilim felsefesinin temel sorunlarından biri de bilimin değeri sorunudur.
- Bilimin değeri tartışmalarının merkezinde, onun insan yaşamını etkileyen olumlu ve olumsuz yönleri yer alır.
- Bilimsel bir tavır insanın nesnel olabilmesini ve önyargıdan mümkün olduğunca uzaklaşmasını sağlar.
- Bilimsel bilgiler sayesinde insanın üretimde bulunduğu tüm alanlarda gelişmeler yaşanır.
- Bilimin değeri problemi iki açıdan ele alınmıştır:

1. Bilimin kuramsal değeri:

- Bilim insanın evreni anlama ve açıklama gereksinimini karşılar.
- Burada amaçlanan pratik bilgi değildir, bilginin kendisidir.
- İnsanların bilimsel sonuçların ışığında bir dünya görüşü edinmelerini mümkün kılar.

2. Bilimin pratik değeri:

- Bilimsel çalışmaların teknolojiye dönüşmesiyle kendini gösterir.
- Teknolojinin gelişmesi ve insan yaşamını kolaylaştırması, bir yandan daha kaliteli bir yaşama zemin hazırlar.
- Bilimin insanlar tarafından yıkıcı bir güç olarak kullanılması doğaya ve insan yaşamına zarar verecek sonuçlar doğurur.

A. Arslan, *Felsefeye Giriş* adlı eserinde bilimin değeri ile ilgili şöyle demiştir:

Bilim sayesinde havada uçmakta, denizlerin dibinde dolaşmakta, uçurumlar üzerinde köprüler inşa etmekteyiz. Yine bilim sayesinde gökdelenler dikmekte, dünyanın öbür yarısında meydana gelen bir olayı anında televizyonda seyredebilmekte, deniz yosunlarından yiyecek üretmekteyiz.

Buna karşılık yine bilim sayesinde bütün dünyayı yüzlerce defa imha etmeye yeterli nükleer silahlar imal etmekte, her gün atmosfere binlerce ton karbondioksit veya benzeri gazları püskürten fabrikalar inşa etmekte, ozon tabakasını inceltmekteyiz.

BİLİM FELSEFE İLİŞKİSİ

Bilim ve felsefenin birbirinin yerini alması mümkün müdür?

- İlk Çağ'dan bugüne kadar bilim ve felsefe arasında yakın bir ilişki söz konusu olmuştur.
- Felsefe ve bilimin temelinde aynı itici güçler, merak ve hayret vardır.

- Evreni anlamaya çalışan ilk filozoflar aynı zamanda ilk bilim insanları olarak kabul edilir.
- Modern Çağ'ın en önemli bilim insanlarından biri olan Newton kendisini bir doğa filozofu olarak tanımlar.
- Birçok filozof da aynı zamanda bilim insanıdır. Örneğin Descartes, Aristoteles, İbn Sînâ gibi.
- Bilim de felsefe de evreni anlama ve açıklama çabasıyla benzer konulara eğilir.
- Kullandıkları yöntemler bakımından farklılık gösterirler.
- Felsefe bilime hem yöntem açısından hem de kuramsal açıdan katkıda bulunur.
- Felsefe varlığı bütünsel olarak değerlendirebilmek için bilimin sağladığı verilere ihtiyaç duyar.

BİLİM VE FELSEFE	
ORTAK ÖZELLİKLERİ	FARKLI ÖZELLİKLERİ
• Eleştireldir. • Rasyoneldir. • Mantıksal ve tutarlıdır. • Var olanı anlamayı amaçlar. • Meraktan yola çıkar ve şüpheci tavır sergiler.	• Bilimde nesnel bir tavır hakîmken felsefe refleksif bir etkinliktir. • Bilim seçici, felsefe bütüncül bir bakış açısı taşır. • Bilim olgusal, felsefe ise kavramsalıdır. • Bilimin sonuçları kesin, felsefenin varsayımsalıdır.

DİKKAT

Bilim ortaya çıkardığı sonuçları itibarıyla felsefeyse sorduğu soruların tüm insanlığı ilgilendirmesi itibarıyla evrenselidir.

BİLİM VE HAYAT İLİŞKİSİ

B. Russell'a göre "Bilgelikle birleştiğinde bilimin sağladığı kudret tüm insanlığa büyük ölçüde refah ve mutluluk getirebilir. Tek başına ise yalnız yıkıntıya yol açar."

- Bilge geniş ve derin bilgi sahibi olan, bunu en doğru ve yararlı biçimde kullanan, iyi ahlaklı, olgun ve örnek kişidir.
- Bilgelikle birleşen ve iyiye yönelik olarak kullanılan bilim, insanlara yaşamın her alanında iyilik getirebilir.
- Bilimsel bilgilerin insana, varlığa ve yaşama dair kılavuzluk yapma özelliği bulunmaktadır.
- Bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmeler insan yaşamını kolaylaştırmış ve yaşam koşullarını iyileştirmiştir.
- Bilime değer veren bir toplum var olan konumundan daha iyi bir düzeye ulaşabilir.
- Bilimin iyi yönde kullanılması ülkeler arasında barışın ve karşılıklı anlayışın oluşmasını sağlayabilir.
- F. Bacon'un da dediği gibi "Bilgi güçtür."
- Bilimsel bilgi insanın doğaya egemen olmasını sağlayan bir güçtür. Fakat doğaya egemen olmak demek onunla insan arasındaki dengeyi bozmak anlamına gelmemelidir.
- Bilimin kötüye kullanımı durumunda insan ve doğa için yıkıcı sonuçlar oluşabilecektir.

AHLAK FELSEFESİNİN KONUSU

- Ahlak, birey ve toplum tarafından benimsenmiş, insan yaşamına yön veren kurallar topluluğudur.
- Ahlak kavramı, kelime anlamı olarak huy ve karakter anlamına gelmektedir.
- Ahlaki yargılar iyi ya da kötü olarak nitelendirilen eylemlere dayanır.
- Kural koyucu (normatif) nitelik taşıyan ahlak yargıları zamana, mekâna, topluma ve kişiye göre değişebilir.
- Etik ve ahlak kavramları tarihsel süreçte birbirlerinin yerine kullanıldıkları gibi farklı anlamlarda da kullanılmışlardır.
- Ahlak, insanların davranışlarını yönlendiren bu davranışları biçimlendiren kurallardır.
- Ahlak felsefesi (etik), ahlakı felsefi açıdan inceleyen ve açıklayan felsefe disiplini.
- Etiğin görevi, ahlak üzerine sistemli bir şekilde düşünmek ve sorgulamaktır.
- Ahlak felsefesi; ahlakın ne olduğunu, ahlakı eylemin nasıl oluştuğunu, insan eylemlerinin dayandığı temel ilkeleri ele alır.

! DİKKAT

Ahlak ile etik zaman zaman birbirine karıştırılsa da bu iki kavram farklı anlamlar taşır. Ahlak, kurallar bütünü ifade ederken etik, ahlakı felsefi açıdan ele alan disiplini ifade eder.

AHLAK FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

İyi - Kötü: Toplumsal irade tarafından onaylanan, istenilen ve beğenilen nitelikleri taşıyan eylemler iyidir. Bunun tam tersi ise kötü olarak nitelendirilir.

Özgürlük: İnsanın yapacağı eylemlerde iradesi ile seçim yapabilmesidir.

Sorumluluk: İnsanın özgür iradesi ile yapmış olduğu eylemlerin sonuçlarını üstlenmesidir.

Vicdan: İnsanın iyi ile kötüyü ayırabilmesini sağlayan iç yetisi, iç sesidir.

Erdem: Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adıdır.

Ödev: İnsanın yapmakla yükümlü olduğu davranışlar olarak tanımlanır.

Ahlaki karar: İnsanın, iyi olana yönelik özgür iradesiyle ahlak yasasına uygun olarak verdiği karardır.

Ahlaki eylem: İnsanın ahlaki açıdan iyi ya da kötü olarak değerlendirilebilen eylemleridir.

Ahlak yasası: İnsanın ahlaki eylemleri belirleyen herkes için geçerli olması gerekli kurallardır.

Bu kavramları yalan söyleme davranışı üzerinden örneklendirelim:

Yalan söylememek	İyi
Yalan söylemek	Kötü
Yalan söylemekle söylememek arasında seçim yapabilme yetisi	Özgürlük
Yalan söyleyen kişinin söylediği yalanın doğuracağı sonuçları üstlenmesi	Sorumluluk
Kişiye yalan söylemenin kötü, söylememenin iyi olduğunu söyleyen iç sesi	Vicdan
Kişiye "Yalan söylememelisin." diyen kurallar topluluğu	Ahlak Yasası

AHLAK FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ;

- İyilik ve kötülüğün ölçütü nedir?
- Özgürlük ve sorumluluk arasında nasıl bir ilişki vardır?
- İnsan ahlaki bir eylemde bulunurken özgür müdür?
- Evrensel bir ahlak yasası var mıdır?

İYİ VE KÖTÜNÜN ÖLÇÜTÜ

Eylemleri ahlaki anlamda "iyi" ya da "kötü" olarak belirleyen ölçüt nedir?

- İyi, insanın kendini gerçekleştirmesine hizmet eden, ait olduğu toplum için yararlı ve değerli olan şeydir. Bu amaçlara hizmet etmeyen şey ise kötü olarak nitelendirilir.
- Felsefe iyiliğe ve kötülüğe evrensel düzeyde bakar, onları toplumsal normlarla sınırlandırmaz.
- Ahlak felsefesinde, iyinin ve kötünün ölçütü olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür.
- İyi ve kötünün ölçütü haz, yarar, mutluluk, ödevi yerine getirme, doğruluk, sevgi ve Tanrı'nın koyduğu kurallara uygunluk gibi çok çeşitli kıstaslarla temellendirilmiştir.

FİLOZOFLAR	GÖRÜŞLER	İYİ VE KÖTÜNÜN ÖLÇÜTÜ
PLATON	Mutlu olmak için iyi ideasına ulaşmak gerekir.	MUTLULUK
ARİSTOTELES	Mutluluğu elde etmek için ölçülülük ilkesine göre hareket edilmelidir.	MUTLULUK
EPIKÜROS	İnsanın davranışlarını yönlendiren evrensel ilke hazza yönelmek, acıdan kaçmaktır.	HAZ
J. BENTHAM	İyiliğin ölçütü bir eylemin olabildiğince çok insana fayda sağlamasıdır.	FAYDA
I.KANT	Ahlaki eylemin ölçütü ödevdir. Ödev ise iyiyi isteme yani iyi niyettir. Bu ilke her türlü duygunun ötesindedir.	ÖDEV

Kişinin her istediğini yapması özgürlük olarak nitelendirilebilir mi?

Özgürlük ve Sorumluluk

- Ahlaki anlamda özgürlük; bireyin, iyi ve kötü arasında seçim yapabilmesidir.
- Sorumluluk ise bireyin davranışlarının sonuçlarını üstlenmesidir.
- Özgürlüğün olmadığı yerde sorumluluktan bahsetmek mümkün değildir.
- Aklını kullanarak ve iradesiyle seçim yapabilen bir insan yapmış olduğu seçimlerin sonuçlarını kabul eder.
- İnsanın yapmış olduğu davranışların sonucunu kabul etmesi özgür olduğunun bilincinde olduğunu gösterir.

İnsan eylemde bulunurken özgür ve sorumlu mudur?

Özgürlük ve sorumluluk ilişkisi, düşünürler tarafından farklı biçimlerde ele alınmıştır.

1. Determinizm (belirlenimcilik):

- Evrende meydana gelen her olayın belirli nedenleri vardır.
- İnsan kendi elinde olmayan belli koşulların etkisi altındadır.
- Kişilerin ahlaki seçimleri yaşadıkları olaylara, ruhsal ve fiziksel unsurlara bağlıdır.
- Evrendeki belirlenmişlik nedeniyle kişi eylemlerinde özgür olamadığından eylemlerinden sorumluluk duyması da beklenemez.

2. Fatalizm (kadercilik):

- Belirlenimciliğin bir türüdür.
- Kişilerin seçimlerinden bağımsız olarak yazgılarında olan şeylerin gerçekleşeceğini savunur.
- Bu nedenle özgür iradede söz edilemez ve kişi yaptıklarından sorumlu tutulamaz.

3. İndeterminizm (belirlenmezlik):

- Belirlenimcilik ve kaderciliğin karşıtı olan görüştür.
- Kişinin ahlaki karar ve eylemlerinde özgür olduğunu savunur.
- İnsan aklı sayesinde mutlak bir seçme özgürlüğüne sahiptir.
- İnsan özgür olduğundan yaptığı davranışlarından da sorumludur.

4. Otodeterminizm (ahlaki özerklik):

- İnsanın davranışlarını etkileyen ve yönlendiren birtakım etkenler bulunsada özgürlük kaynağını bireyde bulur.
- Birey, sağlam bir kişilik geliştirmişse ve güçlü bir bilgi birikimine sahipse seçimlerinde özgürdür ve davranışlarından sorumludur.
- Bireyler aklını kullanabildiği ve kişiliğini geliştirdiği oranda özgürdür.
- Bireyler seçimlerini kendi yaptığı için davranışlarından sorumludur.

Özgürlükle ilgili açıklanan görüşler, çevresine karşı zarar verme eğilimi olan bir insanın davranışını nasıl yorumlar?

Determinizme göre;

- Çevresine karşı zarar verme eğilimi olan bir insanı yapmış olduğu bu davranışa iten sebepler vardır.
- İçinde büyüdüğü çevre, aile, yaşadığı maddi ya da manevi problemler vb. etmenler onu çevresine zarar verici davranışlarda bulunmaya itmiştir.

Fatalizme göre;

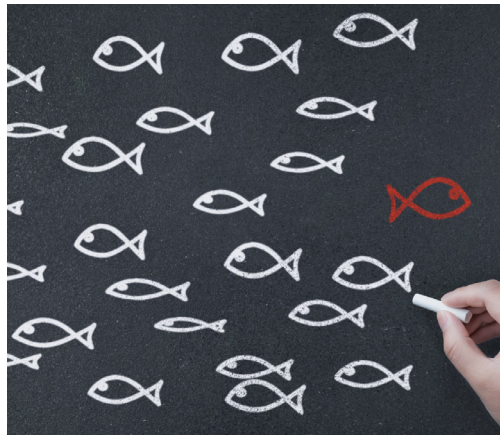
- Çevresine karşı zarar verme eğilimi olan bir insan yapmış olduğu bu davranıştan sorumlu değildir.
- Yaşayacakları kaderinde önceden belirlenmiştir. Kişinin bunları önleyebilme olanağı bulunmamaktadır.

İndeterminizme göre;

- Çevresine karşı zarar veren kişi yaptığı davranıştan tamamen sorumludur.
- Akli ve özgür iradesi vardır. Bu davranışı yapmayı kendisi seçmiştir.

Otodeterminizme göre;

- Çevresine karşı zarar veren kişiyi bu davranışı yapmaya yönelten etmenler elbette vardır. Ancak bu etmenlerin olması kişinin bu davranışından sorumlu tutulamayacağı anlamına gelmez.
- Kişi aklını kullandığı ve kişiliğini geliştirebildiği oranda özgürdür. Eğer kişiliğini geliştirmiş olsaydı bu davranışı yapmazdı.

Herkes için iyi ya da kötü kabul edilebilecek değerler veya eylem ölçütleri var mıdır?

- Ahlak felsefesinde araştırılan problemlerden biri de evrensel bir ahlak yasasının olup olmadığıdır.

HATIRLAYALIM

Ahlak yasası: Bireylerin eylemlerini belirleyen ve yönlendiren herkes için geçerli olması gerekli kurallardır.

- Bütün insanlar için geçerli olabilecek “Evrensel bir ahlak yasası var mıdır?” sorusuna iki farklı yanıt verilmiştir.
- Evrensel bir ahlak yasasının olduğunu savunan filozoflar;
 - herkes için geçerli olan,
 - kişiye göre değişiklik göstermeyen,
 - insanlara nasıl eylemde bulunacağı konusunda yol gösteren ahlaki yasalar olduğunu kabul ederler.
- Evrensel bir ahlak yasasını kabul edenlerin düşünceleri ikiye ayrılmaktadır.
- Evrensel ahlak yasasının subjektif özelliklere göre belirlendiğini kabul edenler ve objektif özelliklere göre belirlendiğini kabul edenler.

**EVRENSEL AHLAK YASASINI SUBJEKTİF ÖZELLİKLERE DAYALI OLARAK AÇIKLAYAN
GÖRÜŞLER VE FİLOZOFLAR**

Evrensel ahlak yasasının temelini insana bağlı olan öznel kriterlere göre belirlendiğini savunurlar.

Utilitarizm (Faydacılık):

- Faydayı davranışların temel ilkesi sayan görüştür.
- Olabildiğince çok sayıda insana fayda sağlayan eylemin, evrensel ahlak yasasını oluşturabileceğini savunur. Çünkü toplum mutlu olduğunda birey de mutlu olacaktır.
- J. Bentham** ve **J. S. Mill** bu görüşü savunan filozoflardır.

Entüisyonizm (Sezgicilik):

- İnsan iyi ve kötüyü ancak sezgi ile kavrayabilir.
- **Sezgi**, bütün insanlarda aynı davranışın yani evrensel bir yasanın ortaya çıkmasına sebep olur.
- **H. Bergson** bu görüşü savunan bir filozoftur.

EVRENSEL AHLAK YASASINI OBJEKTİF ÖZELLİKLERE DAYALI OLARAK AÇIKLAYAN GÖRÜŞLER VE FİLOZOFLAR

Evrensel ahlak yasasının temelini insana bağlı olmadan, herkes için genel geçer ve uyulması gereken yasalara dayalı belirlendiğini savunurlar.

Erdem Etiği:

- Bilginin tüm insanları mutlu edebilecek ahlaki tutumun temelinde yer aldığını savunur.
- Platon'a göre iyi ideasına uygun davranan insan mutluluğa ulaşır.
- Fârâbî'ye göre iyi bir eylemde bulunmak için onun bilgisine sahip olunmalıdır.
- Bu görüşün temsilcileri **Sokrates**, **Platon** ve **Fârâbî**'dir.

Ahlaksal Determinizm:

- Tanrı'nın varlığının ve buyruklarının bilincinde olmanın, evrensel bir ahlak yasasını oluşturulabileceğini savunan görüştür.
- Bu görüşün temsilcisi olan **Spinoza**'ya göre tek bir töz vardır o da Tanrı'dır.
- Evrendeki her şey zorunlu neden sonuç ilişkisi içinde oluşmuştur.
- Var olan her şey Tanrı'dandır. Varlığın tamamında Tanrı'nın yasaları hâkimdir.

Ödev Ahlakı:

- **Kant**'a göre evrensel ahlak yasasını oluşturan ölçüt kişiden kişiye değişmemeli herkes için geçerli olmalıdır.
- Kant'ın ahlak anlayışına göre **ödev** iyyinin istenmesidir.
- İnsanın eylemlerinin temelinde ödev duygusu yer alıyorsa bu eylemler iyidir.
- Kant, ödev ahlakını şöyle ifade eder: "Öyle eyle ki eyleminden çıkarılacak kurallar herkes için geçerli olsun."
- Ahlaklı insan iyiyi isteyen, koşulsuz bir şekilde ahlak yasalarına uyarak ödevini yerine getiren kişidir.

Ahlak felsefesinde ele alınan problemlerden biri de evrensel bir ahlak yasasının olup olmadığıdır.

HATIRLAYALIM

Ahlak yasası: İnsanların davranışlarını belirleyen ve yönlendiren herkes için geçerli olması gerekli kurallardır.

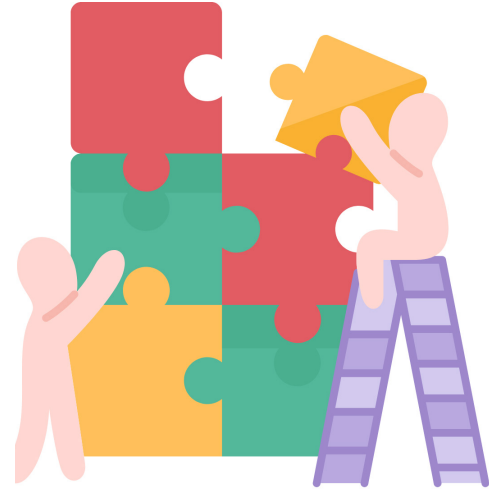
Bütün insanlar için geçerli olabilecek “evrensel bir ahlak yasası var mıdır?” sorusuna iki farklı yanıt verilmiştir.

Evrensel bir ahlak yasasının varlığını kabul etmeyen görüşlere ve filozoflara göre;

- Kişi davranışlarını kendi seçimleri doğrultusunda gerçekleştirir.
- Kişilerin davranışlarının altında yatan etmenler ve davranışları birbirinden farklıdır.
- İyi ve kötü davranışlar; kişiye, topluma, kültüre ve çağa göre değişen bir niteliğe sahiptir.

Anarşizm:

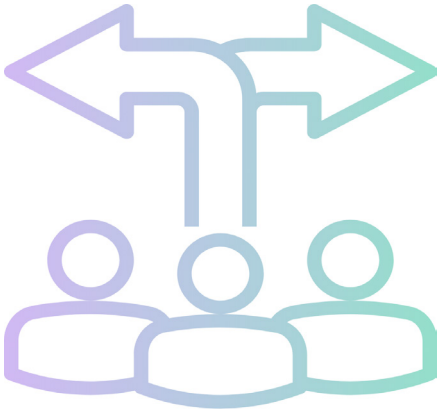
- İnsanın doğası iyidir fakat baskı ve zorlama sonucunda insanın doğası kötüleşir.
- Baskı ve zorlama olmadığında insan özgür ve mutlu olur.
- Bireyin hak ve özgürlüklerini sınırlayan onu baskı altına alan her türlü yasayı ve kuralı reddeden bu görüşe göre evrensel bir ahlak yasası olamaz.
- Temsilcileri J. Proudhon, M. Bakunin, P. Kropotkin'dir.

EVRENSEL AHLAK YASASININ VARLIĞINI REDDEDEN GÖRÜŞLER VE FİLOZOFLAR

Hedonizm (Hazcılık):

- Ahlaki bir eylemin ölçütü hazdır.
- Her insan, ona haz veren şeylere yönelir ve acı veren şeylerden kaçınır.
- Haz kişiden kişiye değişeceğinden tüm insanlar için geçerli olabilecek evrensel bir ahlak yasası yoktur.
- Temsilcileri Aristippos ve Epiküros'tur.

Egoizm (Bencilik):

- İnsanlar başkalarından çok kendilerini merkeze alarak davranışta bulunurlar.
- Bu görüşe göre kişi sadece kendi çıkarlarını düşünür.
- Kişilerin çıkarları farklı olacağından evrensel bir ahlak yasası olamaz.
- Temsilcisi T. Hobbes'tur.

Friedrich Nietzsche

- F. Nietzsche, bireyi ve istencini temel alır.
- Ona göre toplum değil, birey önemlidir.
- Var olan ahlak kuralları ortadan kaldırılmalıdır.
- Güçlü bir iradeye sahip olan “üstün insan” kendi değer ve kurallarını oluşturmaktadır.

Jean Paul Sartre

- Varoluşçu yaklaşımın önemli temsilcilerinden birisidir.
- Sartre insanın doğasının önceden belirlenmiş olduğunu kabul etmez.
- Evrende kendi özünü kendi yaratan tek varlık insandır.
- Evrensel kurallar olmadığı için insan kendi değerlerini yaratmak zorundadır.

İnsan yapmış olduğu her eylemde iyi mi amaçlar?

- **İyilik ve mutluluk nedir?**
- **Mutluluk** insanın hoşuna giden ona sevinç duygusu yaşatan şeydir.
- **İyilik** ise ahlaki açıdan övülen ve değerli görülen, bireyin herhangi bir amaç gütmekten çevresine karşı duyarlı ve bilinçli bir biçimde yapmış olduğu davranışlardır.
- Birçok filozof mutluluğun değerli olduğunu ve insanın mutluluğa ulaşmayı kendisine amaç edindiğini savunmuştur.

FELSEFE TARİHİNDE BAZI FİLOZOFLARIN İYİLİK VE MUTLULUK HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

- **Demokritos** mutluluğun ruhun dinginliği olduğunu ileri sürmüştür.
- Mutlu olmak isteyen insan, ruhsal dinginliğine erişmek için her türlü aşırılıktan sakınmalı ve iyyinin ne olduğunu bilmeye yönelmelidir.

- **Epiküros**'a göre insanın yaşamdaki amacı mutluluktur.
- İnsan kendisine haz veren şeylere yaklaşmalı acıdan uzaklaşmalıdır.
- **Platon**'a göre ahlaki eylemin amacı mutluluktur.
- Mutluluğa ulaşmanın yolu iyi ideasına uygun yaşamakla olanaklıdır.
- İyi ideasının bilgisini edinen insan erdemli bir yaşam sürebilir ve böylece mutluluğa ulaşabilir.
- **Aristoteles** mutluluğu "hoşa giden ve güzel olan" olarak tanımlamıştır.
- Mutluluk insan ruhunun nihai amacıdır.
- İnsanın mutlu olmasının yolu erdemli bir yaşam sürmesi ve eylemlerinde ölçülü olmasıdır.

Cahillik

Bilgiçlik

Bilgelik

- **Fârâbî**'ye göre, mutluluğun kendisi en yüksek değerdir ve hiçbir şey için araç değildir.
- Mutluluk doğrudan doğruya bir amaçtır.
- İnsan mutlu olmak için yaratılmış bir varlıktır.
- Ahlaki eylemlerinde aşırılıktan uzak duran, iyiye ve doğru olana yönelen insanlar mutluluğa erişebilirler.
- **Descartes** *Ruhun İhtirasları* adlı eserinde kendi yaptığımız iyiliğin bize içsel bir memnuniyet vereceğini, bunun insanın bütün güçlü isteklerinin en tatlısı olduğunu; yaptığımız kötülüklerin bizde pişmanlığı ortaya çıkaracağını, bunun da insanın bütün güçlü isteklerinin en acısı olduğunu ifade etmiştir.
- Descartes'a göre iyilik insanı mutluluğa kötülük pişmanlığa götürür.
- **Kant**'a göre insan aklı ve iradesiyle iyi olana yalnızca iyi olduğu için yöneliyorsa yaptığı bu yönelimde iyi istenç vardır.
- **İyi istenç**, ahlaki olarak değerli olanın herhangi bir koşula (çıkarlar, duygular vb.) bağlı olmadan koşulsuz biçimde yapılmasıdır.
- Kant iyiyi insanın davranışlarının sonucuna göre değil onların arkasındaki amaca yani niyete göre değerlendirir.

ÖZGÜRLÜK, SORUMLULUK VE KURAL İLİŞKİSİ

Özgürlük insanın her istediğini yapabilmesi midir?

Herkesin her istediğini yaptığı bir dünyada toplumsal düzenden söz etmek olanaklı değildir. Özgürlüğün olduğu yerde sorumluluk vardır.

Sorumluluk sahibi olan insan yaşadığı toplumun ilke ve kurallarına değer verir ve onlara uymaya çalışır. Çünkü insan tek başına yaşayan bir varlık değildir.

Değer üreten toplumsal bir varlık olarak insanın hem kendine hem de içinde yaşadığı topluma karşı yerine getirmesi gereken yükümlülükleri vardır.

HATIRLAYALIM

Özgürlük, bireyin kendi iradesiyle eylemlerini seçmesidir.

Sorumluluk, bireyin yapmış olduğu seçimlerin sonuçlarını üstlenmesidir.

Kural, insanın davranışlarına yön veren uyması gereken ilkelerdir.

İnsanlar eylemlerinde özgürse neden kurallara uymak zorundadır?

Özgürlük, sorumluluk ve kurallar arasında nasıl bir ilişki vardır?

EMRE’NİN SEÇİMİ

Okulda beden eğitimi dersleri dışında spor salonunun ve spor malzemelerinin kullanılması yasaktır. Bir gün salonun boş olduğunu ve öğretmenlerin olmadığını gören Ahmet, spor salonunda oynamak için arkadaşlarını çağırır. İki arkadaşı spor salonuna gitmeyi kabul eder. Emre, yasak olduğu için kabul etmez fakat arkadaşları onu korkaklıkla suçladığı için kabul etmek zorunda kalır. Daha sonra oynarlarken top cama gelir ve cam kırılır. Kırılan cam parçalarından dolayı arkadaşlarından biri kolundan yaralanır. Olay sonrasında Emre öğretmenlerine kendisinin suçlu olmadığını, arkadaşlarının zorlamasıyla spor salonuna gittiğini söyler. Fakat tüm öğrenciler daha önce okul kuralları konusunda bilgilendirilmiştir.

Emre’nin arkadaşlarının onu korkaklıkla itham etmesi nedeniyle yasak olan bir eylemi yapması özgürce karar vermediği anlamına gelir mi?

Daha önceki derslerimizde bir insanın özgür olması için seçimlerini kendi iradesiyle yapması gerektiğini belirtmiştik. Emre yasak olduğunu bilmesine ve okul kuralları hakkında daha önce bilgilendirilmesine rağmen arkadaşlarının onunla alay edeceği korkusuyla bu eylemi gerçekleştirmiştir. Arkadaşları Emre’nin iradesini elinden almamıştır. İstemeyerek de olsa bu eylemi Emre kendi iradesi ile seçtiğinden özgürdür.

Emre’nin yasak olan bir davranışı istemeyerek yapmış olması yaptığı eylemden sorumlu olmadığı anlamına gelir mi?

Emre yasak olduğunu bilmesine rağmen spor salonuna izinsiz girmiştir. İstemeyerek de olsa bir arkadaşı Emre ve arkadaşının kurallara uygun davranmaması sonucunda yaralanmıştır. Emre bu davranışı kendi iradesiyle seçtiğinden yaptığı eylemin sonuçlarını üstlenmelidir yani Emre yaptığı eylemden sorumludur.

Okul yaşamı da dâhil olmak üzere hayatın birçok alanında kurallara uymak insanın özgürlüğünü kısıtlar ve sorumluluğunu azaltır mı?

Her insan bir toplum içinde yaşar ve herkesin birtakım hak ve özgürlükleri vardır. Her bireyin bu hak ve özgürlükleri mümkün olduğunca kullanabilmesi için toplumsal yaşamda kural ve değerlere gereksinim vardır. Çünkü bir kişi hiçbir kuralı tanımadan eylemde bulunursa karşısındaki kişi de aynı şekilde davranır. Örneğin okulda kurallara bir öğrenci uymaz ve bunun sonuçlarına da katlanmazsa her öğrenci istediği gibi davranır ve bunun sonucunda kaos ortamı oluşur. Evet, insan eylemlerinde özgürdür fakat bu başkalarına karşı sorumluluğunun olmadığı anlamına gelmez. Özgürlük ve sorumluluk bilincine sahip olan insanlar hem kendisine hem çevresine karşı saygılı insanlardır.

DİN FELSEFESİNİN KONUSU

Dini, felsefi bir bakış açısıyla ele almak mümkün müdür?

- Din ve felsefe, yaşamı anlama ve açıklama amacı taşır.
- Felsefenin dini kendine konu edinmesiyle birlikte din felsefesi ortaya çıkmıştır.
- Din felsefesi dinin temel kavramlarını ve bu kavramların ne anlama geldiğini sorgular.
- Din felsefesi ilahî ve ilahî olmayan tüm dinler üzerine tutarlı, kapsamlı ve rasyonel bir biçimde düşünür.

DİN FELSEFESİNİN TEMEL SORULARI

“Tanrı’nın varlığı ile ilgili görüşler nelerdir?”

Evren sonlu mudur, sonsuz mudur?

Ölümden sonra yaşam var mıdır?”

soruları din felsefesinin temel problemleri arasında yer alır.

TANRI'NIN VARLIĞI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Tanrı’nın varlığına yönelik fikirler kaynağını hangi argümanlara dayandırmaktadır?

- Tanrı’nın varlığına ilişkin tartışmalar temelde bilgi felsefesinin de alanı içindedir. Çünkü Tanrı’nın varlığını veya yokluğunu ortaya koyan delillerin geçerliliği bu tartışmaların odağını oluşturur.

İnsanlık tarihinde Tanrı’nın varlığına yönelik farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Teizm (Tanrıçılık):

- Tanrı, evrenin yaratıcısı ve evrenin hâkimidir.
- Tanrı, ezelî ve ebedî bir varlıktır.
- Sınırsız, sonsuz bir güce ve bilgiye sahiptir.

Deizm (Yaradancılık):

- Tanrı evrenin yaratıcısıdır ancak evreni yarattıktan sonra ona müdahale etmez.
- Evrenin yasaları Tanrı'nın yarattığı şekilde düzenli bir biçimde bir mekanizma gibi işler.
- Deizmde belli bir din kabul edilmez.
- İlahi dinlerdeki inanılan ve kabul edilen peygamber, elçi, kutsal kitap, vahiy vb. kavramlara inanılmaz.
- Bu görüşe göre Tanrı akılla kavranabilir.

Monoteizm (Tek Tanrıçılık):

- Tanrı'nın tek olduğunu savunan görüştür.
- İslamiyet, Hristiyanlık gibi semavi dinler monoteist nitelikteki dinlere örnek olarak verilebilir.

Politeizm (Çok Tanrıçılık):

- Birden çok Tanrı olduğunu savunan görüştür.
- Antik Yunan, Roma ve Sümer gibi uygarlıklarda bu inanış biçimi görülmüştür.

Panteizm (Tüm Tanrıçılık):

- Tanrı evrenden ayrı ve bağımsız bir varlık değildir.
- Tanrı ve evren bir ve özdeştir.

Panenteizm:

- Tanrı evrene hem içkin hem de aşkın bir varlıktır.
- Bu görüşe göre evrenle Tanrı aynı değildir.
- Tanrı değişmez, mutlak, zamanın dışında olması gibi özellikleriyle evrene aşkın; yarattıklarıyla ise evrene içkindir.

DİKKAT

İçkin, varlığın içinde bulunmayı, herhangi bir varlığın yapısına karışmış olanı dile getirir.

Aşkın, gözlemlenen dünyanın üstünde ve ötesinde bulunma kalma hâlidir.

Ateizm (Tanrıtanımazcılık):

- Tanrı'nın var olmadığını savunan görüştür.
- Evreni aşkın ve üstün bir güce dayanak anlamlandırmayı ve açıklamayı kabul etmezler.
- Evreni anlamak ve açıklamak, yine evrenin kendisiyle olanaklıdır.

Agnostisizm (Bilinemezcilik):

- Tanrı'nın varlığı ya da yokluğunun bilinemeyeceğini, bu konuda kesin bir yargıya varmanın mümkün olmadığını öne süren görüştür.
- Tanrı'nın varlığı ve yokluğu konusunda karar verebilmek için yeterli bilginin bulunmadığını savunurlar.
- Bu görüşe göre Tanrı'nın ne var olduğu ne de yok olduğu söylenebilir.

Verilen bu düşünceleri savunan kişiler Tanrı'nın varlığına ilişkin hangi görüşü savunurlar?

- Mutlak güce ve bilgiye sahip tek varlık Tanrı'dır. Var olan her şey varlığını Tanrı'ya borçludur.
(TEİZM)
- Evrenin tabi ki bir yaratıcısı vardır. Fakat yaratıcı evrenin işleyişine karışmaz.
(DEİZM)
- İnsanın zihninin de bilgisinin de sınırlı olduğuna inanıyorum. Bu nedenle Tanrı'nın var olup olmadığı bilinemez.
(AGNOSTİSİZM)
- Tanrı ile evren bir ve aynıdır.
(PANTEİZM)
- Evreni yaratan aşkın doğaüstü bir güç yoktur.
(ATEİZM)
- Tanrı bazı özellikleriyle evrene aşkın bazı özellikleriyle içkindir.
(PANENTEİZM)

FAYDALI BAĞLANTI

- Teizm (Canlı Felsefe Sözlüğü)

FAYDALI BAĞLANTI

- Deizm (Canlı Felsefe Sözlüğü)

FAYDALI BAĞLANTI

- Panteizm (Canlı Felsefe Sözlüğü)

EVRENİN SONLU OLUP OLMADIĞINA YÖNELİK GÖRÜŞLER**Bilimin ve dinin evrenin sonlu olup olmadığına ilişkin bakış açıları aynı mıdır?**

- Dinin bu soruna yaklaşımı evrenin yaratılıp yaratılmadığı problemiyle ilişkilidir. Bu bakış açısına göre evrenin bir başlangıcı varsa bir sonunun olması da zorunludur.
- El Kindî'ye göre evren öncesiz değil sonradan olandır. Evrende var olan değişim ve zaman olgusunun evrenin sonlu olduğuna kanıt olduğunu ileri sürer.
- Aquinalı Thomas da evrenin sonsuz olmadığını savunur. Evren zorunlu değildir, varlığını sürdürmek için başka bir güce ihtiyaç duyar. Bu güç Tanrı'dır.
- Evrenin sonlu olup olmadığı problemi bilimlerin gelişmesiyle birlikte fizikçiler tarafından da tartışılmaya başlanmıştır. Bu durumun en iyi örneklerinden biri de "Entropi Yasası"dır.

DİKKAT

Entropi yasası, sistem içinde maddenin enerjisinin düzensiz olarak dağıldığını öne süren fizik yasasıdır. Buna göre ısı, daima soğuk ortama doğru dağılır ve tek yönlü olan bu akış, bir kez gerçekleştikten sonra tersine bir hareket olamaz.

- Fiziğin ortaya koyduğu deliller, din felsefecileri tarafından da ele alınmıştır. Evrende bir düzensizlik olması ve bunun devamlı artması evrenin sonlu olduğunu gösterir.

ÖLÜMDEN SONRA YAŞAMIN OLUP OLMADIĞINA YÖNELİK GÖRÜŞLER**Bedenin ölümünden sonra ruh varlığını sürdürür mü?**

- Din, ruh ve beden ilişkisi çerçevesinde ruhun ölümsüzlüğü üzerinden şekillenen bu problemi, inanç ve iman kavramları üzerinden ele almıştır.
- İnanç, bir şeyin öyle olduğuna yönelik kanaat durumudur ve o şeyin hissedildiği biçimde olduğuna yönelik şüphe duyulmaması hâlidir.
- İman, inanılan bir şeye değer atfedilmesidir. İman, inanan kişinin inancını içselleştirdiğini gösterir.
- Din felsefesi ile ilgilenen filozoflar genel olarak ruh ve beden bir arada olduğunu kabul etmiştir.
- Platon'a göre ruh önce de vardır sonra da var olmaya devam edecektir.
- Ruhun olmadığını savunan filozoflar da vardır ve onlar için ölümden sonra yaşam yoktur.
- Pyrrhon'a göre insan hem ölümün ne olduğunu hem de ölümden sonraki yaşamı bilemez.

TEOLOJİ VE DİN FELSEFESİ

Teoloji ve din felsefesinin inanca yaklaşımı aynı mıdır?

- **Teoloji (Tanrı bilim, ilahiyat);** belli bir dine ait bilgilerin ve özelliklerin doğru anlaşılması için çalışan alandır.
- Teoloji; İslam, Hristiyan veya Yahudi teolojisi gibi alanlara ayrılır. Bu alanda çalışma yapan kişilere teolog denir.
- **Din felsefesi** ise tüm dinlere ait konu ve problemleri araştırır ve dine ait her türlü kavram ve problemleri sorgular.
- Teoloji ve din felsefesi arasında öne çıkan farklar şunlardır:

TEOLOJİ	DİN FELSEFESİ
• Vahiy kaynaklıdır. • İnanca dayanır. • Her dinin bir teolojisi vardır. • İnancı güçlendirme amacı güder. • Dogmatiktir. • Şüpheyi yer yoktur.	• Akla dayanır. • Akılcı düşünmeye dayanır. • Dinlere genel bir bakış açısıyla yaklaşır. • İnancı güçlendirme amacı gütmeyiz. • Eleştiriye dayanır. • Din felsefesi şüpheci ve sorgulayıcıdır.

FELSEFE, BİLİM VE DİN AÇISINDAN “BEN KİMİM”?

Toplumsal ve çevresel etkilerle şekillenen ve seçimleriyle var olan insan, “Ben kimim?” sorusunu sorduğunda; yaşamın anlamı ve amacı, gelecekte ne beklediği ve değerlerini nasıl belirlediği ile yüzleşecektir. Bu yüzleşme sonucunda; dinî, felsefî veya bilimsel temellere dayandığı yanıtı, bireyi hoşnut kılabilir.

Ancak bu arayış, sonsuza dek büyük bir kayayı bir tepenin en yüksek noktasına yuvarlamaya mahkûm olan Sisypheos’un, hiç bitmeyen çabasına da dönüşebilir.

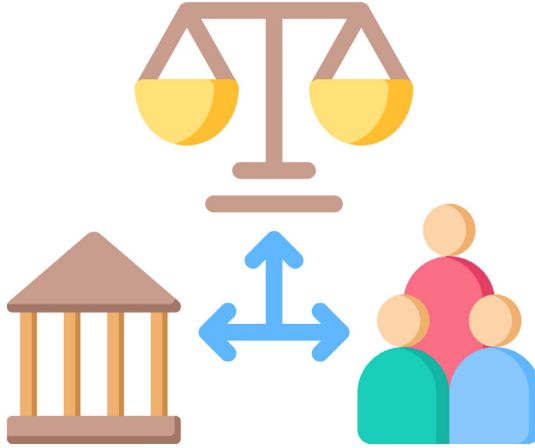
“Ben kimim?” sorusuna yanıt arayan insanlar bilime, dine ve felsefeye yönelmiştir.

- Bilim bu soruya olgusal alanın içinde yaptığı deney ve gözleme dayalı araştırmaların sonuçlarına göre cevap verir.
- Din ise insanın yaşamdaki amacını, yerini, nereden gelip nereye gittiğini açıklamaya çalışır. Bu açıklamaların dayandığı temel unsur ve dayanak inançtır.
- Felsefe de insanın yaşamdaki amacını, yerini, nereden gelip nereye gittiğini vb. sorgular ve bu sorgulamalarına yanıtlar arar. Fakat bu sorgulamada ve filozofların bu sorulara verdiği cevaplarda eleştirel ve rasyonel bir bakış açısı hâkimdir.

FAYDALI BAĞLANTI

- Canlı Felsefe Sözlüğü (Teoloji)

SİYASET FELSEFESİNİN KONUSU

- Siyaset, devlet işlerini düzenleme ve yürütme faaliyetidir.
- **Siyaset bilimi**, siyaset alanına giren tüm olguları bilimsel yöntemlerle inceleyen ve genel sonuçlara ulaşmaya çalışan bilimdir.
- **Siyaset felsefesi**, siyaset kurumunun yapısını, problemlerini, bireyin siyasi yapı ve düzen içindeki davranışlarını felsefi açıdan inceler ve siyasetin doğasını anlamaya çalışır.
- Siyaset felsefesi, siyasi kavram ve olguları bütün yönleriyle ve daha çok “olması gereken” açısından ele alan felsefe dalıdır.

SİYASET FELSEFESİNİN PROBLEMLERİ

“Hak, adalet, özgürlük nedir?”

İktidarın kaynağı ve meşruiyetin ölçütü nedir?

İdeal bir devlet düzeni olabilir mi?”

soruları siyaset felsefesinin öne çıkan problemlerindendir.

HAK, ADALET, ÖZGÜRLÜK

- Toplumsal düzen içerisinde yaşayan insanların mutluluğu; hak, adalet ve özgürlüğün sağlanabilmesine bağlıdır.
- **Hak**, hukuksal düzenin bireye sağladığı yetkidir. İnsanın insan olması nedeniyle doğuştan sahip olduğu haklara temel haklar adı verilir.

“Hak” kavramının birbiriyle örtüşen iki ayrı anlamı vardır.

- Bunlardan ilki, herhangi bir konuda izin verilen ve yasaklanmamış olan davranış serbestliğidir.
- İkincisi ise bireylerin başka kişi, topluluk veya devletten talep edebileceklerini kapsar.
- **Adalet**, hak edene hak ettiğinin verilmesidir.
- Sınırları hukuk sistemi tarafından çizilen adalet kavramı, hakkın gözetilmesi ve hayata geçirilmesi anlamına gelir.
- Adalet, insanın adil olma bilinciyle de ilgilidir ve adil olmak “tarafsız” olmayı gerektirir.
- Adaletin bireysel olduğu kadar sosyal yönü de vardır. Toplumsal açıdan sağlıklı bir yaşamın sürdürülebilmesi için adalet gereklidir.

BAZI FİLOZOFLARIN ADALET ANLAYIŞLARI

- **Platon** devleti üç sınıfa ayırır: Üretimden sorumlu olan işçiler, devleti koruyan bekçiler ve devleti idare eden yöneticiler. Adaletin sağlanabilmesi için her sınıfın kendi üzerine düşen sorumluluklarını ve ödevlerini yapması gerekir.
- **Aristoteles** için adalet bir anlamda eşitliktir. Bir kişi alması gerekenden azını almışsa haksızlığa uğramıştır, fazlasını almışsa hak yemiştir. Hak, haksızlığa uğramakla hak yemenin ortasıdır. Adalet ise hakkı gözetmeye ilişkin bir erdemdir.
- **Fârâbî**'ye göre erdemli bir devletteki yönetici adil olmalıdır. Halkına adalet dağıtırken şiddetten kaçınmalı, adil olana yönelmelidir.
- **T. Hobbes**'a göre devletin olmadığı doğa durumunda adalet ya da adaletsizlikten söz edilemez. Ona göre adalet devlet yaşamıyla ortaya çıkar.
- **J. Locke**'a göre adalet her insanın hakkına düşeni ona vermektir. Çünkü her insanın yaşamı, özgürlüğü ve mülkiyeti ona aittir. Doğa yasasının insanlara verdiği haklara hiç kimsenin zarar vermemesi gerekir.

Özgürlük kavramı siyasette, kişinin başkalarına zarar vermeden ve kimsenin müdahalesi olmadan kendi iradesiyle davranışlarını yapabilme serbestliği şeklinde tanımlanır.

Hak ve özgürlükler üç başlıkta incelenmektedir.

- **Kişisel Haklar:** Topluma ve devlete karşı bireyi koruyan haklardır.
Yaşama, düşünme ve ifade etme vb.
- **Toplumsal ve Ekonomik Haklar:** Bireylerin devletlerden istediği haklardır.
Mülkiyet, eğitim, sağlık ve çalışma hakkı vb.
- **Siyasal Haklar:** Devlet yönetimine katılımı ile ilgili haklardır.
Yurttaşlık, seçme ve seçilme hakkı vb.

İKTİDARIN KAYNAĞI

İktidar, devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisidir.

İktidarın ve düzenin oluşumu ile bu düzene uyulması farklı gerekçelere dayandırılmaktadır. Bu durum siyaset felsefesinde meşruiyet sorunu anlamına gelmektedir.

Meşruiyet, bir toplumda iktidarı elinde bulunduranların yönetme gücünü yasalara uygun olarak sürdürmeleridir.

Her iktidar kendi kaynağının ilkelerine ve dayandığı güce bağlı kaldığı sürece meşru sayılabilir. Bu nedenle meşruiyetin ölçütü, iktidarı oluşturan kaynağa dayalı olarak açıklanır.

İktidarın kaynağı ile ilgili görüşleri üç grupta toplamak mümkündür:

1. İktidar kaynağını bireyin doğasından alır:

Platon ve Aristoteles'e göre devlet insanların korunma ve güvenlik ihtiyaçlarından dolayı ortaya çıkmıştır.

İnsan korunabilmek, beslenmek vb. gereksinimlerini karşılamayı ancak başka insanlarla birlikte sağlayabilir. Bu durumda devletin var oluşu, toplumsal bir zorunluluğa dayanmaktadır.

2. İktidar kaynağını Tanrı'dan alır:

Orta Çağ Hristiyan düşünürü Augustinus iktidarın kaynağının Tanrı olduğunu savunur.

İktidar sahipleri Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisidir.

Devlet, Tanrı'nın buyruklarının yerine getirilmesi için vardır ve bireylerin devleti yönetenlere itaat etmesi bir ödevdir.

Augustinus'a göre insan evrendeki bütün varlıkların yöneticisi olan Tanrı'nın buyruklarına hiç tereddütsüz itaat etmeli! Çünkü insan toplumundaki iktidar anlayışına göre, alttaki iktidar üstteki iktidara boyun eğmek zorundaysa, Tanrı'ya herkes boyun eğmeli.

3. İktidar kaynağını ortak iradeden alır:

T. Hobbes, J. Locke ve J. J. Rousseau'ya göre insanlar ortak ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bir araya gelerek "toplumsal sözleşme" yoluyla devleti oluşturur.

İnsanlar haklarını toplumsal sözleşme aracılığıyla kendi iradeleriyle ortak bir iradeye devrederler. İktidar da bu sayede egemenliğini sağlar.

FAYDALI BAĞLANTI

• Siyaset Felsefesi (TÜBİTAK)

İDEAL DEVLET DÜZENİ

- İdeal düzen arayışı, insanların içinde yaşamaktan hoşnut olacakları evrensel bir siyasi sistemin varlığını sorgulamaktır. İdeal düzen tartışmalarının odağında “olabilirlik” kavramı vardır.
- İnsanlar toplumsal hayatta karşılaştıkları problemleri, içinde yaşadıkları sistemdeki eşitsizlikleri çözebilmek için ideal düzen arayışına girmişlerdir.
- İdeal düzen ile ilgili görüşlerin her birinin kendi temellendirmeleri bulunur.

Herkes için ideal olabilecek bir devlet düzeni olanaklı mıdır?

İdeal düzenin olabileceğini reddedenler:

Sofistler: “Her şeyin ölçüsü insandır.” fikrinden hareketle, tüm insanların kabul edebileceği ideal bir devlet düzeninin olmayacağını savunurlar.

Nihilizm: Her türlü kural, yasa ve değeri yok sayan bu görüş; otoritenin insan özgürlüğünü kısıtladığını ve insan doğasına aykırı olduğunu savunur.

İdeal düzenin olabileceğini kabul edenler:

Özgürlüğü temel alan yaklaşım:

- Liberalizm olarak bilinen görüştür.
- Bu görüşün belirleyici ilkesi özgürlüktür.
- Özgürlüğe engel olacak tüm baskılardan ve zorlamalardan kurtulmak gerektiğini savunur.
- Birey siyasette, dinde, ekonomide ve tüm alanlarda olabildiğince özgür kılınmalıdır.

Eşitliği temel alan yaklaşım:

- İdeal bir toplum düzeni oluşturmak için eşitliği temel alan sosyalizm özel mülkiyeti reddeder.
- Bireyden çok toplumun öne çıktığı bu görüşe göre sınıflar arasında eşitliğin sağlanması için özel mülkiyetin kaldırılması gerekir.

Adaleti temel alan yaklaşım:

- Hukuka dayalı olan bu görüş hem özgürlüğü hem de eşitliği kapsayan adaleti, ideal düzenin temel ilkesi olarak kabul etmektedir.
- Bu yaklaşım uygulamada sosyal hukuk devleti anlayışını ortaya çıkarmıştır.

ÜTOPYA

Ütopya; olmayan yer anlamına gelir.

- Gerçekleşmesi bugün için imkânsız, hayalî toplum ve devlet tasarımlarını ifade eder.
- İdeal devlet düzeni arayışları kapsamında filozoflar, içinde bulundukları olumsuz toplumsal koşulların da etkisiyle, “ütopya” adı verilen gelecek tasarımları yazmışlardır.
- Ütopyalar var olan toplumsal düzene eleştirel yaklaşımı yansıtır.
- Hayalî devlet ve toplum tasarımları olan ütopyalarda, gerçekleşmesi arzu edilen veya gerçekleşmesinden endişe duyulan toplumlar kurgulanmıştır.
- Ütopyalar **istenen ütopyalar** ve **korku ütopyaları** olarak ikiye ayrılır.

İstene Ütopya:

- Gerçekleşmesi arzu edilen bir toplumu düşleyen ütopyalardır.

İstene ütopyalara örnekler:

- Platon'un Devlet,
- Fârâbî'nin El Medinetü'l Fazıla (Erdemli Şehir)
- Thomas More'un Ütopya,
- Campanella'nın Güneş Ülkesi,
- Francis Bacon'ın Yeni Atlantis adlı eserleri.

Korku Ütopyaları:

- İstenmeyen ütopya, distopya ya da korku ütopyası olarak da bilinir.
- Olumsuz bir geleceği kurgulayan istenilmeyen ütopyalardır.

Korku ütopyalarına örnekler:

- Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya,
- George Orwell'in 1984 adlı eserleri.

TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER AÇISINDAN EGEMENLİK SORUNU

Egemenlik, devletin iktidar gücünü hiçbir iç veya dış baskı olmadan kullanmasıdır.

- **Egemenliğin** kaynağı ve sınırları insanın topluluklar hâlinde yaşamaya başladığı günden bugüne değin devam eden bir problemdir.
- Egemenliğin kaynağı, meşruiyeti ve kullanım şekilleri farklı devlet biçimlerini ortaya çıkarmıştır.
- Egemenlik; asalet, zenginlik, kutsallık, bilgelik ve adalet gibi unsurlarda aranmıştır.
- Başlangıçta efendi-kul olarak başlayan birey ve devlet ilişkisi, demokratikleşmeyle birlikte, bireyin hak ve özgürlüklerinin devlet tarafından korunduğu bir sisteme evrilmiştir. Bu ilişkinin kat ettiği yolun kilometre taşları, elbette ki filozofların katkılarıyla döşenmiştir.
- Modern devletlerin oluşmaya başlamasıyla yurttaşların yönetime, yönetimlerin yurttaşlara karşı yetki ve sorumlulukları tartışma konusu olmuştur.

Platon, Aristoteles, İbn Haldun ve Fârâbî gibi filozoflar egemenliğin kaynağını insanın doğasında bulur. Bu bakış açısına göre devlet doğal düzenin bir devamıdır.

T. Hobbes, J. Locke ve J. J. Rousseau gibi düşünürler, egemenliğin kaynağını “sözleşmeye” dayandırmıştır. İnsanlar bu sözleşmeyle hak ve özgürlüklerini kendi iradeleri ile daha üstün bir varlığa yani devlete devrederler.

Montesquieu, devletlerde yasama, yürütme ve yargı güçlerinin bulunduğunu ve özgürlüğün korunması için bu güçlerin birbirini denetlemeleri gerektiğini belirtir.

Montesquieu bu görüşleriyle günümüz devlet sistemini oluşturan **güçler ayrılığı** görüşünü kuramlaştıran ilk düşünürdür.

Max Weber'e Göre Egemenliğin Kullanılış Biçimleri

Geleneksel Egemenlik

Karizmatik Egemenlik

Rasyonel (Akılcı) / Yasal (Demokratik) Egemenlik

Geleneksel Egemenlik:

Egemenliğin halka değil de belli kişilere veya ailelere ait olduğu ve egemenliğin babadan oğula geçtiği yönetim şeklidir.

Karizmatik Egemenlik:

Yönetenin (liderin) kendisinde üstün özellikleri olduğuna inanıldığı egemenlik biçimidir. Yönetilenler yönetene gelenek veya yasalar nedeniyle değil, inandıkları ve güvendikleri için itaat ederler.

Rasyonel (Akılcı) / Yasal (Demokratik) Egemenlik:

Egemenliğin, yazılı kurallara yani rasyonel hukuka dayandırıldığı egemenlik türüdür. Hukuk kuralları hem yöneteni hem de yönetileni bağlar.

TOPLUMSAL SORUNLARA FELSEFİ BAKIŞ

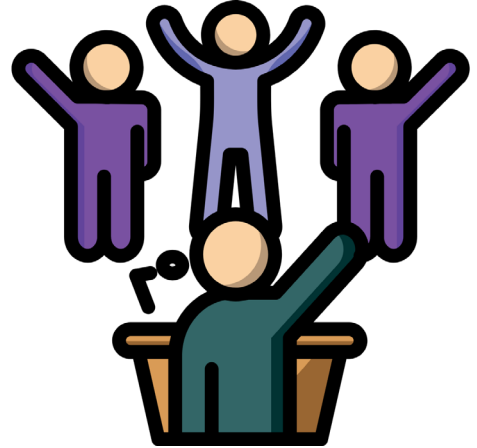
Tek başına yaşayan bir insan için özgürlükten, eşitlikten ve adaletten söz edilebilir mi?

- Toplumsal yaşamın kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan bu kavramlar, pratikte nasıl korunulacaklarına dair sorunu da beraberinde getirmiştir.
- İnsanlar güvenlik başta olmak üzere, çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için topluluk hâlinde yaşamayı seçmiş ve toplumsal yaşam içerisinde düzeni sağlayacak bir gücü yani devleti oluşturmuştur.
- Toplum, devlet ve birey birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Bu nedenle bu üç ögenin birbiriyle kaynaşması gerekir.

- Bireyin ihtiyaçları tarihsel süreç içerisinde değişmiş ve şekillenmiştir.
- Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, kişisel hak ve özgürlüklerdeki kazanımlar; geçmiş toplumlarda sorun olarak görülmeleyen bazı durumların gündeme gelmesine ya da yenilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.
- Yaşanan değişimler bireylerin devletten beklediklerini ya da devletin bireye karşı olan yükümlülüklerini şekillendirmiştir.
- Günümüzde insanların diğer canlılar ve doğayla olan ilişkileri, insan ilişkilerinde olduğu gibi, yasal çerçevelerle belirlenmektedir.
- Küreselleşme sürecinde birey sadece yakın çevresindeki sorunların değil, tüm dünyada yaşanan sorunların farkında ve etkisindedir.
- Çağdaş toplumlarda eğitimin amaçlarından biri de sorunların farkında olan ve çözüm üretebilen bireyler yetiştirmektir.
- Sokrates “Sorgulanmayan yaşam yaşanmaya değer.” der. Ona göre insan, yaşadığı hayatı ve bu hayatın temel değerlerini sorgulamalıdır.

TOPLUMSAL SORUNLARIN BİREY, TOPLUM VE DEVLET İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA TARTIŞILMASI

- Çağın önemli sorunlarından biri de sosyal medya terörü kavramıdır.
- Belli alan ve konuları hedef alan hasım kurum ve kuruluşlar, teröristler, suç örgütleri, suç işlemeye meyilli ve bu konulara bilmeden müdahil olan kişiler, ayrı ayrı veya müştereken sanal dünyadan gerçek dünya şartlarına ve hedeflerine yönelik kaotik durumlar oluşturmıştır.
- İnternetteki ve dijitalleşmedeki imkânlar ile birlikte “kontrol-denetleme” fonksiyonu da çokça tartışılmaktadır.
- Bu ortamlarda bireylerin gözetlendiği, izlendiği ve yönlendirildiği gibi başka konular da ortaya çıkmıştır.
- Fotoğraf, video paylaşım ve mesajlaşma uygulamaları hakkında son günlerde basın yayın organlarında yer alan kişisel verilerin korunmasına yönelik veri güvenliği açıklarından da bahsedilmektedir.
- Türkiye’de ve dünyada birey mahremiyetinin her yeni teknolojik aşamada biraz daha küçülen bir özel alan hâline geldiğini görmekteyiz.
- Geliştirilme nedenleri ne olursa olsun; uydular, kameralar, ses kayıt cihazları ve bilgisayarlar gittikçe daha hızlı, verimli ve etkili bir duruma gelmektedir.
- Bireyin mahremiyetinin etrafındaki çember daralmaktadır. Sürekli gözetim altında ve kaydediliyor olmanın ortaya çıkardığı yeni toplumsal düzende, hem kendini ifşa hem de başkalarının özel hayatlarını keşfetme arzusu gittikçe artmaktadır.

Hem kendini ifşa hem de başkalarının özel hayatlarını keşfetme arzusu problemiyle nasıl baş edilebilir?

Vatandaşların devlete karşı güven beslemeleri ve kendi kişiliklerini korkusuzca geliştirebilmeleri ve hukuki güvencenin sağlandığı bir hukuk devleti sistemi içinde çözüm üretmeleri ile mümkündür. Birey, özel hayatın gizliliğinin korunmasına ilişkin yapısal düzenleme ve uygulamaları iyi bilmeli ve hukuk çerçevesinde haklarını aramalıdır.

SANAT FELSEFESİNİN KONUSU

- Sanat, sanatçının anlatmak istediklerini “biçim verme yöntemiyle” gerçekleştirme çabasıdır.
- Sanatta yaratıcılık ön plana çıkar. Her sanatçı, varlığı ve yaşamı kendi hayal gücü ve duygularına göre farklı bir şekilde yorumlar.
- Sanata felsefi açıdan bakmak “sanat felsefesi” adı verilen disiplini doğurmuştur. Sanat felsefesi, insanın yaratıcı etkinliklerinde somutlaşan anlamı ve haz veren yapıyı çözümlemeyi amaç edinir.
- Felsefe ile ilgili bazı eserlerde sanat felsefesi yerine estetik sözcüğünün kullanıldığı görülür. Bu iki alan arasında “güzel” olanı ele alışları açısından fark vardır.
- Estetik güzelliğin bütün biçimlerini, hem doğadaki hem sanattaki güzeli, sanat felsefesi ise yalnızca sanat alanındaki güzelliği inceler.
- Kökeni Yunanca “aisthesis” olan estetik kelimesi, “duyularla algılanabilen, duyum, duyum bilimi” anlamlarına gelir. Bu kavramı günümüzdeki şekliyle kullanan filozof Baumgarten olarak bilinir.

SANAT FELSEFESİNİN PROBLEMLERİ

“Sanat nedir?

Güzellik nedir?

Sanat eserinin özellikleri nelerdir?”

soruları sanat felsefesinin temel problemleri arasındadır.

GÜZELLİK**Güzellik nesneye mi yoksa özneye mi aittir?**

- Güzellik genel anlamda kişilerde, nesnelerde ve sanat eserinde insanın beğenisi ile ortaya çıkar.
- Doğal güzellik ve sanatsal güzellik birbirinden farklıdır. Doğadaki güzellik, insandan bağımsız olarak var olan, insandan önce gelen güzelliştir.
- Sanattaki güzellik ise insanın yaratıcılığı sonucunda ortaya çıkan ve içinde bulunulan çağın izlerini taşıyan güzelliştir.
- Bir şeyin güzel olması; hoş duygular oluşturmaya, zevk vermesi, ölçülü olması ve heyecan uyandırması gibi ölçütleri karşılıyor olduğunu gösterir.
- Filozoflar bu ölçütleri temele alarak farklı güzellik tanımları yapmışlardır.

Platon: Asıl olan idealdaki güzeldir; doğadaki güzel, güzel idesinin bir kopyası ve yansımasıdır.

Aristoteles: Güzel bir denge unsurudur. Güzelliğin ölçütü düzen ve orantıdır.

Kant: Güzel herhangi bir çıkar gözetmeksizin hoşlanmaktır. Bu hoşlanma evrensel bir niteliğe sahiptir.

Hegel: güzellik her zaman ideanın ya da hakikatin duyusal görünüşü veya temsilidir.

Güzellik mutlak bir değer mi yoksa göreceli bir değer midir?

Öznelci görüş: Estetik değerler ve güzel yargısı sanatsal ürüne yönelen kişiye göre değişir. Sanatın belirleyici ölçütü, sanatsal ürünün kendisi değildir. Sanat eseri kendi başına estetik bir değer taşımaz.

Nesnelci görüş: Sanatsal güzellik sanat eserinin özelliğidir. Sanatın belirleyici ölçütü, bireyin değer yargılarından bağımsız olarak sanat eserinin kendisindedir.

SANAT

Sanata belirli bir anlam yüklenebilir mi?

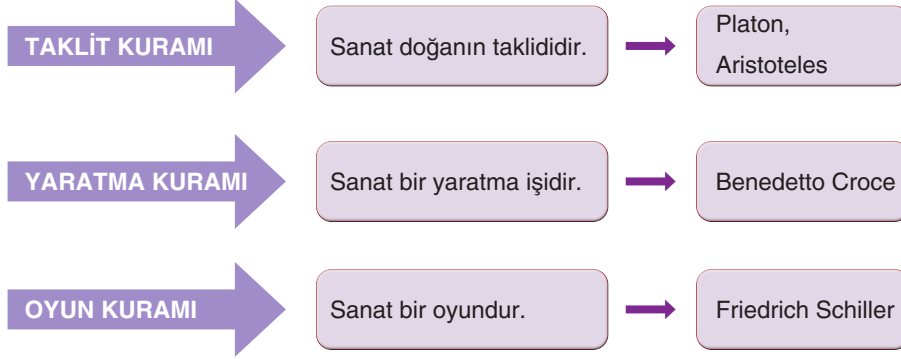
- Sanat, insanların duygu ve düşüncelerini; çizgi, renk, biçim, ses, söz ve ritim gibi unsurlarla ifade etme çabasından doğan faaliyetir.
- Tarihsel süreçte sanat ve zanaat bazen eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Fakat sanatı zanaattan ayıran farklardan biri sanatın pratik bir yarar kaygısından öte beğenilere yönelik oluşturulmasıdır.
- İkincisi ise sanatın biricik ve özgün bir etkinlik olmasıdır.
- Farklı sanat türleri bu farklılıklarla birlikte güzel sanatlar başlığında toplanmıştır.

G Ü Z E L S A N A T L A R	Dramatik Sanatlar	→	Sinema, Tiyatro, Opera vb.
	Yüzey Sanatları	→	Resim, Grafik, Hat vb.
	Hareket Sanatları	→	Halk Dansları, Pantomim, Bale vb.
	Hacim Sanatları	→	Heykel, Seramik, Kabartma vb.
	Mekân Sanatları	→	Mimari, İç Mimari, Peyzaj Mimarisi vb.
	Dil Sanatları	→	Roman, Hikâye, Şiir vb.
	Ses Sanatları	→	Caz, Klasik Müzik, Halk Müziği vb.

- Toplumsal hayatı belirleyen ve yönlendiren faktörlerin tamamı sanata etki eder.
- Sanatı etkileyen diğer faktörler de sanatçının psikolojisi ve sanata estetik değer yükleyen, onu algılayan bireyin o anki psikolojik durumudur.
- **Sanat üç temel ögeden oluşur:**
- **Sanatçı;** kişiliği, hayal gücü, duyarlılığı ve duygularıyla sanat eserini meydana getiren kişidir.
- **Sanat eseri,** sanatçının duygu ve düşüncelerini somutlaştırdığı nesnelerdir.
- **Alımlayıcı (süje),** sanat eserini anlayıp yorumlayan kişilerdir.

SANAT KURAMLARI

Sanatın ne olduğunu ve nasıl bir etkinlik olduğunu açıklayan filozoflar farklı kuramlar ortaya koymuştur.

TAKLİT KURAMI (mimesis/yansıma)

Bu kurama göre sanatçının ele aldığı şeyi ne kadar iyi yansıtabildiği önemlidir.

Platon için gerçek olan ideallerdir. Nesneler ideaların kopyasıdır. Bu nedenle sanat ideaların bir kopyası olan nesnelerin kopyasıdır. Yani sanat taklidin taklididir.

Aristoteles mimesis (taklit) kavramını kullanmıştır. Ona göre taklit insanın doğasına özgüdür. Sanatçı, gerçeklikte var olanı taklit eder. Bu yolla doğada var olan uyum ve düzen sanat eserine de yansımış olur.

YARATMA KURAMI

Sanatçı; duygu, düşünce ve hayal gücünü katarak özgür bir şekilde sanat eserini meydana getirir.

Sanatçı mükemmel olanı hayal gücüyle yaratır. Sanat eseri özgündür.

Benedetto Croce bu görüşün temsilcisidir.

B. Croce sanatın insanın diğer tüm etkinliklerinden farklı özel bir etkinlik olduğunu savunur.

OYUN KURAMI

Friedrich Schiller bu görüşün temsilcisidir.

Schiller'e göre sanat bir oyundur. Oyunun ve sanatın birbirine benzeyen birçok yönü vardır.

Sanatta da oyunda da kurgusalılık, yaratıcılık ve hayal gücü hâkimdir.

Sanat ve oyunda insanlar, yaşadıkları kaygı, korku, endişe vb. durumlardan uzaklaşır.

Bu kurama göre sanat tıpkı bir oyun gibi insanı özgürleştirir.

SANAT ESERİNİN ÖZELLİKLERİ

Sanat eseri, estetik bir üretimin vücut bulmuş hâlidir.

- Sanat eseri; öncelikle onu oluşturan sanatçının izleri, ardından alımlayıcısının beklentileri, toplumun yapısı ve çağın zihniyeti gibi unsurları yansıtır.
- Sanat eseri insanların yaptığı diğer eserlerden farklı olarak kendine özgü birtakım özellikler taşır.

Sanat eserin özellikleri nelerdir?

Öznellik

Yaratıcılık

Estetik kaygı

Biriciklik

Evrensellik

Kalıcılık

SANAT VE DUYARLILIK

Sanat bireyin içinde yaşadığı dünyayı toplumu anlamasında, karşılaştığı problemlere çözümler bulmasında önemli bir rol oynar.

Günlük yaşamda bakar, dokunur, duyar geçeriz. Sanat bakmak yerine görmeyi, dokunmak yerine duyumsamayı, duymak yerine işitmeyi sağlar. İnsana yeni beceriler kazandırırken onu duyarlılaştırır.

Sanatsal duyarlılık; herhangi bir sanatsal ürünü fark edebilme, değerlendirmeye ve değer vermedir. Bunun için estetik bir yöneliş ve belli bir bilgi birikiminin olması gerekir.

E. Delacroix'in "Biz romantik olduktan sonra dağlar güzelleşti." sözü bu durumu örneklendirmektedir.

E. Delacroix bu sözle sanat alanında yetişen, sanatsal güzelliği öğrenen insanların, doğaya daha farklı bir perspektiften bakacaklarını ve doğadaki güzelliğin farkına varacaklarını anlatmaya çalışmıştır.

Sanat da ve sanatçı da ortaya çıktığı toplumu etkiler ve ondan etkilenir.

Sanat insanın duyarlılığını besler. Bu nedenle sanatçı içinde yaşadığı toplumun problemlerine ve acılarına kayıtsız kalmaz. Estetik değerlerin hazzıyla beslenen insan, kötülük karşısında duyarsız kalamayacaktır.

Guernica'nın Tablosunun Ortaya Çıkışı

I ve II. Dünya Savaşları arasında İspanya'da yaşanan olaylar İtalya ve Almanya'nın etkileriyle iç savaşa dönüşür. 26 Nisan 1937'de Guernica kasabası uçaklarla bombalanır. Bu olayda birçok sivil insan hayatını kaybeder. Picasso, 1937'de Paris'te düzenlenecek teknoloji temalı Dünya Fuarı'na davet edilmiştir ve bir eser hazırlamaya başlar. Çalışmaları sırasında Guernica bombalanınca orada yaşananları resmetmeye karar verir. İç savaşa kayıtsız kalamayan Picasso yaşananlara tepki gösterir, yaşananları kınamak ve güç kullananları protesto etmek amacıyla bu tabloyu yapar.

Resmi gören Alman Generalin "Bu resmi siz mi yaptınız?" sorusuna Picasso; "Hayır, siz yaptınız." cevabını vermiştir.

Sanatçının çevresine duyarlılığı sanatına anlam kazandırır mı?

- Sanatçı eserinde çevresine duyarlılığını aktarır.
- Sanatçı içinde yaşadığı döneme, toplumsal sorunlara şahitlik eder.
- Sanat eserindeki duyguları alımlayıcı hisseder, bu duygular yaşamımıza yeni bir anlam katar.
- Kurgulanmış bu dünyada sanatın evrensel dili ile birey ruhsal bir doyum sağlar. Bu ruhsal doyum tek yönlü değildir.

ŞEHİR, İNSAN VE SANAT

Tarih boyunca insanlar oluşturdıkları fiziksel çevrelerde estetik nitelik aramışlardır. Bu arayışla çevrelerini düzene sokma çabasına girmişlerdir.

Gerek tek tek yapılar gerekse kurumsal yapılar ve insanların faydalanmasına açık yeşil alanların bir araya gelerek oluşturdıkları çevre yalnızca insanın biyolojik gereksinimlerini karşılamaz. Aynı zamanda bireylerin psikolojik, entelektüel gereksinimlerini karşılayan estetik nitelikler de taşıması beklenir.

Tarihi süreç içinde kentlerin gelişimi irdelendiğinde ilk büyük yerleşim yerlerinin temel karakteristiğinin dini yapılar olduğu, bu tür yapıların kent silüetinde belirleyici olduğu görülmektedir.

Her yapı, mimari bir eser olarak kabul edilebilir; evler, okullar, hastaneler, ibadethaneler vb. Ancak her yapının estetik bir değer taşıdığı söylenemez. Sanat olarak sayılan mimari eserler birtakım ölçütlere göre değerlendirilir.

Bu ölçütler; orantı, simetri, düzen, denge ve uyumdur.

Sanat alanında genelde göz ardı edilen mimari, bireysel bir sanat olmasına rağmen aslında tüm ulusu temsil etme özelliğine sahiptir.

Ulusların yaşamlarını, geleneklerini, dinlerini, aile biçimlerini, yaşadıkları bölgenin iklimini, yeme tarzlarını ve daha birçok kültürel unsurunu mimari eserlerden yola çıkarak öğrenmek mümkündür.

İnsan, yaşadığı bu mekânı yani şehri düzenler ve şekillendirir. İnsan öncelikle bir mekânı yaşanabilir bir yer olarak seçer. İnsan ve şehir birbirini tamamlar ve etkiler. Biri olmadan diğeri olmaz.

Mekâna anlam ve değer katan insanın kendisidir. “Medeniyet”; bir toplumun maddi ve manevi varlıklarının, düşünce, sanat, bilim ve teknoloji ürünlerinin tamamını ifade eder. Şehirler sadece yerleşim yeri değildir. Şehirle kurulan ilişkiler çok farklıdır. İnsan, şehrin mimari yapısıyla olduğu kadar işlevleriyle de ilişki içindedir.

FELSEFİ BİR METNİN ANALİZİ

Felsefi bir metin nasıl analiz edilir?

- Felsefe düşünmeye davettir. Bu daveti geri çeviremeyenler, bilme isteğiyle evrene yönelik sorular sormuş ve kendine özgü cevaplar vermiştir.
- Herhangi bir düşüncenin belirli bir düzen içinde yazılı olarak somutlaşmış hâline metin denir.
- Felsefi metin analizi, metni oluşturan öğeleri (problem, kavram, iddia, açıklama, eleştiri vb.) ayırıştırma ve aralarındaki ilişkileri ortaya koyma işlemidir.
- Metin analizinin asıl amacı metni doğru anlamak ve yorumlamaktır.

Felsefi Metin Analizi İçin Öneriler:

- Ele alınan felsefi metin eleştirel ve nesnel bir bakış açısıyla sorgulanmalıdır.
- Felsefi metin okunurken içinde yer alan kavram ve problemlere dikkat edilmelidir.
- Felsefi metinde geçen temel görüşler bulunmalıdır.
- Felsefi metnin ana fikrine destek olan temel bileşenler anlamlarıyla beraber belirlenmelidir.
- Felsefi metin dilsel açıdan incelenerek ifadelerin anlaşılır olup olmadığına dikkat edilmelidir.
- Felsefi metinde kullanılan argümanların geçerliliği ve yeterliliği denetlenmelidir.
- Felsefi metindeki iddialar mantıksal açıdan incelenerek bu iddiaların tutarlılığı kontrol edilmelidir.
- Felsefi metindeki temel görüşün ikna ediciliği ve sağlamlığı ortaya konulmalıdır.

Çocuklukta, yani yetişkin olmadan önce, henüz tüm usumuzu kullanmadığımız bu yaşta duyularımıza çarpan nesnelere ilişkin bazen iyi bazen kötü yargılarda bulunurduk: Bu nedenle, böyle aceleyle verilen birçok yargı gerçeğin bilgisine ulaşmamızın önüne taş koyuyor. Bu da bize şunu öğretiyor ki, kendilerinden en küçük bir kuşku kırıntısı bulacağımız nesnelerden yaşamımızda bir kez bile kuşku duymadıkça, onlardan ayrılabileceğimizi gösteren hiçbir belirti yoktur.

R. Descartes, *Felsefenin İlkeleri*

Metinde hangi felsefi kavramlar geçmektedir?

Us, duyu, iyi, kötü, gerçek, bilgi, kuşku

Metinde hangi felsefi problem veya problemler ele alınmaktadır?

Doğru bilgiye nasıl ulaşılacağı ele alınmıştır.

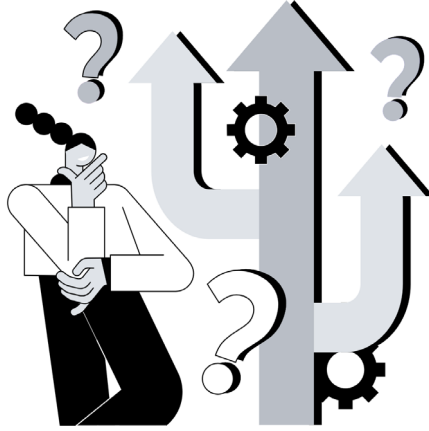
Descartes'ın metinde yer alan felsefi probleme bakış açısı nasıldır?

Descartes bilgilerden şüphe ederek kendisinden şüphe edilmeyen bilgilere ulaşmayı hedeflemiştir. Ona göre insanlar doğru bilgiye ulaşmak için şüpheyi bir yöntem olarak kullanmalıdır. İnsanın akıl yoluyla kesin bilgilere ulaşabileceğini savunmuştur.

BİR KONU HAKKINDA ALTERNATİF GÖRÜŞLER GELİŞTİRME

İnsan neden alternatif görüşler geliştirir?

- İnsan, hayatı anlamak ve anlamlandırmak amacıyla çeşitli görüşler geliştirir. Bu görüşlerin her zaman bir alternatifi vardır.
- Metin okuma, özünde yeni fikirler geliştirme, yaşamı ve eylemleri yeniden gözden geçirme ve düzenleme sürecidir.
- Bu süreç metindeki her bilginin farklı açılardan, farklı yöntemlerle okunmasını ve analizini, yeni bir anlam oluşturulmasını ve farklı sonuçlara ulaşılmasını içerir.

Bir metinden yola çıkarak alternatif ve özgün fikirler geliştirebilmek için şu soruların cevaplanması gerekir:

- Metnin ana konusu, fikri ve savı nedir?
- Metnin ana konusunu destekleyen görüş, önerme ve argümanlar nelerdir?
- Metinde hangi kavram ve terimler kullanılmıştır?
- Akıl yürütme ilkelerine uyulmuş mudur?

HATIRLAYALIM

Görüş: İnsanın olay, varlık veya ortaya atılan düşüncelere dair bir anlayış geliştirmesidir.

Önerme: Doğru veya yanlış yargı bildiren cümlelerdir.

Argüman: Belli kanıtlara dayanarak ortaya çıkarılan yeni bir yargıdır.

Tutarlılık: Argümanın ya da argümanı oluşturan önermelerin kendi içinde veya birbirleriyle olan uygunluğudur.

Bir metnin yorumlaması ve değerlendirmesi yapılırken;

- Kişinin metinden neler öğrendiği,
- Metindeki hangi görüş veya argümanlardan etkilendiği,
- Metindeki görüşlerin ve yargıların tamamına katılıp katılmadığı,
- Metnin teorik, yöntemsel veya pratiğe karşılık gelen, yenilik veya açılım sağlayan yanlarının olup olmadığı,
- Metinde ele alınan konu hakkında ne düşündüğü,
- Metinde ele alınan konuya farklı açıdan nasıl bakabileceği,
- Ele alınan konuyla ilgili görüş öne sürmesi istenseydi görüşünün ne olacağı gibi problemlere cevap verebilmesi kişinin farklı bakış açıları getirilmesi için önemli katkılarda bulunacaktır.

Varoluş özden önce gelir. İyi ama ne demektir bu? Şu demektir: İlk insan vardır yani insan önce dünyaya gelir, var olur; ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır.

Tasarı İnsan Tepeden Tırnağa Sorumludur.

Gelgelelim gerçekten de varoluş özden önce geliyorsa insan ne olduğundan sorumludur öyleyse. İşte varoluşçuluğun ilk işi de her insanı kendi varlığına kavuşturmak, varlığının sorumluluğunu da omzuna yüklemektir.

J. P. Sartre, *Varoluşçuluk*

Metinde öne sürülen görüşler nelerdir?

J. P. Sartre'a göre insan önce var olur sonra kendi özünü kendisi yaratır. İnsanın varoluşunda bir belirlenmişlik yoktur. "İnsan kendisini nasıl yaparsa öyle olur." İnsanın doğuştan gelen bir özü, herhangi bir belirlenmişliği olmadığı için tüm eylemlerinde özgürdür. Özgür olduğu için davranışlarının sorumluluğu tamamen kendisine aittir.

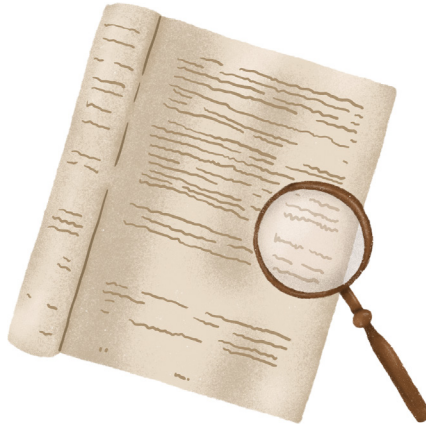
Metinde ele alınan konuya farklı bir açıdan bakıldığında alternatif olabilecek olan görüşler neler olabilir?

Determinizm görüşüne göre insan özgür değildir. İnsan özgürce eylemde bulunamaz. Çünkü insan kendi elinde olmayan koşulların etkisi altındadır. Fatalizme göre insan kaderinde var olanı yaşar. İnsan, senaryosu daha önceden yazılmış bir sahnede figürandır. Kişinin geleceği belirlenmiş olduğu için özgür iradede söz edilemez. Dolayısıyla kişi davranışlarından da sorumlu tutulamaz.

BİR FELSEFİ DENEME YAZMA

Felsefi bir deneme yazarken nelere dikkat etmeliyiz?

- Yazmak, bir düşünceyi ya da argümanı geliştirmenin ve kalıcı hâle getirmenin en sistemli yoludur.
- Bir konu hakkındaki düşünceler çeşitli şekillerde ifade edilir. Bu ifade etme şekillerinden biri de deneme yazıdır.
- Deneme; herhangi bir konuda kişisel görüş ve düşüncelerin dile getirildiği, üslup ve içerik bakımından özgür metinlerdir.
- Felsefi denemeler; sorgulayıcı, tutarlı ve sistemli bir yol izlemesi, görüşlerin temellendirilmesi ve mantıksal olarak ikna edici olması özellikleri ile diğer deneme türlerinden ayrılır.

Felsefi deneme yazarken dikkat edilmesi gerekenler:

- Denemenin ana problemi tanıtılır ve probleme yönelik çözümleme kısaca açıklanır.
- Denemenin neyi amaçladığı açık bir dille ifade edilir.
- Ana problem analiz edilir, kavramsal temelleri ve dayanakları gösterilir.
- Probleme ilgili alternatif görüşler, güçlü ve zayıf yönleri belirtilerek değerlendirilir.
- Her felsefi denemede sonuç bölümünün olması zorunlu değildir.
- Çözüm önerisi ileri sürülecekse bu öneri, analiz ve değerlendirmelerin üzerine kurulur.
- Problemin analizi ve eleştirel değerlendirilmesiyle yazı bitirilebilir.

Felsefi Denemenin Yazımına Yönelik Bazı Öneriler:

- Ele alacağınız problemle ilgili okumalar yapmalı ve onlar hakkındaki görüşleri not almalısınız.
- İleri süreceğiniz argümanın aşamalarının çerçevesini belirleyip taslak bir yazı oluşturmalsınız.
- Taslak yazınızı başkalarına anlatmalı ve değerlendirmelisiniz.
- Araştırmanızı derinleştirerek argümanızın temellerini sağlamlaştırmalsınız.
- Taslağınızın tüm detayları üzerinde düşünüp gerekli düzenlemeleri yapmalısınız.
- Görüş ve delillerin konuyla alakalı olmasına ve mantıksal tutarlılığına dikkat etmelisiniz.
- Sade bir dil kullanmalı, tekrar cümlelerden kaçınmalı ve dil bilgisi kurallarına dikkat etmelisiniz.

FELSEFİ AKIL YÜRÜTME BECERİLERİNİ DİĞER ALANLARDA KULLANMA**Felsefe soruları bağlamında metin değerlendirilirken şu noktalara dikkat edilmesi gerekir:**

- Metnin varlık, bilgi ve değer problemlerinden hangileriyle ilişkili olduğu belirlenir.
- Felsefi probleme ilişkin fikir, önerme ve argümanların tutarlılıklarına bakılır (analiz).
- Metnin geneline ve konuyu kavrayışına ilişkin çıkarımlarda bulunulur (sentez).
- Metnin konuyu derinleştirip derinleştirmedeği, yeni açılımlar getirip getirmediği irdelenir (yorum).
- Metinde verilen yanıtlara ne derece onay verildiği veya farklı görüşte olunduğu ifade edilir (değerlendirme).

HATIRLAYALIM

Akıl yürütme: İki veya daha fazla önerme arasında kurulan ilişki ile sonuç önermesine ulaşmaktır.

Üç tür akıl yürütme biçimi vardır.

Tümdengelim: Zihnin genelden özele doğru yaptığı akıl yürütmedir.

Tümevarım: Zihnin özelden genele doğru yaptığı akıl yürütmedir.

Analoji: Zihnin benzerliklerden yola çıkarak özelden özele doğru yaptığı akıl yürütmedir.

Tapınakları kuran da bu halkmış, kiliseleri de camileri de. Bembeyaz tiyatroları dolduran bizmişiz, karanlık kervansarayları da. Kah bozkıra çıkmışız kah mavi denize. Sayısız devletler, uygarlıklar bizim sırtımızda yükselmiş, bizim sırtımızda çökmüş. Yetmiş iki dil konuşmuşuz Türkçede karar kılmazdan önce. Hepsinin tadı kalmış damağımızda. Aylarımızın, günlerimizin, köylerimizin, kentlerimizin adlarına bakın. Ne değişik eller ne değişik halk oyunlarında tutuşmuş, ne horonlara ne halaylara girmişiz. Doğu'yla Batı sarmaş dolaş olmuş bizim içimizde. Ya o ya bu değil, hem o hem buyuz biz. Anadolu.

Sabahattin Eyüboğlu “Demokrasi ve İnsan Hakları” ders kitabından alınmıştır.

Metinde geçen fikirler nelerdir? Bu fikirler nasıl temellendirilmiştir?

Metinde yaşadığımız coğrafya üzerindeki kültürel çeşitliliğin kültürümüze kattığı zenginliğe vurgu yapılmaktadır.

Birçok uygarlığın, dilin ve kültürün ev sahipliğini yapan coğrafyamızın, bu kültürel birikimin izlerini dilinde, yer isimlerinde, halk danslarında taşıdığı anlatılmaktadır.

Metinde felsefenin varlık, bilgi ve değer alanlarına ait hangi konulara değinilmiştir?

Metinde değerler alanına vurgu yapılmış; sanat, din, siyaset ve dil üzerinden kültürel çeşitlilik anlatılmıştır.

İLK MEDENİYETLERİN FELSEFENİN DOĞUŞUNA ETKİSİ

İnsanlık tarihi boyunca, beceri ve bilgi birikiminin aktarılması, kültür ve medeniyetlerin ilerlemesine öncülük etmiştir. Medeniyetler, dünyayı ve varlığı farklı yollarla yorumlayarak farklı yaşam ve düşünce tarzları geliştirmiş, insanlık tarihine katkıda bulunmuştur. Efsaneler ve dini öğretiler ile medeniyetlerin bilgi birikimleri, felsefi düşüncenin gelişimine zemin hazırlamıştır.

Felsefenin, Antik Yunan'da sistemli bir disiplin hâline gelmesinden önce, Sümer, Mısır, Mezopotamya, Çin, Hint ve İran medeniyetleri gibi eski topluluklar büyük ölçüde dini ve mitolojik bilgilerle iç içe geçmiş önemli entelektüel birikimleriyle katkıda bulunmuşlardır. Sümerler yazıyı icat ederek tarihte derin bir bilgi mirası bırakmış, Mısır matematiksel ve mistik düşüncede ilerlemiş, Mezopotamya toplumsal arınma ve evrensel yasalara uyum derinlemesine ele alınmış, İran'da Zerdüşti iyilik ve kötülük arasında bir çatışma temeli sunmuştur.

Bu kültürlerin, fiziksel ve metafizik olmak üzere insan deneyiminin her iki yönünü keşfetme çabasıyla ortaya koydukları gelişimleri felsefi düşüncenin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Bu birikim daha sonra Antik Yunan filozofları tarafından felsefi düşünce sistemine dönüştürülmüştür.

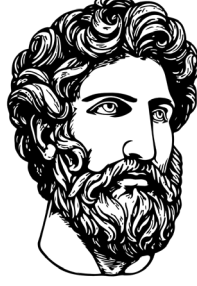
MÖ 6 - MS 2. YÜZYILDA ANADOLU'DA YAŞAMIŞ FİLOZOFLAR

Anadolu, tarih öncesi dönemlerden itibaren birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Antik Yunanla komşu olan bu topraklar, özellikle İyonya olarak bilinen batı kıyıları, filozofların çalışmalarıyla tanınmıştır. Antik düşünce ve felsefenin sistemli hâle geldiği Antik Anadolu, Batı felsefesinin temellerinin atıldığı bir merkez olmuştur.

Milet Okulu, Antik Yunan düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes gibi düşünürleri içeren bir okuldur.

MİLET OKULU

Thales, suyun temel madde olduğunu ve bütün canlıların suyla ilişkili olduğunu öne sürmüştür.

Thales

Anaksimandros, her şeyin başlangıcı ve sonu olarak apeiron (sınırsız veya belirsiz olan) kavramını geliştirmiş ve evreni bir tür düzen içinde görmüştür. Anaksimenes ise hava veya buharın her şeyin kökeni olduğunu ileri sürmüştür.

Herakleitos, değişimin evrenselliğini ve evrenin sürekli değişim hâlinde olduğunu vurgulamıştır.

Anaksagoras, nous (zihin veya akıl) kavramını kullanarak, her şeyin ilk nedenini ve düzenleyicisini açıklamaya çalışmıştır.

Epiktetos, Stoa felsefesinin temsilcilerindendir ve insanların dış koşullardan ziyade tutum ve düşünceleri üzerinde kontrol sahibi olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Aristoteles'in bilginin sınıflandırılması, mantık kurallarının geliştirilmesi ve doğal dünyanın gözlemlenmesi üzerine çalışmaları, Batı düşüncesinde kritik bir rol oynamıştır.

Antik Anadolu'daki felsefi düşünce, daha sonraki Helenistik ve Roma dönemlerinde de devam etmiş ve Batı düşüncesini derinden etkilemiştir. Bu bölgenin coğrafi konumu, farklı kültürler ve düşünce sistemlerinin etkileşimde bulunmasına olanak tanıyarak, düşünsel bir çeşitlilik ve entelektüel zenginlik oluşturmuştur.

İnsanlık tarih boyunca doğayı anlamaya ve doğa ile uyumlu yaşamaya çalışmıştır. İlk insanlar avcı ve toplayıcı olarak başladıktan sonra yerleşik hayata geçmiş ve buna bağlı olarak doğa üzerinde daha derin bir anlayış geliştirmiştir. Bu anlayışla birlikte insanlar, yaşadıkları dünyayı ve varoluşları sorgulamaya başlamışlardır. Antik Yunan döneminde, mitolojik anlatıların ötesinde, rasyonel ve sistematik açıklamalar arayan düşünürler, doğa olayları ve evrenin yapısı hakkında kuramsal çalışmalar yapmışlar ve modern bilimin temellerini atmışlardır. Bu düşünce akımlarının ürünleri bilim ve felsefenin bugünkü anlayışına katkıda bulunmuştur.

Antik Yunan filozofları varoluşun kaynağını veya "ilk nedeni" (arkhe) sorgulamış ve bu temeli, evrenin ve varlığın anlaşılmasının temel taşı olarak görmüşlerdir.

DİKKAT

Arkhe: Bütün varlıkların temelinde olan, bütün varlıkların var olma sebebidir.

Sokrates, Sofistler, Platon ve Aristoteles gibi düşünürler, bilgi, ahlak ve varlık üzerine kuramsal çerçeveler geliştirerek felsefenin gelişimine büyük katkılar sunmuşlardır. Özellikle Platon ve Aristoteles'in çalışmaları, felsefi düşüncüyü sistemli bir yapıya kavuşturmuştur. İlk neden üzerine yapılan tartışmalar hem Batı hem de Doğu felsefesinde önemli bir yer tutmuş ve bu konu üzerinden varlığın doğasını anlamak için farklı yollar sunmuştur.

Antik Yunan felsefesinde, **Thales**, varlığın ve evrenin temelini su olarak görmüş, bunu hayatın her yönünde bulunan ve farklı biçimler alan bir madde olarak tanımlamıştır. Anaksimandros, her şeyin kaynağı olarak sonsuz ve belirsiz bir ilkeyi, "apeiron"u ileri sürerken, Anaksimenes evrenin esasını havaya dayandırmış ve bu elemanın yoğunlaşması veya seyrekleşmesiyle maddelerin oluştuğunu belirtmiştir.

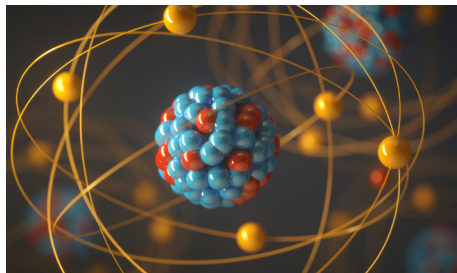
Empedokles ise varlığı, değişmez dört temel element olan su, toprak, hava ve ateş üzerine kurmuş ve bu elementlerin dengesiyle varlığın dinamiğini açıklamış. Bu elementlerin çekim ve itme güçleri olan sevgi ve nefret arasındaki etkileşim, evrendeki değişim ve çeşitliliği yaratır.

DİKKAT

Töz: Bir nesnenin ya da varlığın gerçek özü, değişmeyen ve temel niteliğidir.

Demokritos atom teorisini ortaya koyarak maddenin en temel yapı taşlarının değişmez, bölünemez ve enerjik hareket halindeki "atomlar" olduğunu öne sürmüştür. Bu atomlar, çeşitli şekillerde bir araya gelip ayrılarak evrenin ve hayatın değişimini sağlar. Bu görüş, modern bilimin temellerini atmıştır.

Öte yandan, **Lao Tzu Taoizm** felsefesinde "Tao" kavramını kullanarak evren ve varlıkların sürekli bir dönüşüm içinde olduğunu ve her şeyin bu yüce kaynak Tao'dan türediğini ve yine ona döndüğünü anlatmıştır. Tao, bireyin iç huzurunu ve doğa ile uyumu bulmasına yardımcı olacak evrensel bir düzen ve anlam kaynağı olarak ele alınmıştır. Bu öğretisi, maddi olmayan derin anlamlara ve etik yaşama ışık tutmuştur.

Herakleitos, evrenin sürekli değişim halinde olduğunu ve bu sürekli hareketin "ateş" ile temsil edildiğini belirtir. Değişim, zıt kavramların uyumu ve karşılıklı dönüşümü ile açıklanır. Herakleitos için "logos" bu değişimin akılcı ilkesidir. Onun felsefesi zamanla birçok düşünürü etkilemiştir ve değişimin doğasının anlaşılmasına yönelik fikirler sunar.

Parmenides ise Herakleitos'un görüşlerine zıt bir teori geliştirmiştir ve varlığın değişmez, bölünemez ve hareketsiz olduğunu savunur. Değişimi ve çokluğu bir yanılsama olarak görür ve gerçekte sadece sabit bir varlık olduğunu iddia eder. Sonuç olarak, Parmenides, varlık üzerine sorgulamalar yapmamız için zorlayıcı bir düşünce sistemi sunar ve evrenin doğası üzerinde etkili bir felsefi yaklaşım geliştirir.

SOFİSTLER VE SOKRATES

Antik Yunan'da, doğa filozoflarından sonra insanı merkeze alan düşünceler geliştiren Sofistler ve Sokrates, felsefede bilgi ve ahlaka dair önemli tartışmalar yapmıştır.

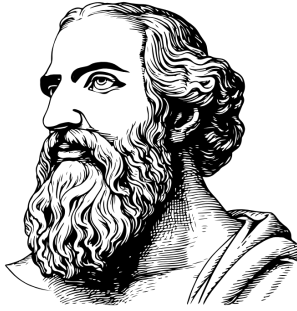
Sofistler, MÖ 5. yüzyıl Atina'sında retorik ve dil üzerine yoğunlaşmış, gezgin öğretmenler oldular ve ahlaki görecelik hakkında görüşler geliştirdiler.

DİKKAT

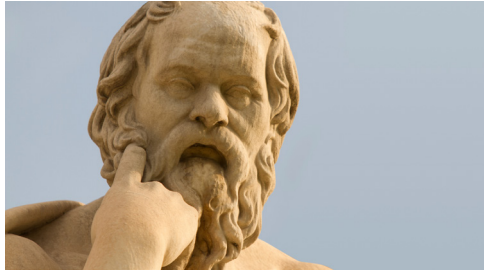
Rölativizm: Duyu organlarımız bizi yanılttığı için mutlak doğrular bulunmadığını, doğruların göreceli olduğunu savunan anlayıştır.

Bu grup içinde Protagoras "İnsan her şeyin ölçüsüdür." diyerek her şeyin göreceli ve subjektif olduğunu vurgularken, Gorgias şüphecilik öğretisiyle "Hiçbir şey yoktur." ve "Var olan şey bilinemez ve aktarılamaz." gibi argümanlar sunmuştur.

Gorgias

Sofistler, zamanla Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürlerce etik ve bilgi yaklaşımları nedeniyle eleştirilmişlerdir. Ancak, sofistlerin bilgi, dil ve argümantasyon üzerine çalışmaları, günümüz düşünce ve eğitime hâlâ etkilerini sürdürmektedir.

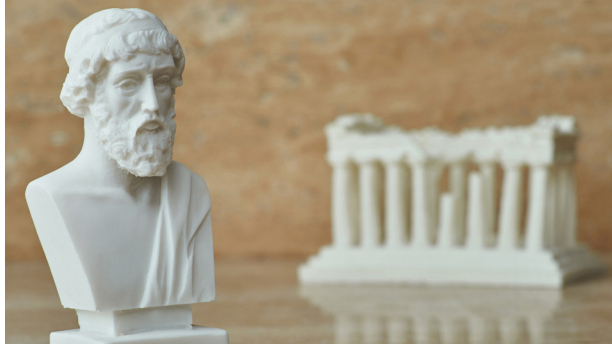

Sokrates

Sokrates, Antik Yunan filozofudur ve bilgi ve ahlak üzerine odaklı felsefesiyle düşünce tarihinde öğretim yöntemleri ve yaşam tarzıyla önemli bir yere sahiptir. Sokratik yöntem olarak bilinen tartışma temelli diyalektik yöntemiyle bilgiyi arındırmayı ve erdemli bir yaşamın temeli olarak görmeyi amaçlar. Kendi bilgisizliğini kabul ederek insanları bilgiye ulaşmaya teşvik eder. "Bilgi erdemdir." fikrini savunan Sokrates, ahlaki doğruluk ve kararların doğru bilgi ile ilişkili olduğunu ve ahlaki hataların bilgi eksikliğinden kaynaklandığını ileri sürer. Sokrates'in yöntemi kişisel gelişim ve ahlaki mükemmelliğe odaklanır. O ahlaki sorumluluğu kişisel bir görev olarak gösterir ve gerçek bilgi arayışına önem verir. Platon ve diğer düşünürlerce yazıya dökülen Sokrates'in düşünceleri, Batı felsefesini derinden etkilemiş ve erdem anlayışı ile rasyonel düşüncüyü teşvik etmiştir.

Sokrates'in Ölümü Tablosu

DİKKAT

Platon, ilk sistem filozofu olarak kabul edilir. Bunun sebebi varlıktan ahlaka, dinden siyasete felsefenin birçok alanında birbiriyle ilgili ve tutarlı görüşler geliştirmiş olmasıdır.

PLATON'UN VARLIK ANLAYIŞI**HATIRLAYALIM**

İdealizm: Gerçekliğin özünü cisimler dünyasında değil, düşünsel, ruhsal/tinsel ve idea gibi kavramlarla kuran görüştür.

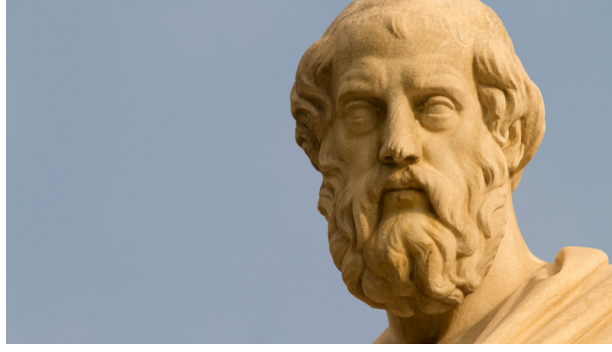
- Varlık kuramı Platon'un bütün felsefi görüşlerinin temeli sayılabilir. Siyaset, sanat, ahlak gibi alanlarda geliştirdiği görüşlerin temelinde varlığı açıkladığı "idealar kuramı" bulunmaktadır.
- İdealar kuramının temelindeki kavram olarak idea, Platon'a göre değişmeden kalan, duysal dünyanın dışında ve ötesinde bulunan, duyularla algıladığımız dünyadaki varlıklara yansıyan asıl gerçekliklerdir.
- İdealar duyularla bilgisine ulaşılabilen, akıl yoluyla kavranabilen bir özelliktir.
- Fenomenler, duyularla algılanan, idealardan pay alan, onların yansıması olan, değişen, ideaların kopyalarıdır.

DİKKAT

Platon, idealizmin öncüsü olarak kabul edilir. Çünkü bilgisine ulaşılacak gerçek varlığı, düşünsel olan idealarla açıklamıştır.

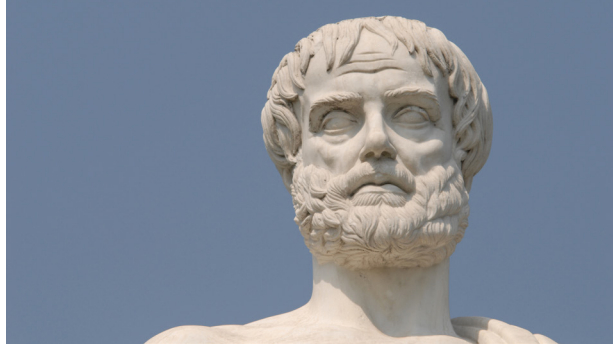
PLATON'UN BİLGİ ANLAYIŞI

- Platon'un bilgi anlayışı, diğer görüşlerinin de temelinde olan idealar kuramına dayanmaktadır.
- Platon kesin bilgiye ulaşılabilirliğini savunur.
- Platon'a göre gerçek varlık görünenlerin ötesinde, maddi yapıda olmadığından, onun bilgisine de duyular yoluyla ulaşamaz. Buna ulaşmada akıl araç olarak görmüştür. Çünkü ideaların bilgisi insan aklında doğuştan bulunur.
- Gerçeğe ilişkin akıl ile elde edilen doğru bilgi "episteme"dir.
- Duyularla algılanan fenomenlere ilişkin elde edilenler "doxa (sanı, tahmin)" olarak adlandırılır.

PLATON'UN DEĞER ANLAYIŞI

- Platon'un ahlak anlayışı, ideaların en üstünde bulunan, ideaların varlık ve gerçekliğinden sorumlu olan "iyi ideası" ekseninde şekillenmiştir.
- Platon mutlu olmak için iyi ideasına ulaşmak gerektiğini savunur.
- Platon'un siyaset anlayışına göre devleti filozoflar yönetmelidir. Çünkü filozoflar bilgeliğe ve iyi ideasının bilgisine sahiptir.
- Devlet insanların erdemli bir yaşam sürmeleri için ortaya çıkmıştır.
- Platon'un sanat anlayışı da idealar kuramına dayanır.
- Platon'a göre ancak ideadan pay alan sanat eseri mükemmelleşecektir.
- Güzel bir sanat eseri duyusal alana ait fenomenleri değil; asıl varlıklar olan ideaları yansıtmalıdır.

Aristoteles, Platon'un öğrencisidir ancak felsefi görüşlerinde Platon'dan etkilenmekle birlikte her konuda aynı fikirde olduğu söylenemez. Platon gibi bir sistem filozofu ve ilk felsefe tarihçisi olarak kabul edilir.

ARİSTOTELES'İN VARLIK ANLAYIŞI

- Aristoteles Platon'un duyuşal dünyanın dışında konumlandığı idealar açıklamasını doğru bulmaz.
- Varlığın, içinde yaşadığımız dünyada bulunan nesneler olduğunu savunur.
- Varlıkların sürekli değişime uğrayan maddi yönleri ve değişmeden kalan özleri vardır. Bu bağlamda varlık madde ve formdan oluşur.

DİKKAT

Öz: Bir varlığı neyse o şey yapan, değişmeden kalandır.

- Ona göre doğada maddesi olmayan bir form ya da formu olmayan bir madde bulunmaz. Bu durumun tek istisnası ise saf form olarak maddesi olmayan form Tanrı'dır.

Aristoteles, varlığı ve varlıktaki değişimi dört neden öğretisi ile açıklar:

- Maddi Neden: Kendisinde değişimin ortaya çıktığı malzemedir. Örneğin bir kitabın maddi nedeni, malzemesi kâğıttır.
- Formel Neden: Bir varlığı diğerlerinden ayıran şeklidir, biçimsel nedendir. Kitabın dikdörtgen şekli formel nedendir.
- Fail Neden: Bir maddede meydana gelen değişime, maddenin şekil kazanmasına kaynaklık eden, hareket ettirici nedendir. Kitabın yazarı fail nedendir.
- Ereksel Neden: Bir maddenin şekil kazanmasındaki amaç, ereksel nedendir. Kitabın bilgiyi aktarma amacıyla yazılması onun ereksel nedendir.

DİKKAT

Aristoteles'in realizmin öncüsü sayılmasının nedeni, gerçek varlığın duyular dünyasında bulunan madde ve maddenin özünde bulunan form ile açıklamasıdır.

ARİSTOTELES'İN BİLGİ ANLAYIŞI

- Aristoteles "Bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler." der.
- Aristoteles, bilinebilir şeylerin duyularla algılanabilen şekil almış maddeler olduğunu savunur.
- Bir bilginin ortaya çıkması için nesnenin algılanması ve bu algının akıl yoluyla işlenmesi gerekir.
- Bilgi doğru tümel önermelerle tikel önermeler arasında akıl yürütmeye kurur.

ARİSTOTELES'İN DEĞER ANLAYIŞI

- Aristoteles etik anlayışında insanın nihai amacının “mutluluk” olduğunu savunur.
- Mutluluk, akla uygun erdemli bir yaşam ile mümkündür.
- Erdem, insana özgü bir özellik gösterir.
- Aristoteles altın orta olarak bilinen ahlak görüşüyle eylemlerde orta yolu bulmanın erdemli olmayı sağlayacağını savunur.
- Mutlu olmak için aşırılık ya da eksiklikten kaçınmak; iki uç arasında orta yolu bulmak gerektiğini düşünmüştür.

Cimrilik ve Savurganlık: Cimrilik para harcamaktan aşırı derecede çekinmeyi, savurganlık ise para harcamada aşırıya kaçmayı ifade eder. Aristoteles'e göre, iki uç arasındaki altın orta ise "cömertlik"tir. Cömert kişi, ne aşırı harcama yapar ne de gerektiğinde harcama yapmaktan kaçınır. Onun harcamaları hem miktar hem de durum açısından dengeli ve uygun olacaktır.

- Aristoteles siyaset anlayışını da insanın mutluluğu ile ilişkilendirir.
- İnsanın insan olmak bakımından amaçladığı en yüksek iyi ancak siyasal toplulukta, devlette gerçekleşir.
- İnsanın nihai amacı olan mutluluğa ulaşmak için gerekli olan erdemli hayatın toplumsal yaşam içinde yani devlet ile mümkün olduğunu savunur.

1. METİN: KONFÜÇYÜS - ÜSTÜN ERDEM

Konfüçyüs'ün erdem anlayışı, bireysel mükemmelliğe ve toplumsal düzenin sağlanmasına olan güçlü vurgusu ile dikkat çeker.

SORU: Metinden alıntılanan bölümle vurgulanmak istenen düşünce nedir?

Üstat dedi ki:

“Bir bilgin ağırbaşlı değilse ona karşı saygı gösterilmez. Onun bilgisi de sağlam değildir.”,

“Bağlılığı ve içtenliği birinci planda tut.”,

“Kendine uygun olmayan kimselerle arkadaşlık etme.”,

“Yanlışlarını düzeltmekten korkma.”

Konfüçyüs

Metinde Geçen Kavramlar

Üstün Erdem: Ahlaki bakımdan her zaman ve sürekli olarak iyi olma eğilimi. İyi ve doğru eylemlerde bulunmaya yatkın olma durumu.

İstenç (irade): Bir kişinin iradesi ve kararlıkla bir eylemi gerçekleştirmeye yönelik niyet veya karar verme yeteneği.

Bağlılık: Birine ya da bir işe karşı, sevgi ve saygı ile yakınlık duyma, bağlı olma durumu, sadakat.

Bilgelik: Herkesin ulaşamadığı, derin, kapsamlı, bütünsel bilgi sahibi olma çabası. Evreni, varlığı, dünyayı anlama yolunda olma.

Metnin Çözümlemesi:

Bilge bir kişilik ile ağırbaşlılık arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

Bilgi, iyi özümsemiğinde, kişiye saygınlık ve ağırbaşlılık erdemi kazandırır. Hakikate sevdalanmış bilge bir kişinin hakikat arayışı, evreni, doğayı, insanı ve toplumu sorgulayışı sayesinde ulaşabildiği bilgi ve kültür birikimi, onun davranışlarına yansır. Bilgelik yolunda olmanın getirdiği zihinsel ve kültürel olgunluk insanın yüzüne, duruşuna, davranışına yansır. Bir insan edindiği bilgiler davranışlarına yansımıyor ise, edindiği bilgileri özümseyemiyor ve bilgileri sağlam değil demektir.

“Bağlılığı ve içtenliği birinci planda tut.”

Konfüçyüs, bu iki erdemi, bağlılık ve içtenliği, ön planda tutulması gereken erdemler olarak belirler. Ona göre, ilişkilerimizde ve yaptığımız işlerde saygılı, bağlı, karşılıksız, samimi, alçakgönüllü, açık ve içten olmak üstün erdemlerdir.

“Kendine uygun olmayan kimselerle arkadaşlık etme.”

Konfüçyüs'e göre, bizi bilgelik yolundan uzaklaştıracak arkadaşlardan ve davranışlardan uzak durmalıyız. Her an kendimizi, “Bu erdemlere sahip miyiz ve nasıl sahip olabiliriz?” diye sorgulamalıyız.

“Yanlışlarını düzeltmekten korkma.”

Daima yanlışlarımızla yüzleşme, kendimizi yenileme ve yeniden inşa etme cesaretini göstermeliyiz.

2. METİN: PLATON - SOKRATES'İN SAVUNMASI

Sokrates; felsefi görüşlerinde insanın doğası, değerleri, ihtiyaçları üzerinde durmuştur.

SORU: Metinden alıntılanan bölümle vurgulanmak istenen düşünce nedir?

“İnsan bilgisinin büyük bir şey olmadığını, hatta hiçbir şey olmadığını göstermek istemiştir. (...) Bilge sandığım kimi bursam konuşup soruyorum; bilge olmadıklarını anlayınca da Tanrı sözüne hak vererek bilge olmadıklarını kendilerine gösteriyorum.”

Metne İlişkin Kavramlar;

Erdem: Ahlaki bakımdan her zaman ve sürekli olarak iyi olma eğilimi. İyi ve doğru eylemlerde bulunmaya yatkın olma durumu.

Bilgelik: Herkesin ulaşamadığı, derin, kapsamlı, bütünsel bilgi sahibi olma çabası. Evreni, varlığı, dünyayı anlama yolunda olma.

İyilik: Başkalarına yardım etmek ve olumlu etkide bulunmak.

Kötülük: Başkalarına zarar vermek ve olumsuz etkide bulunmak.

Metnin Çözümlemesi:

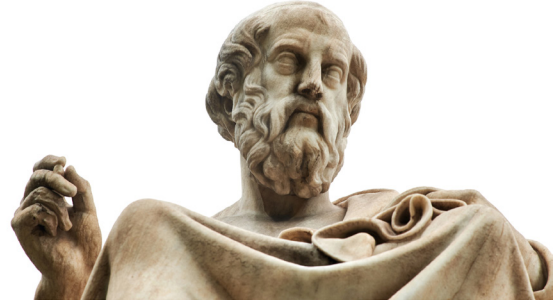
Sokrates, yanlış doğru göstermeye, olguları çarpıtmaya gücü yetecek ölçüde her şeyi bilebilecek bir insanın varlığını kabul etmemiştir. Ona göre, insan bilgisi o kadar da büyük ve yetkin değildir. Hiç kimse her şeyi bildiğini iddia edemeyeceği gibi, olguları çarpıtmaya da gücü yetmez. Hatta insan, neyi bilebildiğini iyi sorgular ise, hiçbir şeyi tam olarak bilemediğini görecektir. Hiçbir şeyi tam olarak bilemeyen bir insan, ne başkalarını inandırmaya çalışabilir, ne de başkaları ona inanır. O yüzden Sokrates, herkesi inandırmayı amaçlayan bilgiler iddia etmek yerine, insan bilgisinin hiç de yetkin olmadığını göstermeye çabalamıştır. Her şeyi bilebildiğini iddia etmek bilgelikten uzak bir erdemsizlik, hiçbir şey bilmediğini kabul etmek ise bir erdemdir.

3. METİN: PLATON - DEVLET

Plato'nun "Devlet" adlı eseri, Batı düşünce tarihindeki en önemli ve etkili metinlerden biridir. MÖ 380 civarında yazılan bu eser, adalet, ideal devlet yapısı ve yöneticilerin doğası gibi konuları ele alır.

SORU: Metinden alıntılanan bölümle vurgulanmak istenen düşünce nedir?

"Bir devletin ve tek bir bireyin kusursuz bir yapıya sahip olabilmesi için şu sapkınlaşmamış ama toplum tarafından işe yaramaz olarak kabul edilen az sayıdaki filozofun bunu istesinler ya da istemesinler devlet yönetiminin içinde bulunmaları gerektiğini söylüyorum."

Platon

Metne İlişkin Kavramlar

Aydınlanmış insan: Akılla hakikati anlamayı, varlıkların özlerini kavramayı öğrenmeye başlamış, bunun için eğitilmiş kişi.

Aydınlanmamış insan: Varlıkların görünüşlerini gerçek sanan, eğitilmemiş kişi.

Eğitim: Platon'da, görünüşler dünyasındaki varlıkların görünüşlerinin ötesindeki hakikatlerini kavramak üzere aklını kullanma gücüne erişme süreci.

Görünüşler dünyası: Nesnelerin ve kavramların özlerinin değil de sadece görüntülerinin yer aldığı varlık alanı.

İdealar dünyası: Görünen nesnelerin bir fikir ya da idea olarak özlerinin yer aldığı, duyularla görülmekten çok akılla düşünülebilir, varlık alanı.

İyi ideası: Varlıkların özlerinin yer aldığı varlık alanındaki ideaların tepesinde yer alan ve geriye kalan her şeyin kendisinden pay alarak varlığa kavuştuğu en yetkin ve mutlak idea.

Hakikat: Bir şeyin aslı ve esası, mahiyeti. Platon'a göre nesnelerin değişen görüntülerinin ötesinde değişmeden kalan özsel ideleri.

Metnin Çözümlemesi:

İyi ideasına ulaşmak için onun bilgisini ortaya çıkarmak; bunun içinse erdemli, adil ve doğru olmak gereklidir. Platon'a göre ancak ve ancak filozoflar iyi ideasının bilgisine ulaşabilir. Filozofların erdemi bilgeliktir. Filozofların bilgece yönetimi insanların mutlu olmasını sağlar. Eğitimsiz olan ve hakikatten habersiz olan kimseler, devleti yönetebilecek yeteneklere sahip değildirler. İdeaların bilgisine akılla filozoflar ulaşabilir. Platon insanların "iyi", "güzel" ve "doğru" bir hayat yaşamaları için ortaya çıkan devleti filozofların yönetmesi gerektiğini söyler.

4. METİN: ARİSTOTELES - DAVRANIŞLARDA ORTA YOLU BULMA

Aristoteles, ahlaki erdemlerin birer alışkanlık veya karakter durumu olduğunu savunur ve bunların aşırılıklar arasında bir denge içinde gerçekleştiğine inanır.

SORU: Metinden alınan bölümle vurgulanmak istenen düşünce nedir?

“Bu nedenle erdemli olmak güç iştir. Her şeyde ortayı bulmak zor iştir. (...)

Öfkelenmek, para vermek ve harcamak herkesin yapabileceği kolay bir şeydir ama bunların kime, ne kadar, ne zaman, niçin, nasıl yapılacağı ne herkesin bileceği bir şey ne de kolaydır.”

Aristoteles

Metne İlişkin Kavramlar

Erdem: Ahlaki bakımdan her zaman ve sürekli olarak iyi olma eğilimi. İyi ve doğru eylemlerde bulunmaya yatkın olma durumu.

Düşünce erdemleri: Şeylerin niçin öyle olduğunu keşfetmeye bağlı, entelektüel erdemlerdir. Bilgelik olarak belirlenen erdemlerdir.

Karakter erdemleri: Adalet, cesaret, ölçülülük gibi iki aşırı uç arasındaki ölçülü olanı bulmaktan meydana gelen alışkanlıkla kazanılan erdemlerdir.

İyi: Ahlak felsefesinde yapılması uygun görülen, önerilen davranışa iyi denir.

Kötü: Ahlak felsefesinde yapılması yasaklanmış, ahlakın uygun görmediği eylemlere ise kötü denir.

Aristoteles'te iyi: Bir şeyi yerine getirmek durumunda olduğu kendi özel işleviyle tanımlamıştır. Buna göre bir çekiç, çekiçlerden beklenen işi tam olarak yerine getiriyorsa o iyi bir çekiçtir. İyi bir mimar, mimar olarak işini en iyi şekilde yapan bir sanatkârdır.

Metnin Çözümlemesi:

Aristoteles'in bu temel savını şu şekilde destekleyebiliriz:

İnsan biri aşırılık öteki eksiklik olan iki kötülüğün arasındaki orta yolu bulmalıdır. Burada akıl, doğru düşünmeyle, insanın iki uç arasında orta yolu bulmasını sağlar. Erdemler doğal olarak ya da doğaya aykırı olarak elde edilmezler, sadece insanın onları elde edebilecek bir doğal yapısı bulunur, insanın bunları alışkanlıklarla geliştirmesi gerekir. İnsanın erdemli olabilmesi için öncelikle iyi yetiştirilmesi gerekir. Doğru davranışı yapa yapa, yani alışkanlık edinerek insanda erdem oluşur. İyi bir insan ise doğası gereği işlevini yerine getiren insandır. İnsanı tüm diğer canlılardan ayırt eden akıllı bir varlık olmasıdır. Dolayısıyla insan için iyi davranış akla uygun düşen davranıştır. İyi hayat ise yine akla uygun bir hayat olmalıdır.

MS 2-15. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

MS 2-15. Yüzyıl felsefesi kendi içinde bütünlük teşkil etmektedir. Çünkü:

- Bu dönemde etkili olan iki dinin (İslamiyet- Hristiyanlık) ilahi dinler olması sebebiyle ortak inanç temelleri vardır.
- Çeviri faaliyetleri ve kültürel etkileşim söz konusudur.
- Ele alınan kavramlar ve problemler benzerlik göstermektedir.
- Amaç dinî öğretilerin felsefi düşünce yolu ile temellendirilmesidir.
- Ortak mirasları, Antik Yunan felsefesidir. Platon, Aristoteles, Stoa, Epiküros ve Yeni Platonculuk'un etkileri görülür.

MS 2 - 15. YÜZYIL HRİSTİYAN FELSEFESİNİN ÖZELLİKLERİ VE ÖNE ÇIKAN PROBLEMLERİ

Hristiyan felsefesi kendi içinde Patristik ve Skolastik olmak üzere iki farklı döneme ayrılmaktadır:

***Patristik Dönem**

MS 2- 8. Yüzyılları kapsayan Hristiyan felsefesinin ilk dönemidir. Patristik felsefe, Hristiyan dini ve öğretisini, felsefi düşünce yolu ile temellendirmeyi amaçlamaktadır. Antik Yunan felsefesinin etkisi söz konusudur.

DİKKAT

Apoloji: Kelime anlamı 'savunma amacıyla yapılan konuşma' olan apoloji terim olarak belli bir suçlama karşısında Hristiyanlığı savunmayı ifade eder.

***Skolastik Dönem**

MS 8. yüzyıldan MS 15. yüzyıla kadar olan ikinci dönem Hristiyan felsefesidir. Skolastik felsefe, St. Anselmus'un "Anlamak için inanıyorum." ifadesi ile karakterize edilir.

Hristiyan Felsefesinin Genel Özellikleri

- Antik Yunan felsefesinden etkilenmiştir.
- İnanç merkezli görüşler ortaya çıkmıştır.
- İnancın akıl ile temellendirilmesi amaçlanmaktadır.
- Akıl ve inanç tartışmaları öne çıkmaktadır.
- İnancın bilgiyi mümkün kıldığı düşüncesi egemendir.
- Tanrı'nın varlığı kanıtlanmaya çalışılmıştır.
- Kutsal metinlerin doğruluğu merkeze alınmıştır.
- Dinsel otoriteye itaat vardır.

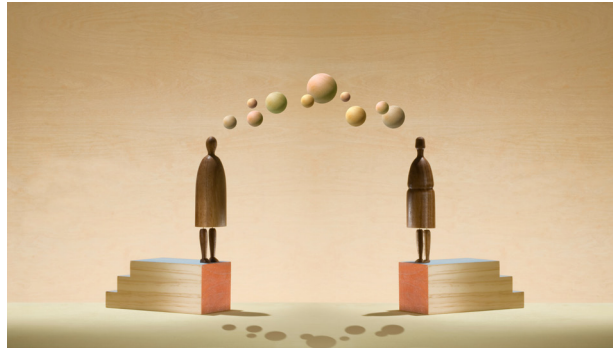
HRİSTİYAN FELSEFESİNİN ÖNE ÇIKAN PROBLEMLERİ**1) Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Problemi**

*Ontolojik Kanıtlama: Daha yetkini düşünemeyen anlamıyla Tanrı kavramının insan zihnindeki varlığından hareketle Tanrı'nın mutlak olarak var olduğu sonucuna ulaşır.

*Kozmolojik Kanıtlama: Evrende var olan her varlık kendisinden önce var olan bir neden ile var olmaktadır. Geriye doğru gidildiğinde mantıksal olarak bir ilk varlığın olması gerekmektedir. Bu varlık da Tanrı'dır.

2) Kötülük Problemi

"Eğer Tanrı varsa ve mutlak güç sahibi ise ve insanın iyiliğini istiyorsa neden dünyada kötülük var, Tanrı neden kötülöklere engel olmuyor?"

3) Tümler Problemi

Tümler kavramı, bir sınıfı oluşturan, bütün üyeleri içine alan genel kavramlar için kullanılır.

Kavram Realizmi: Buna göre tümler, insan ve nesnelerden bağımsız bir biçimde Tanrı'nın zihninde vardır.

Kavramcılık (Konseptüalizm): Tüml kavramlar, tekil varlıkların içinde yer alırlar ve duylar aracılığıyla kavranabilirler.

Adcılık (Nominalizm): Tümlerin kendi başlarına, insan zihninin dışında gerçeklikleri yoktur. Tümler, soyutlama yoluyla oluşmuş genel sözlerden ibarettir.

FAYDALI BAĞLANTI

- Canlı Felsefe Sözlüğü- Tümler Problemi

İslam felsefesi MS 7. yüzyıldan sonra başlamıştır. İslam öncesi dönemde kurulan bilim merkezlerinde yapılan çeviri faaliyetleri bu felsefe üzerinde etkili olmuştur. Hızla yayılan İslam kültürü; bilimi, edebiyatı, sanatı ve felsefeyi destekleyen bir tavır sergilemiştir. İran ve Hint kültürlerinden de etkilenmiştir. İslam düşünürleri, Rönesans'ın başlamasına etkiye bulunmuştur.

İSLAM FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Antik Yunan felsefesinden etkilenilmiştir.
- Akıl, iman ve inanç konuları tartışılmıştır.
- Çeviri faaliyetleri etkili olmuştur.
- Felsefe tarihinde felsefi düşüncenin gelişimine katkı sağlamıştır.
- Batı felsefesini etkilemiştir.

İSLAM FELSEFESİNİN ÖNE ÇIKAN PROBLEMLERİ

1) Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Problemi

Yaratıcının varlığına inanan insan bunu hangi rasyonel ya da inançsal temellere dayandırır?

* **Eş'ari:** İnsan doğumundan ölümüne kadar farklı biyolojik süreçlerden geçerek olgunlaşır. İnsan bu olgunluğa ulaşabilmek için Tanrı'nın varlığına muhtaçtır. Bu yüzden bir yaratıcının, Tanrı'nın varlığı zorunludur.

* **İbn Sînâ:** O varlığı zorunlu varlık, mümkün varlık ve mümkün olmayan varlık olmak üzere üçe ayırır. Mümkün olmayan varlıkları sadece mantık açısından kabul eder. Onun üzerinde durduğu ve Tanrı'ya karşılık gelen zorunlu varlık, varlığı başka bir varlığa bağlı olmayan, ezeli ve ebedi varlıktır. Mümkün varlıklar zorunlu varlıktan taşma sonucu varlığa gelmişlerdir.

* **El Kindî:** Tanrı'nın varlığını "hudûs" deliline dayandırır. Ona göre evren kadim(öncesiz) değildir, hudûstur yani sonradan var olmuştur. Sonradan yaratılan zorunlu olarak bir ilk yaratıcıyı gerektirir bu varlık da Tanrı'dır.

2) İrade Özgürlüğü Problemi

Yaşam sahnesindeki oyunu konulmuş kurallara göre mi oynuyoruz, yoksa kuralları biz mi koyuyoruz?

Cebriye ekolüne göre, insanın herhangi bir seçimi ya da iradesi yoktur; her eylem ve karar Allah tarafından önceden belirlenmiştir. Bu görüşe göre, insanlar kendi hareketlerinde tamamen pasif ve Allah'ın iradesine tabi varlıklardır.

Fârâbî insan iradesinin varlığını ve önemini kabul eder; insanların kendi seçimleriyle iyi veya kötü eylemler gerçekleştirebileceğine inanır. O, akıl ve bilgiye dayalı hareketin, insanın kendi kaderini şekillendirmede merkezi bir rol oynadığını savunur.

3) Toplumsal Yaşama Yönelik Problemler

İnsanlar, yaşamlarında neden örgütsel bir yapıya ihtiyaç duymuştur?

*Fârâbî:

Ona göre bireylerin erdemli hâle getirilmesi devletin en önemli görevidir. O, devleti yöneten kişinin de erdem bakımından yetkin olmasını ister.

Fârâbî

*İbn Haldun:

El Mukaddime eserine göre toplumsal yapı insanların birbirine duyduğu ihtiyaç sebebi ile ortaya çıkar. Devletler canlı bir organizma gibi doğar, büyür, gelişir ve ölür.

İbn Haldun

FAYDALI BAĞLANTI

- İrade Özgürlüğü

FAYDALI BAĞLANTI

- İbn Haldun

MS 2-15. YÜZYIL FELSEFESİNDE İNANÇ-AKIL İLİŞKİSİ

İnanç, din alanında konumlandırılırken akıl, felsefe alanında konumlandırılmaktadır. Bu problem çerçevesinde ise aklın inanca dair işlevi sorgulanmaktadır.

Hristiyan Felsefesinde İnanç-Akıl İlişkisi

Tertullian: Patristik dönemin ilk filozoflarından olan Tertullian akıl ve inancı daha çok birbirine karşıt olarak konumlandırmıştır. “Saçma (akıl almaz) olduğu için inanıyorum.” der. Ona göre inanmak için akla ihtiyaç yoktur. İnanç akılsal düşüncüyü gerektirmez. Hristiyanlığın temel esaslarına olduğu gibi inanılmalı, bunları akıl ile temellendirme yoluna gidilmemelidir.

Clemens, inanç-akıl ilişkisinde akıllı dışlayan bir tavır sergilememiştir. “Anlamak için inanıyorum.” demiştir. İnancı akla öncelikle birlikte inanılan şeyin akıl tarafından onaylanması gerekliliğini ifade etmiştir.

St. Augustinus da inanç ve akıl birlikteliğini Hristiyan felsefesinde mümkün kılma çabasıdadır. İnancın akıldan önce geldiğini savunmuş “Anlamak için inanıyorum.” yargısını devam ettirmiştir.

Anselmus ise inanç ve akıl ilişkisinde her birinin fonksiyonlarının farklılığı sebebi ile birbiri yerine geçemeyeceğini savunmuştur. Ona göre insan önce inanmalı, iman etmeli sonrasında inancın ışığında bilme yolunda ilerlemelidir.

Aquinas Thomas: İnanç ve akıl ilişkisinde her birinin fonksiyonlarının farklılığı sebebi ile birbirinin yerine geçemeyeceğini savunmuştur.

İslam Felsefesinde İnanç-Akıl İlişkisi

İslam felsefesine genel olarak bakıldığında inancın akla uygun olduğu, akıl ile çelişmeyeceği görüşü hâkimdir.

Mâtürîdiyye ekolü ise vahyin akıldan önce geldiğini, aklın sınırları olduğunu, sadece aklın ölçü alınmasının hataya yol açabileceğini belirtir. Dine yönelik ortaya çıkan hurafelerin kaldırılmasında aklın gerekliliğine dikkat çeker.

FAYDALI BAĞLANTI

• Mâtürîdiyye

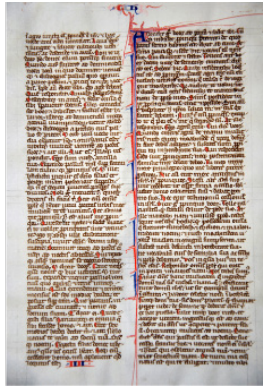
Gazâlî: Aklın hakikate ulaşmadaki yeterliliğini sorgulayan Gazâlî, aklın gücünü yetersiz bulmuş, aklın sınırları olduğunu ifade etmiştir. Ona göre maddi şeylerin bilgisi, duyu organları ile elde edilirken manevi şeyler ise kalpten gelen bir tür sezgi ile bilinebilir. Gazâlî vahyin bilgisini güneşe, aklın bilgisini ise göze benzetir. Görmek için hem göze hem ışığa ihtiyaç vardır.

İbn Rüşd, Gazâlî’den sonra felsefe ve din birlikteliğini yeniden kurmaya çalışmıştır. İnancı akıl ile temellendiren düşünür, Yaradan’ın insanları her şeyi akıl ile değerlendirmeye davet ettiğini belirtir. Akıl temel bir ölçüt olarak görür, insanın hem doğru bilgiye hem de Tanrı’ya akıl yolu ile ulaşabileceğini savunur.

MS 8-12. YÜZYIL ÇEVİRİ FAALİYETLERİNİN HRİSTİYAN VE İSLAM FELSEFELERİNE ETKİSİ

MS 2-15. yüzyıl içerisinde farklı kültürlerin birbiri ile etkileşim kurmasında çeviri faaliyetlerinin büyük katkısı olmuştur. Bu dönemde kurulan bilim-sanat merkezlerinde, kütüphanelerde ve okullarda çeviri faaliyetlerine ağırlık verilmiştir.

8. yüzyılda Porphyrios’a ait eserler Grekçeden Latinceye çevrilmiştir. 9. yüzyılda ise Roma İmparatorluğu’ndaki misyoner faaliyetler içerisinde İncil’in Slavca çevirisi yapılmış ve Hristiyanlık yayılmaya başlamıştır.

13. yüzyıl İncil sayfası

Aristoteles ve Platon'un eserlerinin ise Hristiyan inancı ile ters düşmeyecek biçimde uygun bölümleri çevrilmiştir.

8-9. yüzyıllarda Antakya, Urfa, Cundişapur, Harran, Nusaybin ve Bağdat'ta kurulan çeşitli okullarda çeviri faaliyetleri yapılmıştır.

İslam felsefesine temel teşkil eden Antik Yunan felsefesinin önemli eserlerine bu şekilde ulaşılmıştır.

Bu merkezlerde yapılan çeviriler ile dönemin bilim adamlarının, filozofların, sanatçıların bu eserlere ve çevirilere ilgileri artmıştır.

9-12. yüzyıllar arasında Abbasi halifelerinin talimatları doğrultusunda Süryani, Fars ve Hint eserleri Arapçaya çevrilmiştir.

Harun Reşit döneminde fethedilen yerlerden getirilen eserler Bağdat'ta Beyt'ül Hikme adı verilen kütüphanede toplanmıştır. Burada Abbasi halifesi Mensur döneminde Aristoteles'in Organon, Porphyrios'un İsaagoji adlı eserleri çevrilmiş, Beyt'ül Hikme bir felsefe ve bilim merkezi hâline getirilmiştir.

METİN OKUMA VE ANALİZİ

Felsefi bir metin, filozofun bir problem karşısında geliştirdiği görüşlerini, sistemli ve tutarlı bir biçimde, akıl yürütme ilkelerine dayanarak sunması yoluyla ortaya çıkar. Felsefi bir metnin analiz edilirken; metinde geçen kavram ve problemler; metnin ana fikri, argümanları, bunların doğruluğu ile tutarlılığı incelenir.

1. METİN: AUGUSTINUS - İTİRAFLAR

Tanrı insandadır, insan Tanrı'dadır (...) Eğer bende mevcut olmasaydın Tanrı'm, ben var olmazdım; hiçbir şey olurdum. Daha doğrusu her şey Sen'den, Sen'in aracılığıyla ve Sen'in için var olur; Sen'de olmasaydım hiç olurdum.

...

Ey Rabb'im senin hoşuna gidebilmek için bu şeyleri bilmek yeterli midir? Bütün bilimleri bilmesine rağmen seni bilmeyen insana ne yazık, bilimlerden haberi bile olmayan ama seni tanıyan insana ne mutlu! Hem bilimleri bilen hem de seni tanıyan insan, mutluluğunu bilimleri bilmeye borçlu değildir; seni tanıyarak seni bir Tanrı gibi yüceltiyorsa, sana şükrediyorsa ve boş düşüncelerinde kendini kaybetmiyorsa o zaman mutluluğu sadece senden gelecektir.

...

Tanrı iyidir ve yarattıklarından çok daha değerlidir. Tanrı iyi olduğu için iyi varlıklar yarattı ve onları nasıl da çevreliyor ve kaplıyor. (...) Tanrı iyi şeyler yarattığına göre kötü nereden geliyor? Zavallı yüreğimden böyle düşünceler geçiyordu, ayrıca ölüm korkusunun ve gerçeği boşuna aramış olmanın getirdiği kaygılar yüreğimi tedirgin ediyordu.

...

Kötünün ne olduğunu aradım ve onun bir töz olmadığını keşfettim. Kötülük; yüce tözden yani Tanrı'yı senden yüz çevirten, bu içten zenginlikleri reddeden, daha aşağı seviyedeki şeylere dönerek dışarıda gururla şişinen bir iradenin ahlak bozukluğudur.

Augustinus, İtirafılar

Metinde Geçen Kavramlar:

Tanrı: Her şeyin yaratıcısı ve evrenin yöneticisi olarak kabul edilen, sonsuz, değişmez, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten yüce varlık.

Töz: Bir şeyin özgül niteliği, değişmez özü veya temel gerçekliği anlamına gelir.

Kötülük: Yanlış, zararlı veya ahlaka aykırı olarak kabul edilen eylem, düşünce ya da niyet.

İrade: Bireyin kendi davranışlarını yönlendirme ve karar verme gücü.

Metnin Analizi:

Bu metni üç önemli tema üzerinden analiz edebiliriz: Ontolojik bağımlılık, Tanrı-insan ilişkisi ve varoluşun amacı.

- 1. Ontolojik Bağımlılık:** Augustinus bu metinde, insanın varoluşunun Tanrı'ya ontolojik bir bağımlılık içinde olduğunu belirtir. İnsanın var olma sebebinin Tanrı'nın varlığına bağlı olduğunu vurgular.
- 2. Tanrı-insan ilişkisi:** "Tanrı insandadır, insan Tanrı'dadır" cümlesiyle, bu ilişkinin içsel ve karşılıklı olduğunu belirtir. Tanrı ve insanın birbirleriyle iç içe geçmiş, birbirlerinden ayrı düşünilemeyecek bir bağa sahip olduğunu öne sürer. Bu, Hristiyan mistisizminde sıklıkla rastlanan bir tema olan içkinlik fikrini yansıtır.
- 3. Varoluşun Amacı:** Augustinus, var olmanın amacının Tanrı'da yattığını vurgular. Bu ifadeyle, varoluşun Tanrı'dan geldiğini, Tanrı aracılığıyla şekillendiğini ve Tanrı için olduğunu öne sürer. İnsanın ve evrenin yaratılış amacının Tanrı'ya hizmet etmek ve ona yücelik katmak olduğu fikrini iletmeye çalışır.

2. METİN: FÂRÂBÎ -ERDEMLİ ŞEHİR

Sakinlerinin ancak mutluluğa erişmek maksadıyla yardımlaştıkları bir şehir, erdemli bir şehir olur. (...) Bütün şehirleri mutluluğa erişmek maksadıyla el ele vererek çalışan bir millet de erdemli bir millettir. Bütün milletleri, mutluluğa ulaşmak maksadıyla el birliğiyle çalışan bir dünya da erdemli bir dünya olur. Erdemli şehre aykırı olan şehirler şunlardır: cahil şehir, bozuk şehir, değişmiş şehir, şaşkın şehir.

....

Bütün bu meziyetlerin bir kişide toplanması güç olduğundan bu yaratılıştaki kimselere insanlar arasında az tesadüf edilir. Eğer erdemli şehirde öyle bir kimse bulunur ve bu kimse büyüdüğü zaman zikrettiğimiz şartlardan ilk altısını veya beşini kendinde toplarsa yönetici olur. Böyle bir adama hiç rastlanmazsa o şehrin yönetimine gelmiş olan ilk yöneticisi ile yerine geçenlerin verdikleri hükümler ve dinsel kurallar muhafaza edilirler. Fakat hikmet yönetimin şartı olmaktan çıktığı gün diğer şartlar bulunmuş olsa da erdemli şehir kralsız kalır. Şehri idare eden yöneticisi kral olmayınca şehir tehlikeye maruz olur.

Fârâbî, El-Medinetü'l Fâzıla (Erdemli Şehir)

Metne İlişkin Kavramlar:

Hikmet: Derin bilgelik, yaşamın gerçek anlamını ve varoluşsal soruları anlama yeteneği.

Meziyet: İnsanda bulunması gereken olumlu nitelikler ve davranış kalıpları olarak tanımlanabilir.

Cahil şehir: İnsanların bilgisizlik içinde yaşadığı; doğru ile yanlış arasındaki farkı ayırt edemeyip kendi bencillikleri ve tutkuları peşinde koştukları şehir.

Erdemli şehir: Fârâbî'nin ideal şehir yapısını ifade eder; burada halkın mutluluğu, erdemler doğrultusunda yönetilir.

Metnin Analizi:

Fârâbî'nin bu metni, ideal bir şehir yönetimi ve ideal bir yöneticinin sahip olması gereken nitelikleri sıralayarak başlar. Burada, liderin belirli meziyetlere sahip oluşunun yöneticilik için bir ön koşul olduğuna vurgu yapılır. Bu niteliklerin bir bireyde toplanmasının zorluğundan bu tür kişilerin insanlar arasında nadir bulunduğu belirtilir. Ardından, erdemli şehirde böyle bir kişi bulunduğunda ve bu kişi belirli meziyetleri bünyesinde barındırdığında, o kişinin yönetici olması gerektiğine dair bir sonuca varılır. Metinde yönetici olmanın sadece siyasi bir mesele olmadığını, aynı zamanda ahlaki ve felsefi bir mesele olduğunu savunulur.

3. METİN: İBNİ SÎNÂ- HAY BİN YAKZÂN

“Sen ve senin yanında bulunanlar için benim yolculuğum gibi bir yolculuk mümkün değildir.

Benim yolculuğumun yolu, sana ve senin yolunda bulunanlara kapalıdır. Bu yolculuğu, tek başına kalmanız koşuluyla yapabilirsiniz. Bu durumda da belirlenmiş, ileri ya da geri almanız olanaksız olan zamanı beklemelisiniz. Siz, konaklamalı bir yolculuğu seçmek, bununla yetinmek zorundasınız. Bir süre yolculuk etmeli, bir süre de bunlarla birlikte bulunmalısınız. Ne zaman içinden gelen büyük bir aşk, seni bunlardan ayırıp yolculuk etmeye yöneltirse beni karşında bulursun. Ben sana yoldaşlık ederim. Yine onları arzulayacak olursan beni bırakır, onların yanına dönersin. Bu yarım yolculuklar, senin onlardan tümüyle ayrılışına kadar sürer.”

(Burada İbn Sînâ, insanın zamana karşı sınırlı bir varlık olduğunu, etkin aklın yetkinliğine ölmeden ulaşamayacağını ve bu nedenle yaşamı boyunca insanın bedensel eksikliklerden tümüyle sıyrılamayacağını anlatmak ister.)

...

“İnsanlık evreninden ayrılan bölüm ve yanları vardır. Kazanılmış güçlerle donanmayan, yalnızca doğal güçlerle kalanlar oralara geçemezler.”

İbn Sînâ, Hay bin Yakzân

Metne İlişkin Kavramlar:

Yolculuk: Fiziksel bir seyahatten çok, bilgiye, gerçeğe veya aydınlanmaya ulaşmaya çalışma sürecini sembolize eder.

Tek başına kalmak: Bu yolculuğun bireysel doğasını işaret eder; kişinin kendi içsel dünyasına dönük bir arayışta bulunması gerektiğini vurgular.

Yol: Bu tür bir bilgi veya gerçek arayışının kendine özgü bir süreç olduğunu, bu sebeple herkes için farklı olabileceğini simgeler.

Metnin Analizi:

Metnin ana argümanı bireysel arayışın önemidir.

Bu argümana göre, gerçek bilgiye ulaşmak veya aydınlanmak için kişinin kendi başına bir yolculuğa çıkması gerekir; bu, başkalarıyla birlikte gerçekleştirilebilecek bir yolculuk değildir.

Bu, bireysel deneyim ve içsel keşifte, öğrenme ve bilginin önemli olduğu anlamına gelir.

Buna ek olarak metin, “Bu yolculuğu, tek başına kalmanız koşuluyla yapabilirsiniz.” diyerek gerçek bilgi veya aydınlanma arayışının kolektif çaba yerine, bireysel bir çaba gerektirdiği fikrini pekiştirir.

Bunun da ancak kişinin kendi kendine yaptığı bir yolculukla mümkün olduğunu belirtir.

FAYDALI BAĞLANTI

• İbn Sînâ

4. METİN: GAZÂLÎ- DALÂLETTEN HİDAYETE**KALP GÖZÜ**

Doğruluğundan emin olunmayan bilginin kesin bilgi olmadığı kanaatine vardıktan sonra bütün bilgilerimi inceden inceye gözden geçirdim. Sonuç olarak hissî yani duyu organları ile elde edilen bilgilerle zorunlu akıl prensipleri dışında kalan bilgilerin bu niteliği taşımadığını anladım.

...

“Duyu organları ile elde edilen bilgilere nasıl güvenebilirsiniz? Duyu organlarının en güçlü olanı görme duyusu (göz) değil midir? Göz yıldızlara bakar ve onların sadece küçük bir altın lira büyüklüğünde olduklarını görür. Daha sonra astronomi ilminin delilleri, o yıldızların dünyadan kat kat daha büyük olduklarını ortaya koyar. İşte duyu organlarından biri, buradaki- ne benzer bir hükme varıyor. Daha sonra akıl hakemi ortaya çıkarak duyu organlarının verdiği hükmün savunulmayacak şekilde yanlışlığını ortaya koyuyor ve onu ihanet ile suçluyor. (...) Böyle düşünmeye başlayınca duyu organlarım bana şu sözlerle karşı çıktılar:

“Akılla elde ettiğin bilgilere karşı duyduğun bu güvenin daha önce duyu organlarıyla elde ettiğin bilgilere karşı duyduğun o güven gibi olmadığından nasıl emin olabilirsiniz? (...)

Öyleyse akıl hakemi ortaya çıkarak duyu organlarının verdiği bilgilerin yanlışlığına nasıl hükmettiyse akıl idrakinin ötesinde başka bir hakem doğabilir ve onun sağladığı bilgilerin yanlış olduğuna hükmedebilir.”

...

Bu hastalık amansız bir hâle geldi ve yaklaşık olarak iki ay sürdü. Bu iki aylık süre içinde ben fiilen “safсатаcı” (her şeyden şüphe eden) bir hâl üzereydim. Ancak içinde bulunduğum bu durumu kimseye söylemiyor, sözlü olarak ifade etmiyordum. Nihayet Cenabıhakk beni bu amansız hastalıktan kurtardı. Vicdanım tekrar eski sağlıklı hâline kavuştu. Artık vicdanım zorunlu akli bilgileri makbul ve geçerli görmeye, onlara güvenmeye ve doğruluklarını kabul etmeye başladı.

Bu bunalımdan peş peşe deliller getirmek veya güzel sözleri ardı ardına sıralamak yoluyla kurtulmuş değildim. Bu hastalıktan sadece Cenabıhakk’ın gönlüme akıtmış olduğu bir nur sayesinde kurtulabilmiştim.

....

Hakikati keşif, işte bu nurdan beklenmelidir.

İmam Gazâlî, *El-Münkız Mine'd-Dalâl (Dalâletten Hidayete)*

Metne İlişkin Kavramlar:

Akıl: İnsanın düşünme, kavrama, muhakeme etme ve sonuç çıkarma yeteneğine verilen ad.

Gönül: Sevgi, merhamet, tutku gibi duygu durumlarını içerir ve kişinin ruh halini, hislerini ifade eder. İnsanın manevi ve duygusal yönünü simgeler.

Nur: Işık, parlıltı anlamına gelir. İlahi ışık, hakikati aydınlatan veya manevi bilgelik ile ilişkilendirilen bir kavram olarak da karşımıza çıkar.

Keşif: Yeni bilgilere, yerlere veya gerçeklere ulaşmak için yapılan araştırma ve bulgu sürecini tanımlar.

Metnin Analizi:

Gazâlî’nin argümanı, bilginin güvenilirliği ve bilgi kaynaklarının sorgulanabilirliği etrafında dönüyor.

Birincisi, duyu organlarımız aracılığıyla elde edilen bilgilere olan güvenin sorgulanabilir olduğunu belirtir.

İkincisi, Gazâlî akıl yoluyla elde edilen bilgilere olan güvenin, duyu organlarıyla elde edilen bilgilere olan güvenden farklı bir temele sahip olup olmadığını sorgular.

Son olarak, aklın kendisinin de sorgulanan bir durumda olabileceğini ve akıl idrakinin ötesinde bir hakem olabileceğini öne sürer.

Bu son hakem, akıl tarafından elde edilen bilgilerin doğruluğunu veya yanlışlığını değerlendirir.

Gazâlî, bilginin temeline erişimde daha temkinli bir yol izler ve akıl ve duyuusal deneyimlerin ötesinde bir bilginin mümkün olduğuna işaret eder.

Bu, onun mistik yönleri olan bir düşünür olduğunu ve bilginin sadece rasyonel veya deneysel yollardan değil, aynı zamanda içsel, spiritüel bir deneyim yoluyla da elde edilebileceğine inandığını gösterir.

Metafiziksel bir "hakem" fikri, onun epistemolojik arayışlarının nasıl daha derin, spiritüel bir boyuta taşınabileceğini gösterir.

5. METİN: İBN RÜŞD-TUTARSIZLIĞIN TUTARSIZLIĞI

Kısaca söylemek gerekirse onlara (filozoflara) göre (Tanrı'dan gelen) dinler; insanları, bütün insanların ortaklaşa olarak izleyebilecekleri yollardan bilgeliğe (hikmet) yönlendirdikleri için zorunludur. Felsefe, mutluluğun yolunu kimi insanlara ussal olarak göstermektedir. Felsefenin işi, şeylerde bulunan incelikleri (hikmet) öğretmektir. Din ise tüm insanlığı bilgilendirme amacıyla gönderilmiştir. Bununla birlikte hiçbir din yoktur ki bilge kişilere özgü konularda birtakım uyarılarda bulunmuş olmasın ve aynı zamanda sıradan insanlarla da ilgilenmiş olmasın. Toplumda elit sınıfın varlığının yetkinliği ve mutluluğa erişebilmesi yalnızca insanların geneli ile aralarında bulunan ortak yönlerle bağlıdır. Bu nedenle elit sınıfın varlığı ve yaşaması için birtakım genel bilgilerin ister çocukluk çağında ister gençlik çağında ya da uzmanlık alanına geçiş sırasında öğretilmesi zorunludur. Bir kimsenin erdemli olabilmesi için bu noktada karşısına çıkabilecek olan kimi bilgileri basite almaması, bunları en güzel bir biçimde yorumlaması (te'vil) ve bu bilgilendirmenin seçkin kimselere değil insanların geneline yönelik olduğunu bilmesi zorunludur.

Ayrıca bir kimse tüm dinlerin gerçek olduğunu bilse de onun bu dinler arasından en üstün olanını seçmesi ve üstün olan dinin daha üstün bir din tarafından geçersiz kılındığını bilmesi zorunludur. Bu nedendir ki insanlar arasında İskenderiye'ye (Felsefe Okulu'na) bağlı oldukları bilinen filozoflar, İslam dini kendilerine ulaştınca Müslüman olmuşlardır. Aynı şekilde Rum toprakları olarak bilinen yerlerde bulunan filozoflar da kendilerine İsa'nın dini ulaştınca Hristiyan olmuşlardır. (...) Vahiy alan kimseler arasında da bilgelik (hikmet-felsefe) hiç eksik olmamıştır. (...) Her peygamber bilgedir (hakîm-filozof), her bilge peygamber değildir ama bunlar peygamberlerin vârisi olan bilgin kimselerdir. (...) Tüm dinlerin kaynağı vahiydir, akıl ise vahyin ayrılmaz bir parçasıdır. Kim yalnızca akla dayanan bir dinin bulunabileceğini ileri sürerse bilmelidir ki böyle bir düzen, kaynağı hem vahiy hem akıl olan dinlerden kesinlikle eksik olacaktır.

İbn Rüşd, *Tehâfut et-tehâfut el-felâsife* (Tutarsızlığın Tutarsızlığı)

Metne İlişkin Kavramlar:

Bilgelik: Derin yaşam bilgisi, uzun ve çeşitli deneyimlerden elde edilen anlayış, doğru ve erdemli kararlar verebilme yeteneği.

Din: İnsanların, kutsal kabul ettikleri metinlerin, inançların, ritüellerin, ahlaki yasaların ve genellikle tüm var olanların yaratıcısı olan bir tanrının varlığını kabul ettikleri doktrinler bütünü.

Akıl: İnsanın düşünme, kavrama, muhakeme etme ve sonuç çıkarma yeteneğine verilen ad.

Vahiy: İslam inancına göre Allah'ın peygamberlere doğru yolu göstermek, Allah'ın emirlerini ve yasaklarını insanlara bildirmek amacıyla gönderdiği mesajlardır.

Metnin Analizi:

İbn Rüşd'ün "Tutarsızlığın Tutarsızlığı" adlı eserinden alınan bu metin parçası, vahiy ile felsefi bilgellik arasındaki ilişkiyi ele alır. Temel argümanı, vahiy alan bireylerin (peygamberlerin) aynı zamanda bilge (filozof) olduğu, ama her bilgenin peygamber olmadığı yönündedir. Ancak, bilgiler, peygamberlerin varisleridir ve onların sunduğu bilgellik uyumludur. Bu, vahyin ve felsefenin birbirine zıt olmadığı, hatta birbirini tamamladığı fikrini öne sürer. İbn Rüşd, din ile akıl arasında bir uyumsuzluk olmadığını, aksine ikisinin bir armoni içinde olabileceğini savunur. Bu görüş, hem dini metinlerin rasyonel yorumunu destekler hem de felsefi düşüncenin dini inançla uyumlu olabileceğini gösterir. Aristotelesçi düşüncenin önemli bir temsilcisi olarak, akıl ve vahiy arasındaki uyum konusuna odaklanır. Onun bu yaklaşımı, daha sonraki dönemlerde Hristiyan ve Yahudi düşünürler üzerinde de etkili olmuş, böylece din ile akıl arasında köprüler kurulmasına yardımcı olmuştur.

FAYDALI BAĞLANTI

• İbn Rüşd

6. METİN:**A) TASAVVUF DÜŞÜNCESİ: HACI BEKTÂŞ VELÎ**

Hak Subhânehû ve Teâlâ, adamı dört türlü nesneden yarattı, dört bölüğe ayırdı. Dört bölüğün de dört türlü ibadetleri, dört türlü arzuları ve dört türlü hâlleri vardır.

Birinci bölüm âbidlerdir. Bunlar din kavmidir ve asılları yeldendir. Yel (hava), hem şifa verici hem kuvvettir. Bu sebeple bunlarda gece gündüz Hakk'ın ibadetinden ayrılmazlar. Yel esmeyince ekinler samanından ayrılmaz, bütün âlem kokudan helak olurdu. Öyle ki dünyada ne varsa helal, haram, temiz ve pis hepsi din ile malum olur. Çünkü din kapısı ulu kapıdır.

İkinci bölüm zahitlerdir. Bunların aslı ateştedir ve bunlar tarikat taifesidir. Bu sebeple gece gündüz yanmaları, kendilerini yakmaları lazımdır. Her kim bu dünyada kendisini yakarsa yarın ahirette türlü azaplardan kurtulacaktır. Şunu iyi bilin ki bir kez yanan başka yanmaz.

Üçüncü bölüm, ariflerdir. Bunların aslı sudandır ve bunlar marifet taifesidir. Su, hem kendisi temizdir hem de temizleyicidir. Bu sebeple hem temiz olmalı hem de temizleyici.

Dördüncü taife muhiplerdir. Bunlar hakikat taifesidir ve bunların aslı topraktır. Toprak teslimiyet ve rızayı temsil eder. Bu yüzden muhip de teslimiyet ve rıza içerisinde olmalıdır.

Hacı Bektâş Velî, Makâlât

Metnin Analizi:

Metinde temel argüman, insanın varoluşunun dört temel unsurla (yel/hava, ateş, su, toprak) ilişkilendirilebileceği ve bu unsurların kişinin ruhsal yolculuğundaki durumunu tanımladığıdır.

Her bir unsur, ruhsal bir yol (ibadet, zahitlik, ariflik, muhip olma) ile ilişkilendirilir.

Bu sınıflandırma, insanın ruhsal gelişiminin farklı aşamalarına işaret eder.

Dört elementin, insanın ibadet, arzu ve hâllerine nasıl yansıdığı açıklanır.

Aynı zamanda, ruhsal bir yolculukta ilerlemenin, kişinin kendisine özgü doğasını anlamasına ve bu doğaya uygun bir yaşam sürmesine bağlı olduğu vurgulanır.

Tüm bu yolculuk süreci, sadece bireysel bir dönüşüm değil, aynı zamanda insanın kendi özünü anlaması ve evrenin işleyişiyle uyum içinde olması sürecidir de.

B) TASAVVUF DÜŞÜNCESİ: MEVLÂNÂ

Ey insan, sen görünüşte maddi varlığıyla “küçük bir âlem”sin. Fakat manen, gerçek varlığıyla “büyük bir âlem”sin. Görünüşte bir ağacın dalı, meyvenin aslı temelidir. Çünkü yemiş dalda bulunur.

Fakat hakikatte o dal, o meyve için var olmuştur.

Meyve elde etmek için bir meyli ve ümidi olmasaydı bahçıvan hiç ağaç diker miydi?

Öyle ise görünüşte meyve, ağaçtan meydana geliyor da hakikatte o ağaç meyve çekirdeğinden doğmuştur.

Mevlânâ, Mesnevî

Metnin Analizi:

Metin, “küçük bir âlem” ve “büyük bir âlem” olmak üzere insanın çift doğasını ifade eder. İnsanın maddi varoluşu (küçük âlem) ve manevi varoluşu (büyük âlem) arasında bir karşıtlık sunar. İnsanın maddi dünyadaki varlığının ötesinde, daha büyük, daha kapsamlı bir manevi varoluşa işaret eder. Metin aynı zamanda, gerçeğin nasıl anlaşılacağı üzerine düşünmeye teşvik eder.

Ağaç ve meyve örneği, görünüşte meyvenin ağaçtan meydana geldiği fakat hakikatte ağacın meyve için var olduğu paradoksunu ortaya koyar. Bu, bilginin nasıl elde edildiği, gerçeğin nasıl anlaşılacağı ve gerçeğin yüzeysel görünüşlerin ötesinde nasıl bir derinliğe sahip olabileceği hakkında derin bir sorgulamadır. Metin, ayrıca değerler ve amaçlar üzerine bir yorum sunar. Bahçıvanın ağacı sadece meyve umuduyla diktikten dolayı, her eylemin bir amacı veya değeri olduğunu öne sürer. Bu, hayatta yapılan her eylemin, gözle görülemeyen daha derin bir amaca hizmet ettiği fikrini vurgular. Metafiziksel olarak, metin, maddi dünyanın ötesindeki manevi gerçekliklerle ilgilenir. Meyvenin ağaç için var olması ve ağacın aslında meyveden doğması düşüncesi, neden-sonuç ilişkisinin sıradan anlayışının ötesine geçer. Evrenin daha karmaşık, iç içe geçmiş yapıları üzerine düşünmeyi teşvik eder.

C) TASAVVUF DÜŞÜNCESİ: YÛNUS EMRE

Bir kez gönül yıktın ise	Yol odur ki doğru vara
Bu kıldığın namaz değil	Göz odur ki Hakk'ı göre
Yetmiş iki millet dahi	Er odur alçakta dura
Elin yüzün yumaz değil	Yüceden bakan göz değil

Bir gönül yaptın ise	Yunus bu sözleri çatar
Er eteğin tuttun ise	Sanki balı yağa katar
Bir kez hayır ettin ise	Halka matahların satar
Binde bir ise az değil	Yükü gevherdir tuz değil

Yûnus Emre

Erden sana nazar ola
İçin dışın pür nur ola
Beli kurtulmuştan ola
Şol kişi kim gammaz değil

Yûnus Emre

Metnin Analizi:

Yûnus Emre'nin bu şiiri, etik (ahlak felsefesi), varoluşsal değerler ve içsel dönüşüm üzerine düşünceler içermektedir.

Şiir, insan davranışları, niyetler ve evrensel adaletle ilişkili felsefi sorunları ele alır.

Şiirin başlangıcı, etik davranışların temelini oluşturur.

“Bir kez gönül yıktın ise / Bu kıldığın namaz değil” dizeleri, dini ritüellerin özünde yatan ahlaki temeli vurgular. Dışsal gösteriş için yapılan ibadetlerin, içsel ahlaki duruş olmadan anlamsız olduğu mesajını verir.

Şiirin devamında, bir kişinin iyilik yapması ve “gönül yapması” durumu ele alınır.

İyilik yapmanın ve bir gönül kazanmanın, kişinin dünya üzerindeki varlığını anlamlı kılan faktörler olduğunu ifade eder.

“Erden sana nazar ola / İçin dışın pür nur ola” dizeleri içsel dönüşümün önemine dikkat çeker. Bu, bir kişinin dışsal görünüşünden çok, iç dünyasının temizliği ve aydınlığının önem taşıdığını vurgular. İyi eylemlerin ve niyetlerin kişiyi içten dışa dönüştürebileceği ve gerçek anlamda erdemli kişi hâline getirebileceği mesajını verir.

“Yol odur ki doğru vara / Göz odur ki Hakk'ı göre” dizeleri, doğru yolun ve gerçeği görebilmenin önemini vurgular. İnsanın gerçek bilgiye ulaşmasının, yalnızca doğru yolda yürümesi ve hakikati görebilir durumda olmasıyla mümkün olduğunu anlatır.

“Er odur alçakta dura / Yüceden bakan göz değil” dizeleriyle alçakgönüllülüğün erdemi üzerine eğilir. Yûnus Emre, gerçek erdemin, alçak gönüllülükte ve herkesi yüksekte değil, aynı seviyeden görebilmekte olduğunu vurgular.

15 - 17. yüzyıl, bilgi alanlarında hızlı ve köklü değişikliklerin olduğu bir dönemdir.

Bu değişiklikler, bilgi alanları üzerinden çeşitli şekillerde topluma yansımış ve zamanla benimsenip bir yaşam kültürü hâlini almıştır.

15-17. yüzyıl felsefesi bir yandan önceki dönemin düşünsel yapısından kopuşu içerirken bir yandan da soluklaşarak da olsa eskinin izlerinin devam ettiği bir dönemdir.

HATIRLAYALIM

Antik Yunan'da evrene yönelik açıklamaların mitolojiden uzaklaşması ve akılsal temeller kazanmasıyla felsefi düşünce ortaya çıkmış, Orta Çağ'da ise düşüncenin dini temellere dayanması felsefenin dinsel bir nitelik kazanmasına neden olmuştu.

FAYDALI BAĞLANTI

• Rönesans Felsefesinin Ortaya Çıkışı

12. YÜZYIL ÇEVİRİ FAALİYETLERİNİN 15-17. YÜZYIL FELSEFESİNE ETKİSİ

İslam dininin 12. yüzyıla doğru geniş bir coğrafyaya yayılması, beraberinde bilim ve felsefenin bu coğrafyalarda gelişmesini sağlamıştır.

Bağdat, Tunus, Toledo, Sicilya, Salerno gibi yerler bilim ve felsefenin merkezi konumuna gelmiştir.

12. yüzyılda Afrikalı Konstantin'in Tunus'tan getirdiği tıp alanındaki eserleri Salerno'da Latinceye kazandırmasıyla çeviri faaliyetleri başlamıştır.

Batı dünyası 17. yüzyılın sonlarına kadar İslam âlimleri, Antik Yunan, Hint ve Mısır eserlerini Arapçadan kendi dillerine çevirmeyi sürdürmüştür.

Çeviri hareketleri Almanya ve Fransa'ya yayılarak bütün Avrupa'yı etkisi altına almıştır.

Bu etkinin oluşumunda Anadolu coğrafyasının da payı vardır.

Yunanca'dan Farsça'ya çevrilen eserler, Tebriz ve Trabzon üzerinden Anadolu ile Bizans'a geçmiştir.

Batı kültürünün İslam kültürüyle etkileşimi, Antik Yunan felsefesinin neredeyse tamamının Batı tarafından öğrenilmesini sağlamış ve dolayısıyla Rönesans'ın ortaya çıkmasının nedenlerinden biri olmuştur.

FAYDALI BAĞLANTI

• Rönesans Felsefesinin Ortaya Çıkışı

15 - 17. YÜZYIL FELSEFESİNE ÖNCEKİ FELSEFİ DÖNEMLERİN ETKİSİ

15 - 17. yüzyıl arası egemen olan düşünsel yapıdaki değişim ilk olarak İtalya'da kendini hissettirmiş, zamanla Avrupa coğrafyasını sarmıştır.

Rönesans olarak adlandırılan bu dönemde bir yandan zihniyet dönüşümleri yaşanmış bir yandan da toplumsal hayatın farklı yönetim dengeleri yeniden oluşturulmuştur.

Rönesans'ta görülen değişimler felsefe alanından önce bilim, sanat, din, ekonomi ve bunların bir sonucu olarak toplumsal hayat ve kültürel alanda gerçekleşmiştir.

Rönesans'ın ortaya çıkışıyla ilgili birden çok etkenden bahsedilmektedir.

Bu etkenler:

İslam coğrafyasından yapılan çeviriler,

Coğrafi keşifler,

Ekonomik faaliyetler,

Siyasal hareketliliklerdir.

Bu dönemde felsefe ve bilim kilise otoritesinin etkisinden uzaklaşarak bağımsızlaşmış, Orta Çağ düşüncesinin tersine insan aklını ön plana çıkaran bir yapıya bürünmüştür.

Rönesans'ta yaşanan değişimlere karşı başlarda kilisenin birey üzerindeki baskısı artmış ama 18. yüzyıla doğru bu baskı zayıflamıştır.

İslam dünyasından yapılan çeviriler sonucunda Antik Yunan düşüncesinin hem orijinal hem de yeni yorumuyla tanışan Batı coğrafyası bu felsefelerde oluşan düşünceler çerçevesinde hızla gelişmiştir.

Platon ve Aristoteles akademileri kurulmuş ve onların felsefeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu durum zamanla kilisenin etkisinin azalmasına, insan aklını merkeze alan hümanizm anlayışının doğması ve gelişmesine neden olmuştur.

15 - 17. yüzyıl felsefesi, Hristiyan felsefesinin sonlarına doğru özellikle Aquinalı Thomas'ın inancın Tanrı'yı, aklınsa Tanrı'nın yarattıklarını bilmekle ilgili olduğu düşüncesinden etkilenmiştir.

Bu dönemde akıl giderek inançtan bağımsızlaşmış ve Rönesans'ın karakteristiğini oluşturmuştur.

Rönesans döneminde değişimin ilk izleri sanat alanında görülmüştür.

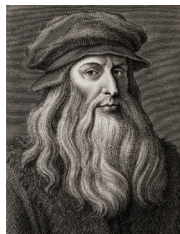
Sanatın birçok alanında bugün hâlâ yoğun ilgi gören eserler o dönemde verilmiştir.

Edebiyat - Cervantes, Dante

Tiyatro - Shakespeare

Resim ve heykel - Leonardo da Vinci, Michelangelo

Mimari - Brunelleschi

15 - 17. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

Bu dönemde Antik Çağ'ın sanatı ve kültürü yeniden canlandırılmış ve yeni bir yaşam anlayışı başlamıştır. Dünyaya, aklın ve deneyin sağladığı doğrularla biçim verme anlayışı gelişmiştir.

Orta Çağ'ın felsefeyi inançla temellendiren görüşleri yerini akılcı görüşlere bırakmış ve felsefe dinden bağımsızlaşmıştır.

SKOLASTİK DÜŞÜNCE	MODERN DÜŞÜNCE
- Felsefenin konusu dindir. - Doğa, din ve akıl ile açıklanabilir. - Birey geri plandadır. - Bilim, Tanrı'nın yarattığını anlamak için önemlidir. - İnanç merkezlidir. - Hukuk, kilisenin etkisindedir.	- Felsefenin konusu insan, doğa ve evrendir. - Doğa, deney ve akılla açıklanabilir. - Birey ön plana çıkmıştır. - Bilim, sağlayacağı yarardan dolayı önemlidir. - İnsan merkezlidir. - Hukuk alanında devlet belirleyici unsurdur.

Hayatla iç içe olan felsefenin dönemin koşullarından etkilendiğini belirtmiştik. 15- 17. yüzyıl felsefesini etkileyen en önemli etkenlerden biri de bilim ve bu alanda yaşanan gelişmelerdir. Buna bağlı olarak bu dönemin öne çıkan görüşleri hümanizm, bilimsel yöntem, kartezyen felsefe ve hukuk felsefesidir.

HÜMANİZM

İlk olarak bugünkü İtalya'da ortaya çıkmıştır.

Antik Yunan kaynaklarının yeniden değerlendirilmesi ve yorumlanmasının bir sonucudur.

İnsanı temele alan bir bakış açısıdır.

Akla verilen önem artmıştır.

Teoloji temelli açıklamalar geri planda kalmıştır.

Dünya ve evren bu bakış açısıyla yeniden ve farklı bir biçimde yorumlanmıştır.

Bu bakış açısı kendini sanat alanında verilen ürünlerle de göstermiştir.

DİKKAT

Hümanizm felsefi bir yaklaşım değil, evreni ve insanı akılcı bir bakış açısıyla yorumlamaya dayanan bir yönelimdir.

FAYDALI BAĞLANTI

• Hümanizm Nedir?

BİLİMSEL YÖNTEM

Bir bilgi hangi aşamalardan geçerek güvenilirlik kazanır?

Bu dönemde skolastik düşüncenin çizdiği çerçevede yapılan bilim anlayışına karşı çıkmıştır.

Bilimde, otoritelerden bağımsız olarak yapılan araştırmalar ön plana çıkmıştır.

Gözlem, kontrollü deney, hipotez ve matematiksel hesaplama dayalı bir bilimsel yöntem benimsenmiştir.

Astronomi ve anatomi konusunda çalışmalar yapılmıştır.

Geliştirilen yöntemler sayesinde bilimsel bilginin güvenilirliği sağlanmıştır.

17. yüzyıl filozoflarından Bacon, bilimsel yöntemi aklın aracı olarak kabul etmiş ve bilginin güç olduğunu savunmuştur.

FAYDALI BAĞLANTI

• Rönesans Döneminde Bilim

KARTEZYEN FELSEFE**İnsanın kuşku duyması var oluşunun göstergesi midir?**

Descartes felsefesi olarak da bilinir.

Kesin bilgiye ulaşmaya çalışan, yöntemli bir felsefedir.

Kuşku bir yöntem olarak kullanılır ve kuşkuyla yer bırakmayacak doğru bir bilgiye ulaşmak amaçlanır.

Bildiği her şeyden kuşku duyarak yola çıkan Descartes, kuşku duymakta olduğundan ve bu süreçte düşünmekte olduğundan kuşku duyamayacağını ifade eder.

Bu süreç sonunda ulaştığı ilk kesin ve doğru bilgiyi “Düşünüyorum, o hâlde varım.” sözüyle belirtir.

Descartes’a göre doğru bilgiye akıl yoluyla ulaşılabilir.

Bu bağlamda bilginin temelinde düşünen özne vardır.

Descartes varlık görüşünde iki ana tözden söz eder: Yaratan töz ve yaratılan tözler.

Yaratan töz Tanrı’dır. Var olmak için hiçbir şeye ihtiyaç duymaz ve her şeyin yaratıcısıdır.

Yaratılan tözler ise akla karşılık gelen, düşünen ruh ve uzayda yer kaplayan maddedir (cisimdir).

Descartes birbirine indirgenemeyen iki töz (ruh ve madde) kabul ettiği için düalist (ikici) bir anlayışa sahiptir.

HATIRLAYALIM

Descartes bilginin kaynağını akıl olarak gören rasyonalist bir filozoftur.

HUKUK FELSEFESİ**Rönesans, devlet ve hukuk üzerine üretilen düşünceleri nasıl etkilemiştir?**

Bu dönemde ortaya çıkan reform hareketleri sonucunda devlet ve hukuk alanında düşünceler geliştirilmiştir.

Niccolo Machiavelli, ulusal birliğin sağlanmasının koşulunu güçlü bir prensin varlığına bağlamıştır.

Ona göre prens mutlak güç sahibi olmalı ve devletin bütün kurumları da ona bağlı olmalıdır.

Thomas Hobbes, doğal durumda eşit olan insanların, birbirleriyle mücadele ettiklerini savunur.

Savaş, mücadele ve çatışma sonucu insanların güvenlik sorunu yaşadıklarını düşünür.

İnsanların güvenlik sorununu aşmak için aralarında bir sözleşme yaptıklarını ve haklarını bir yöneticiye veya bir sınıfa devrederek devleti kurduklarını belirtir.

Bu bağlamda devlet toplum sözleşmesi sonucu ortaya çıkan yapay bir kurumdur.

Egemenliğin kaynağı da yapılan toplumsal sözleşmedir.

Hobbes'a göre devlet mutlak güç sahibidir.

ÜTOPYA

Filozoflar neden “düşsel bir dünya” tasarlamış olabilirler?

- Bu dönem felsefesinde ütopyalarla da karşılaşılır.
- Ütopya, hayali devlet tasarılarıdır.
- İstenen ütopya, insanlar için ideal olan devlet yönetimi ve toplum tasarılarını içerir. Daha iyi bir toplumsal düzenin kurulmasına düşünsel bir katkı sağlamak amaçlanır.
- Ters ütopya, korku ütopyası ya da istenmeyen ütopya ise mevcut siyasi durumun daha kötüye gideceğini anlatan, uyarı niteliğindeki ütopyalardır.

İstenen Ütopyalar

- Devlet (Platon)
- El Medinetü'l Fâzıla (Fârâbî)
- Ütopya (T. More)
- Güneş Ülkesi (Campanella)
- Yeni Atlantis (F. Bacon)

İstenmeyen Ütopyalar

- Cesur Yeni Dünya (A. Huxley)
- 1984 (G. Orwell)

FAYDALI BAĞLANTI

- Ütopya Üzerine Genel Bir İnceleme

Rönesans'ın bilim anlayışı, bu dönem felsefesini nasıl şekillendirmiştir?

Bu döneme kadar Aristoteles etkisi altında Ptolemy (Batlamyus) tarafından ileri sürülen Dünya merkezli evren sistemi kabul edilmişti. Birbirinden farklı yasalara göre işleyen Ay altı ve Ay üstü olmak üzere iki evren anlayışı hâkimdi.

Bu dönemde; bilim insanları şu görüşleri ortaya koymuştur:

Kopernik

Kopernik, ikili evren anlayışına karşı çıkmış gök cisimleri ile dünyadaki cisimlerin aynı fiziksel özelliklere sahip olduğunu savunmuştur.

Kopernik bu görüşleriyle **monist (tekçi) evren** anlayışının kabul edilmesinde, düalist (ikici) evren anlayışının terk edilmesinde etkili olmuştur.

Evrenin Dünya merkezli değil **Güneş merkezli** olduğunu ileri sürmüştür.

Bu düşünceleriyle insan merkezli felsefi anlayışın doğmasında etkili olmuştur.

Kopernik

Francis Bacon

Aristoteles'in "**tümdengelim**" yöntemine karşı çıkmış, yanlış yargıların önüne geçebilmenin "tümevarım" yöntemi ile mümkün olacağını savunmuştur.

Doğru bilgiye ulaşmak için insan zihninin idollerden arındırılması gerektiğini savunur.

Bacon "**idol**" kavramı ile doğru düşünmeye engel olan ön yargıları kastederek.

Bilimsel araştırmalarda olgular incelenmeli, belli bir düzene göre bir araya getirilerek bilgiye ulaşılmalıdır.

Bu görüşleri ile empirizm (deneyimcilik) düşüncesinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Galilei

Galilei

Olgü ve gözleme dayalı bilimsel çalışmalar yapmış, doğayı matematiksel bir dil ile açıklamaya çalışmıştır.

Matematiksel düşünce yöntemlerinin gelişmesine katkı sağlamış, Descartes'ı mekanik doğa felsefesi görüşünden etkilemiştir.

"**Eylemsizlik İlkesi**" ve "**Serbest Düşme Yasası**" öne çıkan bilimsel çalışmaları arasındadır.

Newton

Keşfettiği “**Kütle Çekim Yasası**” ile cisimlerin düşüşünü açıklamıştır.

Metafizik açıklamaları eleştirmiş, nedensel açıklamaların gelişmesine katkı sağlamıştır.

Fiziksel, mekanik ve düzenli evren anlayışı görüşüyle Leibniz’i etkilemiştir.

Bütün bu bilimsel çalışmalar özellikle varlık alanındaki felsefi görüşleri etkilemiştir.

Newton

FAYDALI BAĞLANTI

- Rönesans Döneminde Bilim

FAYDALI BAĞLANTI

- Canlı Felsefe Sözlüğü- Tümevarım

FAYDALI BAĞLANTI

- Canlı Felsefe Sözlüğü- Tümdengelim

15-17. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ

1. METİN: DESCARTES - İNSAN BİLGİSİNİN İLKELERİ

1. Gerçeği arayanın yaşamında bir kez tüm nesnelerden gücü yettiği ölçüde kuşku duyması gerekir.
2. Bu nedenle kendilerinden kuşku duyulan tüm nesnelere yanlış gözüyle bakmak da yararlı olur.
3. Bu kuşkuyu hiçbir zaman işlerimizi yönlendirmede kullanmamalıyız.
Çünkü (...) doğruya yakın kanılara göre hareket etme zorunda olduğumuz açıktır.
4. Duyulur nesnelerin gerçeğinden niçin kuşkulanılabılır?
Çünkü ilkin duyularımızın birçok kez bizi yanılttığını deneyimlerle gördüğümüz için onlara isterse tek bir kez bile yanıltmış olsalar da fazla inanmak toyluk olur.
5. Neden matematiğin kanıtlarından da kuşkulanılabılır? Matematiğin kanıt ve ilkelerinden bile çoğu kişiler bu konular üzerinde usavurma yaparken aldanmış oldukları için onlardan yine kuşkulanacağız.
6. Kuşkulu şeylere inanmaktan sakınmamıza olanak tanıyarak aldanmamıza engel olan özgür bir tutumumuz vardır.
7. Var olmasaydık kuşku duyamazdık, bu da edinebileceğimiz ilk doğru bilgidir.

Düşünülen şeyin düşünürken gerçekten var olmadığını kavramak bize o denli aykırı geliyor ki en şaşılası varsayımlara karşın şu "Düşünüyorum, o hâlde varım." sonucunun doğru olduğuna ve bunun düşüncelerini bir sıra içinde yönlendiren ve yöneten bir kimseye görünen ilk doğru sonuç olduğuna inanmaktan kendimizi alıkoymuyoruz.

Descartes, Felsefenin İlkeleri

Metinde Geçen Kavramlar:

1. **Kuşku (Şüphecilik):** Kesin bilgiye ulaşma çabasında, her türlü önermeyi, inancı ve duyumsal veriyi sorgulama yöntemi.
2. **Nesne:** Bilginin konusu olan veya algıların dış dünyada karşılık bulduğu varlık.
3. **Yanılsama:** Duyusal algılamamanın yanıltıcı olabileceği ve algılanan şeylerin gerçekte olduğundan farklı şekilde tecrübe edilebilmesi durumu.
4. **Matematik kanıtları:** Matematiksel doğruların kesinliği ve evrensel kabul görmüş ilkeleri.
5. **Özgür Tutum:** Bireyin inançlarına yönelik şüphecî bir yaklaşım benimseyebilme ve yanılsamalardan kaçınma kapasitesi.

Metnin Analizi:

1. **Argüman:** Gerçeği arayan kişi, kuşkucu bir tutum benimsemeli ve tüm nesnelerden şüphe etmelidir.

Temellendirme: Kuşkuculuk, yanıltıcı olabilecek her türlü duyum ve inancı sorgular, bu sayede gerçeğe ulaşma sürecini başlatır.

2. **Argüman:** Duyulur nesneler ve matematik kanıtlarından şüphe etmek gereklidir.

Temellendirme: Duyular zaman zaman bizi yanıltabilir, matematiksel düşünme de insanların hata yapabileceği bir alan içerir. Bu yüzden, her iki alana karşı tedbirli ve şüphecî olmalıyız.

3. **Argüman:** Kuşku, yanılmayı engelleyen özgür bir tutumu mümkün kılar.

Temellendirme: Şüphecî yaklaşım, yanılsama ve hatalara karşı bir koruma sağlar çünkü kişi her türlü bilgi ve inancı eleştirel bir süzgeçten geçirir.

4. **Argüman:** "Düşünüyorum, o halde varım." düşünülen şeyin var olduğunun kesin kanıtıdır ve her türlü kuşkunun ötesine geçer.

Temellendirme: Düşünme eylemi, düşünen öznenin varoluşunu kanıtlar. Descartes, düşünmenin var oluşun en kesin delili olduğunu belirtir çünkü kuşku duyabilmek dahi bir düşünme eylemi ve varoluşun kanıtıdır.

2. METİN: SPINOZA – AHLAK

Yaşamımızda anlama yetimizi yani aklımızı elimizden geldiğince mükemmel kılmak bizim için her şeyden faydalıdır. Hatta en büyük insani mutluluk yani kutluluk (yüce mutluluk) bundan ibarettir. Gerçekten de mutluluk, Tanrı'yı sezgisel olarak bilmekten doğan ruh huzurundan başka bir şey değildir. Aklımızı mükemmel kılmaksa Tanrı'yı, onun sıfatlarını ve onun doğasının zorunluluğundan kaynaklanan edimlerini (eylemlerini) anlamaktır. (...) İnsan doğanın bir parçasıdır ve doğa yasaları, insan doğasını kendine itaat etmeye ve hemen hemen her yola başvurarak kendisiyle uyumlu olmaya zorlar.

(...)

Doğada kötü olduğuna karar verdiğimiz ya da var olma ve akıl temelli bir yaşam sürme çabasına ket vuracağını düşündüğümüz her şeyden kendimizi daha güvende hissedeceğimiz bir yol tutup uzaklaşmalıyız. (...) Kendi hayrına olacağını düşündüğü her şeyi yapabilmek mutlak anlamda herkesin en doğal hakkıdır. (...) Anlama yetisi olmadan akli bir yaşam da mümkün değildir. Şeyler insanın zekâyla belirlenen zihinsel bir yaşamdan haz almasına yardımcı oldukları ölçüde iyidir. Ama onu aklını mükemmelleştirmek ve akli bir yaşamı doya doya yaşamaktan alıkoyan şeyler varsa işte bir tek bu türden şeylere ben kötü derim.

(...)

İnsanın doğanın bir parçası olmaması ve onun ortak düzenine uymaması imkânsızdır. İnsan, doğasının anlaştığı bireyler arasında yaşıyorsa bu durum onun etkinlik gücüne yardımcı olacak ve onu besleyecektir. Ama doğasının hiç anlaşılmadığı bireyler arasında yaşıyorsa kendi doğasını büyük ölçüde değiştirmeden kendisini onlara uyduramaz. (...) Cahiller arasında yaşayan özgür bir insan mümkün merteye onların yapacağı iyiliklerden uzak durmaya bakar. Herkes kendi düşüncesine göre neyin iyi olduğuna karar verir. (...) Sadece özgür insanlar birbirlerinin kadrini bilir. Sadece onların birbirlerine yararı dokunur ve çok güçlü bir dostluk bağıyla birbirlerine sınırsız bağlıdırlar. Böyle insanlar birbirlerine besledikleri aynı yoğunlukta sevgiyle karşılıklı yardımlaşmak için çabalarlar. (...) Kör bir arzunun tutsağı olan insanların birbirlerine gösterdiği kadirşinaslıktan öte bir pazarlık meselesi ya da bir rüşvettir.

Spinoza, *Etika*

Metinde Geçen Kavramlar:

- 1. Anlama Yetisi (Aklın Mükemmelliği):** İnsan aklının yeteneklerini en yüksek düzeyde geliştirebilme kapasitesi ve bu süreç içinde doğa ve evrenin işleyişi hakkında derin bilgi edinme.
- 2. Kutluluk (Yüce Mutluluk):** Bireyin aklını geliştirme yoluyla ve Tanrı'yı sezgisel olarak anlama yoluyla elde edilen ruh huzuru ve memnuniyeti.
- 3. Doğa Yasaları:** Evrensel ilkeler ve düzen; insanı ve tüm varoluşu kapsayan, değişmez ve kaçınılmaz kurallar.
- 4. İyi ve Kötü:** İnsanın aklını mükemmelleştirme ve akli bir yaşam sürdürme yolunda yardımcı veya engel teşkil eden şeylerin değerlendirilmesi.
- 5. Özgürlük:** İnsanın kendi iradesi ile hareket edebilme yetisi ve toplumsal zorlamaların dışında kendi doğrularını yaşayabilme hâli.

Metnin Analizi:

1. Argüman: İnsanların aklını mükemmelleştirmesi ve Tanrı'yı anlaması en yüksek formdaki insan mutluluğuna ulaşmanın yolu olarak görülmelidir.

Temellendirme: Aklın mükemmelliği ve Tanrı'nın doğası hakkındaki kavrayış, insan ruhunun huzura ermesini ve insanın varoluşsal anlamda kutluluğa ulaşmasını sağlar.

2. Argüman: İnsan, doğanın ve onun içindeki yasaların bir parçasıdır; bu nedenle, doğa yasalarına ve içinde bulunduğu evrensel düzene uyum içinde yaşamalıdır.

Temellendirme: Doğa ve insan bir bütünün parçalarıdır. İnsanın doğa ile uyumsuz yaşaması, onun varlık düzeniyle çelişir ve gerçek mutluluğa ulaşmasını engeller.

3. Argüman: İnsanların iyi ve kötüyü anlayışı, bu iki kavramın akli mükemmelleştirme yolundaki etkilerine dayanmalıdır.

Temellendirme: İyi, insanın akıl ve anlayışını genişleten; kötü ise onu bu yoldan alıkoyan şeyler olarak tanımlanır. İyi olan şeyler insana zekâ ve anlayışla desteklenen zengin bir içsel yaşam sunarken kötü olanlar buna engel olur.

4. Argüman: Özgür insanlar, ancak diğer özgür bireylerle gerçek bir dostluk ve samimiyet geliştirebilirler.

Temellendirme: Özgürlük, bireyin kendisini gerçekleştirmesini sağlar ve bu özgür insanlar arasında karşılıklı saygı ve yardımlaşma üzerine kurulu güçlü dostluk bağları oluşturur. Kör arzuların tutsağı olan bireyler arasındaki ilişkiler ise yüzeysel ve çıkar temelli olma eğilimindedir.

3. METİN: HOBBS - EGEMENLİĞİN TEK BİR ELDE TOPLANMASI

Mutluluğu ve Mutsuzluğu Bakımından İnsanlığın Doğal Durumu Üzerine

İnsan doğasında üç temel kavga nedeni buluyoruz: Birincisi rekabet, ikincisi güvensizlik, üçüncüsü de şan ve şeref.

Devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş hâlidir. Buradan şu açıkça görülür ki insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler ve bu savaş herkesin herkese karşı savaştır.

Bir Devletin Nedenleri ve Doğuşu ve Tanımlanması Üzerine

Devletin amacı, bireysel güvenlidir. Bu güvenlik doğal hukukla sağlanamaz. Çünkü adalet, hakkaniyet, tevazu, merhamet ve özet olarak bize ne yapılmasını istiyorsak başkalarına da onu yapmak gibi doğa yasaları, bunlara uyulmasını sağlayacak bir gücün korkusu olmaksızın bizi taraf tutmaya, kibre, öç almaya ve benzer şeylere sürükleyen doğal duygularımıza aykırıdır.

Egemenlik iki yoldan elde edilir. Birincisi, bir kimsenin kabul etmezlerse onları yok etmek kudretiyle çocuklarını veya onların çocuklarını kendi yönetimine boyun eğdirmesinde (...) ikincisi ise bir kişiye veya bir kurula, onun kendilerini başkalarına karşı koruyacağı inancıyla tabi olmak için insanların gönüllü olarak kendi aralarında anlaşmalarındadır. Bu ikincisi, siyasal bir devlet veya sözleşme ile kurulmuş bir devlet olarak; birincisi ise edinilmiş devlet olarak adlandırılabilir. İlk önce sözleşme ile kurulmuş devletten bahsedeceğim.

Sözleşmeyle Kurulmuş Egemenlerin Hakları Üzerine

- Uyruklar (vatandaşlar) hükümetlerini değiştiremezler. İlk sözleşme yaptıkları için daha önceki bir sözleşme gereği olarak buna aykırı herhangi bir şeye bağlı olmadıkları anlaşılmalıdır.
- Egemen güçten vazgeçilemez. İkinci olarak hepsinin birden kişiliğini taşıma hakkı, egemenin onlardan herhangi biriyle değil onların birbirleriyle yaptıkları ahit (söz verme) ile egemen tayin ettikleri kişiye verilmiş olduğundan egemen açısından herhangi bir sözleşme ihlali söz konusu olamaz. Bu nedenle onun uyruklarından hiçbiri, vazgeçme mazeretini öne sürerek uyrukluktan kurtulamaz.
- Egemenin eylemleri uyruklar tarafından eleştirilemez. Dolayısıyla egemeninden haksızlığa uğradığından şikâyet eden bir kimse, bizzat kendisinin amili olduğu bir şeyden şikâyet ediyor demektir.

Thomas Hobbes, *Leviathan*

Metinde Geçen Kavramlar:

1. **Rekabet, Güvensizlik, Şan ve Şeref:** İnsan doğasının temel eğilimleri olarak tanımlanan bu üç kavram, Hobbes'a göre insanlar arası çatışmanın ana kaynağıdır.
2. **Doğal Durum:** Hobbes, insanların devlet yönetimi olmadan yaşadığı hipotetik bir duruma atıfta bulunur. Bu durumda, insanlar "herkes herkese karşı" bir savaş içindedir.
3. **Doğal Hukuk:** İnsanların doğuştan getirdiği haklar ve özgürlükler; adalet, hakkaniyet, merhamet gibi doğa yasalarıyla ilişkilendirilebilir.
4. **Egemenlik:** Toplumsal sözleşme aracılığıyla kurulan ve bireyler üzerinde nihai otoriteye sahip olan devlet gücü.
5. **Siyasal Devlet/Sözleşme:** Hobbes'a göre insanların doğal durumdan kurtulup düzen ve güvenlik sağlamak için oluşturduğu, egemen otoriteye boyun eğdikleri anlaşma.

Metnin Analizi:

1. Argüman: İnsanın doğal durumu, rekabet, güvensizlik, ve şan/şeref çabası nedeniyle savaş hâlidir.

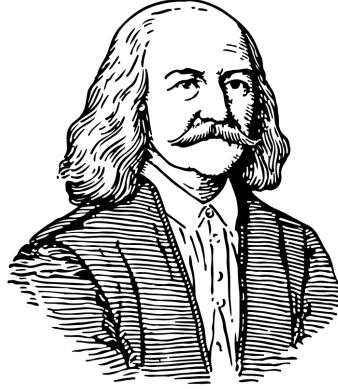
Temellendirme: İnsan, devletin sağladığı düzen ve otorite yokluğunda kendi çıkarları için diğerleriyle sürekli çatışma içindedir. Bu, ortak bir korku altında tutulmadıkları sürece kaçınılmazdır.

2. Argüman: Doğal hukuk yoluyla bireysel güvenlik sağlanamaz; bir devletin yönetimi ve otoritesi altında olmak gerekir.

Temellendirme: İnsan doğasının getirdiği temel eğilimler, adalet ve merhamet gibi değerleri tek başına yeterli kılmaz. Bu nedenle, toplumun düzenini ve bireylerin güvenliğini sağlayacak bir egemen güce ihtiyaç vardır.

3. Argüman: Egemenlik, insanların kendi aralarında anlaşarak oluşturdukları siyasal bir sözleşme yoluyla ya da zorla elde edilebilir ve bu güçten vazgeçilemez, egemenin eylemleri eleştirilemez.

Temellendirme: Bireyler, egemen güce tam bir itaat sağlayarak toplumsal düzenin ve kişisel güvenliklerinin korunmasını sağlarlar. Bu, bireylerin doğal durumdaki tehlikeden kaçışını ve daha huzurlu bir yaşamı garanti altına alır. Bu sözleşme, uyrukların kendileri ve diğerleri için daha güvenli bir yaşamın kurulmasına imkân tanıyan bir anlaşmadır. Uyrukluk ve egemenlik, bu karşılıklı anlayış üzerine kuruludur ve bu ilişkiden doğan haklar veya sorumluluklar tek taraflı reddedilemez veya eleştirilemez.

T. Hobbes

18-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Hangi yaşam birikimleri Akıl Çağı'nın oluşumuna zemin hazırlamıştır?

- 18-19. yüzyıl Batı'da aydınlanmanın yaşandığı dönemdir.
- Bu dönem "Akıl Çağı" olarak da adlandırılır.
- Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi gibi önemli olaylar bu dönemde meydana gelmiş, toplumsal yaşamı etkilemiştir.
- Yaşanan önemli toplumsal dönüşümler aklın özgürleştirilmesi çabasını ortaya çıkarmıştır.
- 15-17. yüzyıl felsefi döneminde ortaya çıkan;
- Çeviri faaliyetleriyle başlayan din eksenli düşünüşün etkisinin azalmaya başlaması,
- Aklın ön plana çıkmaya başlaması,
- Hümanizmin etkisiyle sanatsal ve felsefi alanda yeni ekollerin ortaya çıkması,
- Bilimsel keşiflerin yapılması,
- Teknik alanda ortaya çıkan gelişmeler,
- Coğrafi keşifler Aydınlanma Çağı'nın şekillenmesinde etkili olmuştur.
- Bu dönemde bilim ve sanayi alanında yaşanan gelişmeler sınıf mücadelelerinin ortaya çıkmasında, bu durum da insan ve toplum üzerine felsefi görüşlerin geliştirilmesinde etkili olmuştur.

FAYDALI BAĞLANTI

• Aydınlanma

18-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

Aydınlanma felsefesinin nitelik ve içerikleri nelerdir?

- Dönem filozofu Kant'ın "Aklını kullanma cesaretini göster!" ifadesi bu dönemin sloganı gibidir.
- İnsanın ve doğanın akıl ile anlaşılabilirliği düşüncesi hâkimdir.
- Dinî ve siyasi otoritelere karşı gelinmiş, özgür düşünce önem kazanmıştır.
- Bu dönemde ortaya çıkan aydın ve yazarlar sınıfı, felsefe sanat ve edebiyatta eserler vermiştir.
- Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'yle ortaya çıkan sorunlar felsefenin konusu olmuştur.
- Felsefede yeni yaklaşımlar oluşmuştur.

18-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÖNEMİN DİL VE EDEBİYATI İLE İLİŞKİSİ

Rasyonel ve estetik düşünüm akıl çağının entelektüel tartışmalarını nasıl etkilemiştir?

- Felsefi düşüncelerin oluşturulması ve iletilmesi 18-19. yüzyıl felsefi döneminde, sanat ve edebiyat aracılığıyla yeni anlatım yöntemleri edinmiştir.
- Matbaaların sayısının artması ve edebiyata duyulan ilgi edebi ve felsefi ürünlerin de artmasını sağlamıştır.
- Siyaset, sanat, felsefe alanlarında yapılan tartışmalar yazınsal ürünlerde yer almıştır.
- Toplumsal alana ilişkin eşitlik, insan hakları, adalet, özgürlük gibi kavramlar ile bilgiye ilişkin akıl, deney gibi kavramlar öne çıkmıştır.
- Edebi eserlerde felsefenin etkileri görülmüş, filozoflar da görüşlerini edebi eserler aracılığıyla duyurmuştur.
- Edebiyat ve felsefe alanındaki bu yeni gelişmeler halkın aydınlanmasına ve düşünsel zenginliğin çoğalmasına katkı sağlamıştır.
- Felsefenin dil ve edebiyatla olan ilişkisi, Voltaire, Montesquieu ve Rousseau gibi filozofların da etkisiyle Fransa'da halkın aydınlanmasına sunduğu katkı neticesinde Fransız İhtilali'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.
- Bu dönemde edebiyatta, duygu ve coşkunun öne çıktığı toplumun tüm bireylerine hitap eden sade bir dilin kullanıldığı romantizm akımı ortaya çıkmıştır.
- İnsan ve toplum gerçeğini anlatma üzerine şekillenen realizm akımı, yine bu dönemde romantizm akımına tepki olarak ortaya çıkmıştır.
- Hem romantizm hem realizm akımı dönem felsefesi ve Türk edebiyatı üzerinde etkili olmuştur.

18. Yüzyılda Öne Çıkan Felsefi İçerikli Edebî Kitaplar

- Voltaire, Candide
- Jonathan Swift, Gulliver'in Gezileri
- Daniel Defoe, Robinson Crusoe
- Goethe, Genç Werther'in Acıları
- Rousseau, Emile
- Tolstoy, Anna Karenina
- Dostoyevski, Karamazov Kardeşler

BİLGİNİN KAYNAĞI

Doğru bilgi ussal mı yoksa deneyimsel midir?

- Bu dönemde nelerin bilinebileceği, bilginin nasıl elde edilebileceği sorgulanmış, doğru bilgiye ulaşılabilirliği fikri benimsenmiş ancak bilginin kaynağı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.
- Bilginin a priori (hiçbir gözlem ve deneye dayanmayan) nitelikte olduğunu savunan rasyonalizm, a posteriori (deneyden çıkan ve deneye bağlı olan) nitelikte olduğunu savunan empirizm ve bu iki görüşü uzlaştırmaya çalışan kriticizm görüşleri öne çıkmıştır.

Descartes: Bilginin kaynağının akıl olduğunu öne süren rasyonalist bir filozoftur.

J. Locke: Zihnin doğuştan boş bir levha gibi (tabula rasa) olduğunu, bilginin duyu deneyimi yoluyla sonradan oluştuğunu savunan empirist filozoftur.

Kant: Bilginin kaynağı konusunda rasyonalizm ve empirizm görüşlerini birleştirmeye çalışmıştır. Kriticizm olarak adlandırılan görüşünde, duyarlar aracılığıyla edinilen verilerin aklın formlarında işlenmesiyle bilginin oluştuğunu savunur.

FAYDALI BAĞLANTI

- Canlı Felsefe Sözlüğü

FAYDALI BAĞLANTI

- Canlı Felsefe Sözlüğü

FAYDALI BAĞLANTI

- Canlı Felsefe Sözlüğü

BİREY - DEVLET İLİŞKİSİ

Birey - devlet ilişkisi nasıl olmalıdır?

18 - 19. yüzyıl felsefesinde mutlak monarşiye dayalı devlet sistemleri eleştirilmiştir.

- 17. yüzyıl felsefesinde önem kazanan mutlak monarşiye ilk kapsamlı karşı çıkış J. Locke'da görülmüştür.
- Bu dönemde özgürlükçü (liberal) devlet sistemi öne sürülmüştür.

HATIRLAYALIM

15 - 17. yüzyıl felsefesinde, hukuk felsefesi alanında öne çıkan Machiavelli ve Hobbes'un görüşlerini incelemiştik. İki düşünürün de devletin gücü elinde bulundurması gerektiğini savunduğunu belirtmiştik.

Locke

- Devletin ortaya çıkışını toplumsal sözleşmeye dayandırır.
- İnsanların doğal ortamda özgür ve dayanışma halinde olduğunu belirtir.
- Anlaşmazlık halinde zarara uğrayan insanın karşılık verme hakkı olduğunu ancak öfke ile hareket edeceğinden vereceği karşılığın dozunu ayarlayamayabileceğini bu nedenle de toplumda kaos yaşanabileceğini düşünür.
- Toplumsal kargaşanın önlenmesi ve hukukun güvencesi için insanların haklarını, kendi iradeleri ile siyasal otoriteye devrettiklerini ifade eder.
- Locke, meşru yönetimi çoğulcu iradeye dayandırır.

Montesquieu

Devletler hukukunun iki toplum arasındaki ilişkiyi; siyasal hukukun devlet içindeki siyasi ilişkiyi; medeni hukukun ise kişiler arası ilişkiyi düzenlediğini belirtir.

- Toplum, bağlı olacağı yasaların niteliğinin de belirleyicisidir.
- Güçler ayrılığı ilkesini kuramlaştırmıştır.
- Güçler ayrılığı ilkesine göre yasama, yürütme ve yargı güçleri birbirini denetlemelidir.

FAYDALI BAĞLANTI

• Güçler Ayrılığı

FAYDALI BAĞLANTI

• Kuvvetler Ayrılığı

Rousseau

- Devletin ortaya çıkışını toplumsal sözleşmeye dayandıran bir diğer düşündürdür.
- Sayıca artan devletlerin savaşa neden olduğunu düşünür.
- Toplumsal sözleşmenin insanları köleleştirdiğini, sözleşme öncesi doğal duruma dönmenin de mümkün olmadığını söyler.
- Kölelikten kurtulmanın yolunu doğal yaşama uygun yasaların çıkarılmasında bulur.
- Yasalar sayesinde düzenli bir medeni toplumun mümkün olduğunu düşünür.

FAYDALI BAĞLANTI

• Toplumsal Sözleşme

AHLAKIN İLKELERİ

Ahlaki bir eylemi bireyin niyetine mi yoksa eylemin sonucuna göre mi belirlemelidir?

Kant

- İnsanın aklı ile içten karar vererek iyiyi istemesini, her zaman doğru olarak kabul edilebilecek ilkeye göre hareket etmesini “iyi istenç” (iyi isteme) kavramıyla açıklar.
- Eylemi iyi ve ahlaklı yapan doğurduğu sonuç değil, eylemin arkasındaki amaçtır.
- Amaç ödevde uygunluktur.
- Ödev ise bütün insanlar için geçerli olan, kişinin beklenti ve isteklerine bağlı olmayan, koşulsuz, içten ve vicdan tarafından verilen emirler, evrensel ilkelerdir.
- Kant, ödevde uygun davranmayı sağlayan, ahlaki açıdan üç ilke öne sürer. Bunlar Kant’ın maksimleri olarak da bilinir.

Kant’ın maksimleri:

- “Öyle eylemde bulun ki eyleminin gerisindeki maksim, herkes için geçerli evrensel bir yasa olsun!”
- “Kendinde ve başkalarında insanlığı bir araç olarak görecektir şekilde değil de onu bir amaç edinecek şekilde davran.”
- “Her zaman akıllı iradeni, evrensel bir yasa koyucu olarak görevde bulunacağı şekilde davran.”

FAYDALI BAĞLANTI

- Ödev Kavramı

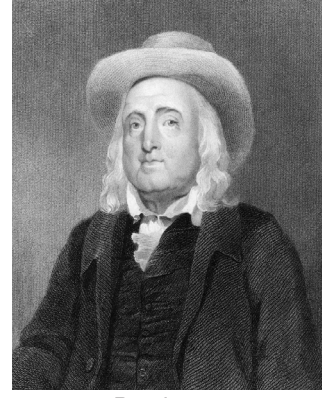

FAYDALI BAĞLANTI

- Faydacılık

Bentham

- Ahlaki görüşlerini eylemin sağlayacağı fayda ile açıklar.
- İnsan davranışını bilinçli ve akılcı biçimde seçerse erdemli ve mutlu olabilir.
- Kötülük, insanların yanlış seçimler yapması sonucu ortaya çıkar.
- Mutluluğun bireysel değil toplumsal bir özellik gösterdiğini belirtir.
- Doğru eylem çoğunluğun faydasına olandır.

Bentham

DİKKAT

Hedonizm (hazcılık) görüşünde insanlar, doğası gereği acıdan kaçıp hazzıya yönelir fakat haz bireyseldir yani bireyden bireye değişir. Bu nedenle evrensel bir ahlak yasası mümkün değildir. Oysa Bentham'a göre acı ve hazzı doğru ölçüp tartan birey, faydası çok olana yönelecek ve mutlu olacaktır. Mutluluk bireyin çevresiyle de ilgili olduğundan çoğunluğun faydasına olan eylem, doğru eylemdir.

VARLIĞIN OLUŞU**Tin - doğa - insan döngüsü nasıl oluşur?**

- Hegel, varlıkların, "Tanrı", "geist", "fikir", "akıl" veya "tin" kavramlarıyla ifade edilebilecek mutlak olan tek bir özden meydana geldiğini söyler.
- Tin başta kendisi ile özdeş, kendisi için varlıktır. Sonra kendini tanıyabilmesi için kendinin karşıtı olan doğaya dönüşür. Birbirinin karşıtı olan tin ve doğa, yeni bir dönüşüme zorlanır ve sentezi olan insana dönüşür.
- Hegel varlıktaki değişimi tez (sav), antitez (karşı sav) ve sentez (yeni sav) olmak üzere üçlü bir oluş sürecini ifade eden diyalektik ile açıklar.
- Diyalektik, her varlık, iddia ya da kavram için geçerlidir.

Hegel

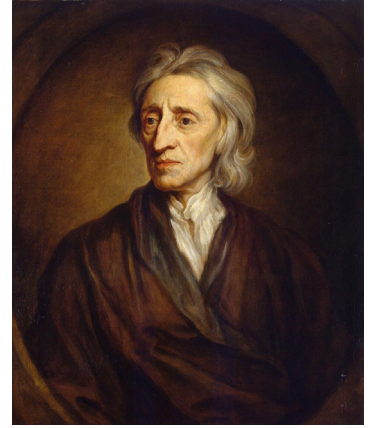
FAYDALI BAĞLANTI

- Diyalektik İdealizm

BİLGİNİN OLUŞUMUNDA DENEYİM

Gelin zihni başlangıçta üzerine hiçbir şey yazılmamış düz beyaz bir kâğıt (tabula rasa) gibi düşünelim. Bu kâğıt nasıl doldurulur? İnsanın sınırsız kurgu yeteneği ile zihne aktardığı bu zenginliğin kaynağı neresidir? Tüm bu bilgi ve akıl malzemelerini zihin nereden edinmektedir? Bunlara tek yanıtım var, “deneyim”. Tüm bilgimiz önünde sonunda deneye dayanır ve deneyimden gelir. Anlama yetimizi tüm düşünme malzemeleri ile donatan dışımızdaki duyular, nesneler ya da kendi içimizde algıladığımız ve duyduğumuz zihinsel işlemlere yönelik gözlemlerimizdir. Bunlar tüm idelerimizin doğduğu bilgi pınarlarıdır.

Bir bebeğin dünyaya gelirken gelecekteki bilgilerinin özünü oluşturan bir sürü ide ile yüklü olduğunu düşünmek için pek az nedenimiz vardır. Çocuk, aşama aşama o idelere kavuşur. Kimi bilinir niteliklere ait idelerdir. Bunlar bellek, zaman ya da sıra kaydı tutmaya başlamadan önce yerleşiyorsa da yabancı nitelikler için o kadar uzun bir süreç gereklidir ki onlarla tanıştığı zamanı anımsayacak pek kimse yoktur. Çaba gösterilse de kuşkusuz bir çocuk yetişkin olana dek sıradan idelerin bile çok azıyla büyütülebilir. Ne kadar özen gösterilse de bebekler dünyaya geldiklerinde çevrelerini saran, çeşitli ve sürekli biçimlerde etkileri altına girdikleri cisimlerin zihinlerinde bıraktığı izlenimlerden kurtulamazlar. Işık ve renkler, sesler ve dokunulur nitelikler çocukların duyularını uyarma ve zihinlerine girmede etkindir fakat bir çocuk yetişkin olana dek siyah ve beyaz dışında hiçbir şey görmeyeceği bir yere kapatılsa bir istirdide ya da ananasın tadını hiç yemediğinden bilemeyeceği gibi kızıl ya da yeşil idelere de sahip olamaz.

John Locke

John Locke, *İnsan Zihni Üzerine Bir Deneme***Analizi:**

“Zihin, aklın ve bilginin bütün malzemesini nereden alır? Buna tek kelime ile cevap veriyorum: Deneyden”.

Görüldüğü gibi Locke zihni, deney öncesinde üzerinde veya içinde hiçbir şey bulunmayan beyaz bir kağıda veya “boş bir levhaya” benzetmekte (tabula rasa) ve bilginin bütün kaynağını deneyde, gözlemde, duyuların kullanımı sonucu zihne gelen verilerde bulmaktadır.

Felsefe dilinde kaynağı deney olan bu tür bilgilere, “deneyden sonra gelen, deneyde elde edilmiş” bilgiler anlamında a posteriori bilgiler denir. Dolayısıyla Locke’a göre her türlü bilgi a posterioridir.

ÖDEV SAHİBİ OLARAK İNSAN

Herkesin kabul etmesi gerekir ki bir yasa ahlak yasası olarak geçerli olacaksa yani bir yükümlülük nedeni olacaksa mutlak zorunluluk taşımalıdır. Gerçekten ahlak yasaları olan diğer bütün yasalarda da durum böyledir. Dolayısıyla yükümlülük nedeni burada insanın doğal yapısında ya da içinde bulunduğu dünyanın koşullarında değil a priori (deneyimsel koşullarda değil de zorunlu akılsal koşullarda) olarak doğrudan doğruya saf aklın kavramlarında aranmalıdır.

...

Genel yasalarca belirlenen şeylerin varoluşunu meydana getirdiğinden genel ödev buyruğu şöyle dile getirilebilir: Davranışının maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacakmış gibi davranışta bulun. Eğer en yüksek bir pratik ilkenin ve insanın istemesi bakımından bir kesin buyruğun olması gerekiyorsa bu, kendisi amaç olduğundan zorunlu olarak herkes için amaç olanın tasarımı istemenin nesnel bir ilkesini oluşturan dolayısıyla genel pratik yasa işini görebilen bir ilke ya da buyruk olmalı. Öyleyse pratik buyruk şu olacak: Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde davranışta bulun.

...

Immanuel Kant

Yaşamını sürdürmek ödevdir ayrıca da herkesin buna doğrudan doğruya bir eğilimi vardır. Ama bunun için de insanların çoğunun yaşamlarına gösterdikleri çok kez endişe dolu dikkatin yine de hiçbir iç değeri maksimlerinin (kuralların) hiçbir ahlaksal içeriği yoktur. İnsanlar, yaşamlarını ödevde uygun olarak koruyorlar ama ödevden dolayı değil. Buna karşılık eğer talihin kötü cilveleri ve umutsuz acı, yaşamdan tat almayı büsbütün yok ettiyse eğer ruhu güçlü olan mutsuz kişi, cesareti kırılmış ya da yıkılmış olmaktan çok alinyazısına küserek yaşamdan bağlarını koparmayı dileyebilir. Ancak yaşamını onu sevmeden, eğilimden ya da korkudan değil ödevden dolayı yine de sürdürüyorsa işte o zaman maksiminin ahlaksal içeriği vardır.

I. Kant, *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*

Analizi:

Kant'a göre bir eylem bir eğilimden ya da bir duygudan dolayı değil de bir ödev duygusuyla gerçekleştirilmişse ancak ahlaki bir eylem olabilir.

Kant'a göre üç tür eylem vardır: ödevde aykırı, ödevde uygun ve ödevden doğan.

Kant'a göre önemli olan eylemlerin sonuçları değil iyi niyettir.

Kant, eylemlerimiz için yol gösterici evrensel ilke olarak koşulsuz buyruğu ileri sürer.

Kant'ın Maksimleri:

"Öyle eylemde bulun ki eyleminin gerisindeki maksim, herkes için geçerli evrensel bir yasa olsun!"

"Kendinde ve başkalarında insanlığı bir araç olarak görecektir şekilde değil de onu bir amaç edinecek şekilde davran."

"Her zaman akıllı iradeni, evrensel bir yasa koyucu olarak görevde bulunacağı şekilde davran."

DİVALEKTİK İDEALİZM

Çağımızın bir doğuş ve yeni bir döneme geçiş çağı olduğunu görmek zor değildir. Tin, şimdiye değin içinde var olduğu ve imgelediği dünya ile bozuşmuştur ve onu geçmişe gömme düşüncesini taşımaktadır. Artık kendi öz dönüşümünün emeği içindedir.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Hiç kuşkusuz o hiçbir zaman dinginlikte değildir, tersine her zaman ilerleyen devinimi kavramıştır. Ama nasıl çocukta uzun dingin bir beslenmeden sonraki ilk soluk, o salt nicel gelişimin dereceliğini kırıyor ve nitel bir sıçrama ve çocuk doğmuştur- oluşumu içindeki tin de öyle yavaş ve usulca yeni şekline doğru olgunlaşır. Önceki dünyasının yapısını parça parça çözer ve bunun sarsıntısı tek tük belirtilerde sezilir. Kurulu düzende yayılan kayıtsızlık ve can sıkıntısı, bir bilinmeyen belirsiz önsezisi, bunlar yaklaşan değişimin müjdelileridir. Bütünün yüzünü değiştirmeyen bu dereceli ufalanış bir gün doğumu ile kesilir ki bir şimşek gibi birdenbire yeni dünyanın biçim ve yapısını aydınlatır.

...

Ama bu yeni dünya tıpkı yeni doğmuş bir çocuk gibi eksiksiz bir edimsellikten yoksundur ve bunu gözden kaçırmamak özsel önem taşır. İlk sahneye çıkış yalnızca dolaysızlığı ya da kavramıdır. Bir yapı temeli atıldığında nasıl bitmemişse bütünün erişilen kavramı da gene öyle bütünün kendisi değildir. Bir meşeyi gövdesinin gücünde ve dallarının yayılımı ile yapraklanışının kütlesinde görmeyi isterken bize bunun yerine bir palamut tanesi gösterildiği zaman bundan pek hoşnut kalamayız. Gene böyle bilim, bir tin dünyasının tacı, başlangıcında eksiksiz değildir. Yeni tinin başlangıcı çeşitli ekin biçimlerindeki

yaygın bir devrimin ürünü, dolambaçlı ve çapraşık bir yolun ve o denli karışık çaba ve uğraşın ödülüdür.

...

Gerçek bütündür. Bütün ise ancak kendi gelişimi yoluyla kendini tümleyen özdür. Saltık üzerine söylenmesi gereken onun özsel olarak sonuç olduğu, gerçekte ne ise ancak erekte o olduğudur ve doğası edimsel, özne ve kendisinin kendiliğinden oluş süreci olmak işte bunda yatar. Saltığın özde bir sonuç olarak kavranması gerektiği ne denli çelişkili görünse de biraz düşünüp taşınmak bu çelişki görünüşünü doğru bir yere oturtmaya yetecektir.

Hegel, *Tinin Görüngübilimi*

Analizi:

Hegel, var olan tek şey olarak Ruh veya Tin (Geist) dediği bir ilkeden hareket eder.

Tin veya Ruh bir oluş, gelişme, evrim içindedir.

Hegel'e göre bu evrimin kendisine göre cereyan ettiği yasa diyalektiktir; yani tez, anti-tez ve sentez adımlarıyla ilerleyen çatışmacı bir mantıktır.

Hegel, bu gelişmenin bir ereği veya hedefi olduğu görüşündedir. Bu hedef, Tin'in tam özgürlüğü, kendisini tam olarak gerçeleştirmesidir. Çünkü Tin'in özü, özgürlüktür.

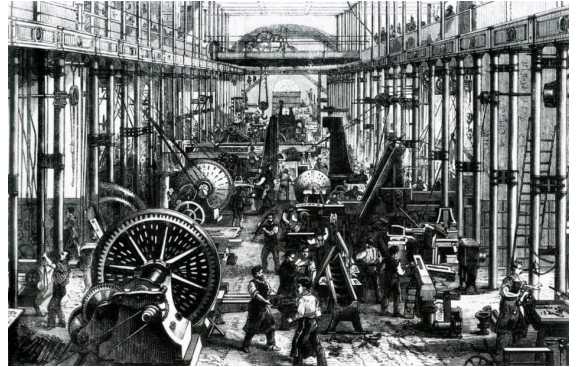
Tin'i bu gelişimi içinde başlıca üç safhada ele alabiliriz:

- 1) Henüz açılmamış, gerçekleşmemiş bir imkânlar çokluğu olmak bakımından kendisi olarak,
- 2) Kendisine yabancılaşmış olarak,
- 3) Kendisine tekrar dönmüş ve kendisini bulmuş olarak.

İnsanlık, 20. yüzyıla gelmeden önce hayatı derinden etkileyen olaylar yaşamıştır. Bu etkilerin ilk ciddi örnekleri; 19. yüzyıldaki fikir hareketleri, toplumsal sınıf mücadeleleri ve bazı devletler arasında yaşanan savaşlardır. Bu olayların devamında meydana gelen köklü değişiklikler, 20. yüzyılda 1. ve 2. Dünya Savaşı'nın yaşanmasına neden olmuştur.

Toplumsal sorunlar felsefenin yönünü belirlemede ne kadar etkilidir?

- 20. yüzyılı hazırlayan koşullar modern felsefenin doğuşuyla birlikte şekillenmeye başlamıştır.
- 17. yüzyılda başlayan “Bilimsel devrim”, 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşen “Fransız İhtilali” ve 19. yüzyılın en büyük değişimi olan “Sanayi Devrimi”nin etkisi, insanlığı 20. yüzyıla taşımıştır.
- Batı’da başlayan sorgulamalar felsefede yeni ana akımlar oluşturmuştur. Türkiye’deki filozof ve düşünürler de bu ana akımlardan etkilenmiş ve yeni felsefelerin oluşumlarına katkı sağlamıştır.
- Çağdaş felsefenin ortaya çıkışını anlamak için aydınlanma dönemi düşünürlerinin görüşlerine ve bu görüşlerin etkilerine bakmak gerekir.

19. yüzyılda oluşan bazı felsefelerin etkileri şunlardır:

- F. Hegel, Kant’ın bilgiyi, varlığın önüne alan görüşünü eleştirmiş, bilgiden önce varlığın konu alınması gerektiğini belirtmiştir.
- Ona göre felsefe, ancak varlığın felsefesi olabilir ve insan, felsefeyle nesnenin arkasındaki ideyi (fikir) kavrayabilir.
 - Comte’un pozitivizm görüşü, metafiziği reddetmesi bakımından önemlidir.
 - Pozitivizm, olgunun dışında gerçek hiçbir şey olmadığını ve deneye dayalı bilimsel bilginin gerçeğin bilgisini içerdiğini savunur.
- Adalet ve eşitliğe dayalı toplum düzenine ulaşmak arzusuyla yapılan Fransız İhtilali, bu ideale ulaştıramadığına dair eleştirilere maruz kalmıştır.
- Fransa’da pozitivizm akımı öncülüğünde yeni düzen arayışları olmuştur. Sanayi Devrimi’ne yönelik eleştiriler giderek çoğalmış ve İngiltere’de de yeni düzen arayışları görülmeye başlamıştır.
- Almanya’yı da içine alan, toplumda adil bir bölüşüm olmadığı fikri Avrupa’ya yayılmış, 20. yüzyıla doğru ise tüm dünyayı sarmıştır.

Auguste Comte

F. Hegel, 19. yüzyıldan daha çok 20. yüzyıl felsefesinin şekillenmesinde etkili olmuş ve 20. yüzyılın başlarında Almanya Hegel rönesansına tanıklık etmiştir. Hegelci özellikler değişik akımların ve gelişmelerin etkisiyle yeniden şekillenmiştir. Dönemi derinden etkileyen bu kişi, deyim yerindeyse yeni bir Hegel'dir. Filozofun düşüncesinin çok yanlılığı sisteminin radikal bir biçimde değişik kullanımlarına neden olmuştur.

20. yüzyıla doğru oluşan bazı felsefelerin etkileri şunlardır:

- Sosyalist düşüncenin öncülerinden biri olan K. Marx, materyalizm ve pozitivizm düşüncelerinden etkilenmiştir.
- Marx, Hegel'in tarihsel idealizmini, ekonomi temelinde tarihsel materyalizme dönüştürür.
- Almanya'da Hegel felsefesine karşı çıkan diğer bir filozof da varoluşçu felsefe akımının öncülerinden S. Kierkegaard'dır.
- Kierkegaard, Hegel'in nesnel gerçeklik görüşünün karşısına öznel gerçeklik görüşünü çıkarır.

Soren Kierkegaard

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

20. YÜZYIL FELSEFESİNİN ÖNE ÇIKAN BAZI ÖZELLİKLERİ

- Felsefenin problemlerine yeni açıklamalar getirilmiştir.
- Felsefede uzmanlaşma başlamıştır.
- Felsefede yeni yöntemler ve yeni ana akımlar ortaya çıkmıştır.
- Dil analizi ve sembolik mantık çalışmaları yapılmıştır.
- Bilim üzerine yapılan çalışmalar sonucunda bilim felsefesi alanı kurulmuştur.
- Felsefe üniversiteler aracılığıyla dünyanın her yerinde yapılmaya başlanmıştır.
- Felsefi eserler çoğalmıştır.

20. YÜZYIL FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ VE AKIMLAR

- Yorum Sorunu (Hermeneutik)
- Değişim Sorunu (Diyalektik Materyalizm)
- Metafizik Bilgi Sorunu (Mantıkçı Pozitivizm)
- Varlık Sorunu (Yeni Ontoloji)
- Gerçeklik-Görünüş Sorunu (Fenomenoloji)
- Varoluş-Öz Sorunu (Varoluşçuluk)

Fenomenoloji ve Gerçeklik - Görünüş Sorunu:

- E. Husserl'in kurduğu fenomenoloji, temelde bir bilgi kuramıdır.
- Fenomenoloji (görüngü bilimi), insanın doğrudan duyularına konu olan fenomenleri, mantıksal olarak betimleyen bir yöntemdir.
- Fenomenolojik yöntem, fenomenlerin özüne ulaşabilmek için daha önce edinilmiş bilgilerden, ön yargılardan, rastlantısal özelliklerden uzaklaşmak ve bu bilgileri paranteze almaktır.
- Husserl, paranteze almayı üç durum için gerekli görür.

FAYDALI BAĞLANTI

• Fenomenoloji

Paranteze Alma

Tarihle ilgili paranteze alma:

Toplumsal yaşantı sonucunda oluşan görüş ve ön yargıların ortadan kaldırılması.

Varoluşla ilgili paranteze alma:

Nesnelerin gerçekten var olup olmadıkları ile ilgili şüphenin ortadan kaldırılması.

“İde”lerle ilgili paranteze alma:

Nesneleri renk ve şekil gibi niteliklerinden arındırmayı sağlama.

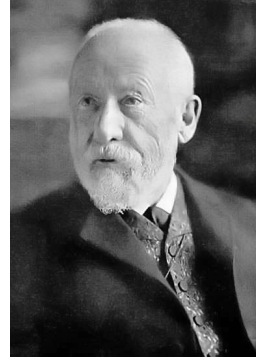
Hermeneutik ve Yorum Sorunu

Hermeneutik, insanın söz ve eylemlerinin oluşturduğu ürün ve yapıların anlamının yorumlanmasıdır.

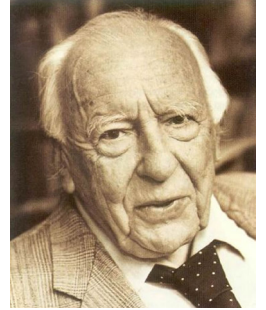
- Kutsal metinlerin yorumlanması veya peygamberlerin söz ve davranışlarının anlaşılması şeklinde ortaya çıkan hermeneutik, zamanla tüm metinlerde uygulanmıştır.
- W. Dilthey, hermeneutiğin kurucu filozofudur. Doğa bilimlerini dışsal, tinsel bilimleri insana ait içsel bilgiler olarak ayıran Dilthey, tinsel bilimlerin başına tarihi koyar.
- Dilthey, tarihsel bir dönemi ya da olayı anlayabilmek için o dönemin tinsel yapısının dile yüklediği anlamlara bakılması gerektiğini söyler.
- Hermeneutik, H. Gadamer'in sistemli çalışmaları sonucunda felsefi akıma dönüşmüştür.
- Gadamer'e göre anlamak, üretilmiş bilginin yeniden üretilmesidir ve insanın var oluşunun en büyük kabiliyetidir.
- Gadamer kişinin bilgi ufkunun, anlamaya yöneldiği şeyin ufkuyla kaynaştığını ve ortaya "anlama"nın çıktığını vurgular. Ufukların kaynaşması, dil ve anlam ilişkisi üzerinden sözlerin anlaşılması veya bir metnin yorumlanması şeklinde olabilir.

FAYDALI BAĞLANTI

• Hermeneutik

Wilhelm Dilthey

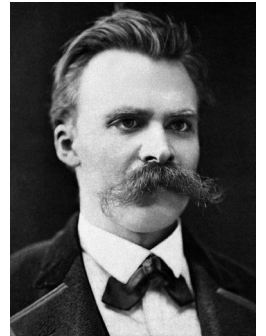
Hans-Georg Gadamer

Varoluşçuluk ve Varoluş - Öz Sorunu

- Varoluş - öz sorununun temelinde; insanın nasıl bir varlık olarak dünyaya geldiği, yaşamını nasıl bir varlık olarak sürdürdüğü ve seçimlerinde özgür olup olmadığı tartışmaları yatar.
- Varoluşçu düşünürlere göre; gelişme ve ilerlemenin yanı sıra savaş ve yıkımları da beraberinde getiren 20. yüzyıl, insanın birey olarak var olmasını zora sokmuştur.
- S. Kierkegaard, 19. yüzyıl düşünce yapısını ve bireyin önemini azalttığı düşüncesiyle Hegel felsefesini eleştirir ve varoluşçu felsefenin ilk temellerini atar.
- İnsanın temel sorunu, varoluşun kendisidir. Oluş içinde olan insan, özgürce yeni kararlar alıp seçimler yaparak kendini yeniden sentezler. Özgürlük, sorumluluğu da beraberinde getirir.
- Nietzsche, aydınlanma düşüncesiyle biçimlenen modern insanın değerlerini eleştirerek bu değerlerin dayandığı ilkelerin çöktüğünü söyler.
- İnsanın toplumu ve kendini aşması gerektiğini belirten Nietzsche, belirlenmiş amaca yönelmekten öte, aşma sürecinin kendisinin anlamlı olduğunu söyler.
- K. Jaspers varlığı açıklama konusunda, modern dünyanın düşünce yapısına dayalı materyalist ve idealist felsefelerin yetersiz kaldığını söyler.
- Bilimlerin insanın varoluşunu açıklayamayacağını belirten Jaspers, insanın öznel varoluşunu felsefenin açıklayabileceğini söyler.
- J. P. Sartre, "Varoluş, özden önce gelir." yargısını düşüncesinin merkezine alır. İnsanın dünyaya önceden belirlenmiş bir özle gelmediğini, seçimleriyle özünü ve asıl olarak kendini oluşturduğunu söyler.
- İnsanın bilinci sayesinde var olan özgürlüğü, hayat karşısındaki özünü oluşturma gücünün kaynağını oluşturur.

Jean-Paul Sartre

Friedrich Nietzsche

KRİTİK BİLGİ

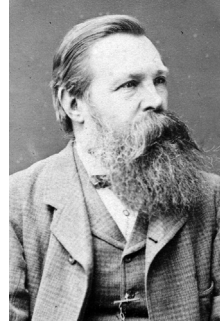
Varoluşçuların çıkış noktası, Descartes'ın "Düşünüyorum, öyleyse varım." savıdır. Descartes'ın aksine, insanın düşünerek var olmayacak kadar somut ve kapsamlı bir evrene bırakıldıklarını ifade ederler. Varlığın bilinçten önce geldiğini savunurlar.

FAYDALI BAĞLANTI

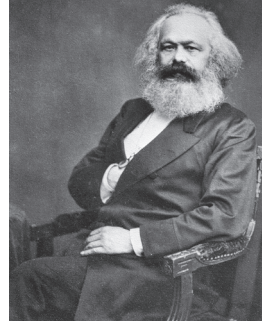
• Varoluşçuluk

Diyalektik Materyalizm ve Değişim Sorunu

- Varlığın temeline maddeyi alan materyalizm, ilk Çağ'dan bu yana farklı düşünürlerce ortaya konmuş ve değişik biçimlerde savunulmuştur.
- Materyalist düşünürler Marx ve Engels, Hegel'de tepetaklak durduğunu iddia ettikleri diyalektiği, maddenin değişimine bağlayan yeni bir fikirle ayakları üzerine çevirdiklerini iddia ederler.
- F. Engels diyalektik yöntemi, düşünce ve doğanın hareket ve değişimlerini açıklamak adına kullanmıştır.
- Düşünce ve doğanın uyumlu yapılarda olduğunu ve düşüncenin işleyişinin doğanın yasalarına göre şekillendiğini savunmuştur.
- K. Marx diyalektik yöntemi, toplumun hareket ve değişimlerini açıklamak için kullanmıştır. Tarihsel dönüşümü üretim süreçlerine bağlayarak açıklamaya çalışmıştır.
- Marx, bir toplumun ekonomik unsurlarının "altyapı"yı, kültür ve hukuk gibi olguların ise "üstyapı"yı oluşturduğunu ve altyapının üstyapıyı belirlediğini ileri sürer. Alt ve üstyapı değişimleri birbirini etkileyerek yeni ekonomik sistemleri oluşturur. Marx'ın bu yönelimi, tarihsel materyalizm olarak adlandırılır.

Friedrich Engels

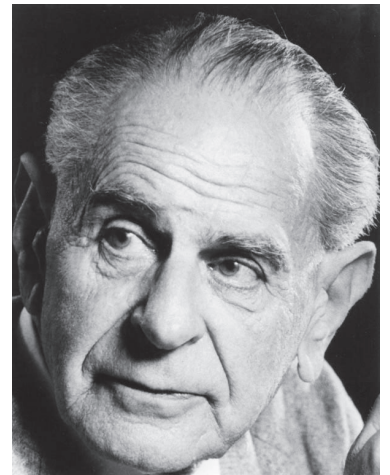
Karl Marx

FAYDALI BAĞLANTI

• Diyalektik Materyalizm

Mantıkçı Pozitivizm ve Metafizik Bilgi Sorunu

- Mantıkçı pozitivizm, dünyanın bilimsel olarak kavranabilmesinin mümkün olduğunu, felsefenin görevinin bilimsel önermeleri analiz etmek ve kendi içindeki metafizik öğeleri ayırmak olduğunu savunur.
- Mantıkçı pozitivistler "doğrulanabilirlik" ölçütüyle, metafiziksel önermeleri bilimsel önermelerden ayırmayı amaçlar. Metafiziksel önermeler, deney ve gözlem yoluyla doğrulanamadığı için anlamsızdır. K. Popper, mantıkçı pozitivizme yakın durmasına rağmen doğrulanabilirlik ölçütünü eleştirmiştir. Ona göre ölçüt "yanlışlanabilirlik" olmalıdır. Bilimsel önermeleri doğru yapan, doğru örneklerin olması değil, yanlış bir örneğin çıkmamasıdır.
- Mantıkçı pozitivizmin ve onun temelinde olan pozitivizmin bilim görüşünü eleştiren düşünürlerden biri T. Kuhn'dur.
- Kuhn'un felsefesinde "paradigma" ve "bilimsel devrim" kavramları öne çıkar. Bilimsel çalışmaların kuramsal çerçevesini oluşturan paradigma, ortaya çıkan yeni anlayış ve gelişmeler doğrultusunda değişebilir. Paradigmaların bu değişimi bilimsel devrim olarak nitelendirir.

Karl Popper

FAYDALI BAĞLANTI

• Mantıkçı Pozitivizm

Yeni Ontoloji ve Varlık Sorunu

- N. Hartmann'ın geliştirdiği yeni ontoloji, felsefeyi varlık araştırmasına dönmeye davet eden bir karakter içerir.
- Hartmann'a göre felsefedeki problemler metafizik konulardır. Hartmann felsefenin mantığa dayalı yöntemlerinin çalışmalarını zayıf görür ve felsefeye sistem kazandırılması gerektiğini düşünür.
- Bilginin doğasının bilinebilmesi için ontolojiye (varlık bilimi) kesinlikle ihtiyaç olduğunu ve varlıkların kendi aralarındaki kategorik ilişkilerinin incelenmesi gerektiğini savunur.
- Varlığı ideal ve reel varlık olarak ayıran Hartmann, reel varlığı da katmanlara ayırır ve bu katmanların incelenmesini ayrı alanlara verir.
- Hartmann, her bilgi dalında o bilgi alanıyla uğraşan kişilerin, kendi uğraşlarının temas ettiği varlığı tanıması gerektiğini ileri sürer.
- Bunun bir yöntem işi olduğunu belirtir ve yeni ontolojinin bu ihtiyacı karşılamak amacıyla olduğunu savunur.

Nicolai Hartmann

Varlık Katmanları

Tinsel Katman:

- İdeal varlık alanıdır.
- İnsan, düşünce, sanat, kültür, dil vb. konuları içerir.
- Felsefenin inceleme alanıdır.

Ruhsal Katman:

- Reel varlık alanında insan ve hayvan davranışlarını içerir.
- Psikolojinin inceleme alanıdır.

Organik Katman:

- Reel varlık alanıdır.
- Bitki, tek hücreli canlı vb. konuları içerir.
- Biyolojinin inceleme alanıdır.

İnorganik Katman:

- Reel varlık alanının bir parçasıdır.
- Cansız varlıkları içerir.
- Fizik biliminin inceleme alanıdır.

FAYDALI BAĞLANTI

• Yeni Ontoloji

Türkiye'nin felsefe bahçesini yeşerten felsefeciler kimlerdir?

- Türkiye'de felsefe bölümü ilk kez 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde açılmıştır.
- Felsefe bu dönemde Türkiye'de de üniversite aracılığıyla kurumsallaşmıştır.
- Bu dönemde, birçok düşünür ve felsefecinin katkısıyla Türkiye'de felsefi çalışmalar yapılmıştır.

Hasan Âli YÜCEL

- Felsefe öğretmenliği ve Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır.
- Bakanlık yaptığı dönemde tercüme bürosu kurduğunu, çeviri yapılmasına öncülük etmiştir.
- Felsefi görüşlerinde hürriyet, eğitim ve hümanizm kavramları öne çıkar.
- İnsana saygıyı temel alır ve eğitim aracılığıyla hürriyetin yayılacağını savunur.

Hasan Âli Yücel

Nusret HIZIR

- Felsefe, matematik ve fizik üzerine eğitim görmüştür.
- Üniversitelerde bilim felsefesi ve mantıkçı pozitivizm üzerine dersler vermiştir.
- "Felsefe Yazıları" adlı kitabıyla Türk Dil Kurumu 1977 Deneme Ödülünü almıştır.
- Türk Tarih Kurumunda danışmanlık görevi yapmıştır.
- Analitik felsefeyi benimsediğini ifade eder, diyalektik yöntemin faydalı olacağı görüşündedir.

Nusret Hızır

Hilmi Ziya ÜLKEN

- Felsefe, sosyoloji ve sanat profesörlüğünün yanı sıra ordinaryüs profesör ünvanına da sahiptir.
- Türk ve İslam düşüncesi üzerine görüşleriyle tanınır.
- Varlık alanında yapmış olduğu çalışmalarıyla felsefede öne çıkmıştır.
- Ona göre sonlu ve sonsuz olmak üzere iki tür varlık vardır. Sonlu varlık olan insan, akıl ve mantık aracılığıyla sonsuz varlığı düşünebilir ve sezgi yolu ile hissedebilir.
- İnsanın iç dünyasına yönelmesi gerektiğini ve Allah'a karşı sorumluluğu olduğunu düşünür.

FAYDALI BAĞLANTI

• ESTETİK (Felsefe)

Takiyettin MENGÜŞOĞLU

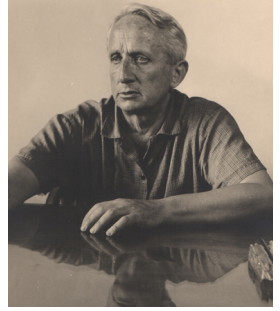
- Değer alanındaki çalışmalarıyla ön plana çıkar.
- Yeni ontoloji ve fenomenoloji akımlarından etkilenmiş, bu alanlarda dersler vermiştir.
- Sistematik felsefenin gelişmesine katkı sağlamıştır.
- İnsanı ontolojik temelde antropolojik bir varlık olarak tanımlar.
- İnsanın eylemlerinden sorumlu olduğunu düşünür.

Takiyettin Mengüşoğlu

Macit GÖKBERK

- Felsefe tarihi çalışmalarıyla öne çıkmıştır.
- Dil ve düşünce üzerine çalışmış, felsefenin sade bir Türkçe ile daha anlaşılabilir olması için çaba göstermiştir.
- Türk Dil Kurumu başkanlığı yapmıştır.
- Felsefenin hayatla iç içe olduğunu, bireysel ve toplumsal aydınlanmada işlevsel olduğunu düşünür.

Macit Gökberk

FAYDALI BAĞLANTI

- Macit Gökberk'in Felsefe Anlayışı

Nurettin TOPÇU

- Ahlak üzerine felsefi görüşler geliştirmiştir.
- Felsefesinin temeline koyduğu hareket kavramı, insanın düşünerek kendini ve başka varlıkları değiştirmesi ile ilgilidir.
- İnsanın amacı sonsuz olan Allah'a ulaşmaktır.
- İnsanın bilinçli hareketini "isyan ahlakı" olarak tanımlar.

Nurettin Topçu

Aydın SAYILI

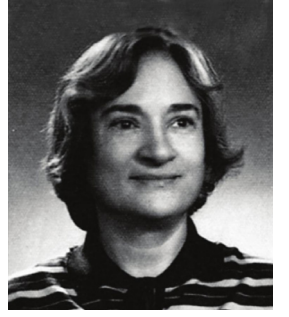
- Bilim felsefesi alanında çalışmalar yapmıştır.
- Harvard Üniversitesini kazanmış, burada lisans ve doktora eğitimini tamamlamıştır.
- Bilim tarihi alanında doktora derecesini alan ilk kişi olmuştur.
- UNESCO'nun "Orta Asya Uygarlıkları Tarihi" çalışmasına katılmıştır.
- Polonya Konsolosluğu tarafından Aydın Sayılı'ya Kopernik Madalyası takdim edilmiştir.

Aydın Sayılı

Mübahat TÜRKER KÜYEL

- Kùltürler arası etkileşimde Türk kùltürünün yeri ve önemi üzerinde durmuştur.
- Küyel'in hayatı, eserleri ve görüşleri üzerine tez yazan Zeliha Çelikkol'a göre:
- Küyel, felsefenin doğup gelişmesini Yunan medeniyetinin bir ürünü olarak görmez.
- "Felsefenin doğuşunun nedeni doğaya duyulan saygılı bir şaşkınlıktır." der.
- Batı ve Antik Yunan kùltürü haricinde Türk kùltürünün de dünya kùltürlerine büyük katkısı bulunduğunu araştırmalarıyla göstermektedir.
- Türk düşüncesini Mezopotamya ve Sümer düşüncesiyle ilişkilendirerek aralarında anlamlı bir bağlantı olduğunu belirtir.

Mübahat Türker Küyel

İoanna KUÇURADI

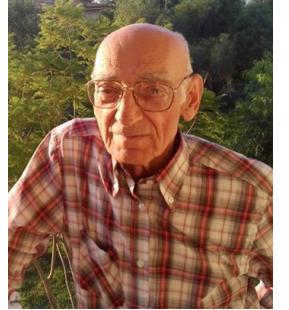
- Değerler felsefesi alanında düşünceleriyle tanınır.
- Özgürlük problemine yönelik varoluşçu çözümlemeleriyle felsefe alanında öne çıkar.
- Türkiye Felsefe Kurumunda genel sekreterlik ve devamında başkanlık görevlerinde bulunmuştur.
- Çok sayıda akademik çalışmaların yanı sıra aralarında "Goethe Madalyası" da olan birçok ödüle sahiptir.
- İnsanlara açık olan özgürlüğe ulaşma durumunu sadece bazı insanların gerçekleştirebileceğini savunur.

İoanna Kuçuradi

Uluğ NUTKU

- İnsan felsefesi üzerine çalışmalarıyla öne çıkar.
- 1990 yılında Çukurova Üniversitesi Felsefe Grubu Eğitimi Bölümünü, 1994 yılında Mersin Üniversitesi ve 2000 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Felsefe Bölümünü kurmuştur.
- İnsanın toplumun bir parçası olduğunu ve felsefenin hem insana hem de topluma etki ettiğini düşünür.
- Nutku'ya göre felsefenin gelişmediği toplumlarda geliştirici ve köstekleyici gelenekler ayırt edilemez, bu da toplum hayatı için olumsuz sonuçlar doğurur.

Uluğ Nutku

KENDİNİ AŞMAK ÜZERİNE

Sadece yaşamın olduğu yerde vardır istem de: ama yaşama istemi değil, aksine - böyle öğretiyorum sana - güç istemi!

Yaşayanlar birçok şeye yaşamdan daha çok değer verirler; ama tam da değer biçmekte dile gelir - güç istemi!

Sahiden, diyorum ki size: iyinin ve kötünün ölümsüzlüğü - yoktur böyle bir şey! Onlar da kendiliklerinden tekrar tekrar aşmak zorundadır kendilerini.

Siz iyi ve kötüye ilişkin değerlerinizle ve sözcüklerinizle güç uyguluyorsunuz, siz değer biçenler: ve budur sizin gizli sevdanız ve gönlünüzün parıldaması, titremesi ve sevinçle taşması.

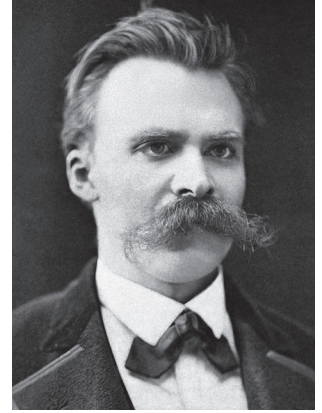
Oysa daha büyük bir güç istemi ve yeni bir kendini aşma doğar sizin değerlerinizden: ona çarpıp kırılır yumurta ve yumurtanın kabuğu.

Ve iyinin ve kötünün yaratıcısı olmak isteyen: sahiden, önce bir yok edici olmalıdır ve değerleri paramparça etmelidir.

En büyük kötülük de en büyük iyilikle beraberdir böylece: ama bu yaratıcı iyiliktir.

Kötü de olsa söz edelim bundan, ey en bilgiler. Susmak daha kötüdür; suskunlukla geçirilmiş tüm hakikatler zehirlenir.

Parçalanabilecek ne varsa, bırakın parçalansın hakikatlerimize çarpıp da! İnşa edilecek pek çok ev var hâlâ!

Nietzsche

Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş

Analizi:

Nietzsche; iyi ve kötü, hakikat, güç istemi ve değerlerin yaratıcı yıkımı gibi kavramlarla insana dair varoluşsal bir değerlendirmeye yaparak üst-insanın ortaya çıkışına dair bir felsefe inşa etmeye çalışıyor. Onun yaşadığı dönem savaşlar, işgaller, soykırımlar, açlık, yıkım ve sömürü dolu bir dönemdir. Böyle bir çöküş döneminde insan ne yapar? Aslında bu dönem, insanın kendini yeniden inşa etmesi için Nietzsche'nin istediği bir ortamdır. Nietzsche'nin üst insan dediği şey insanlığın amacıdır. Üst insan; insanın gelişiminin bundan sonraki aşamasında ortaya çıkacak bir insan tipi olarak değerleri gözden geçiren, yeni baştan yaratma ve güçlü olma isteğini hayata geçirme cesaretinde olan insandır. Bu yüzden insan aşılması gereken bir varlıktır. İnsanın kendisini aşması ve üst insana ulaşması gerekmektedir. Bütün değerlerin yıkıldığı böylesi bir dönemde üst insan yeni değerler, yeni hedefler ve yeni düşünceler getirecektir.

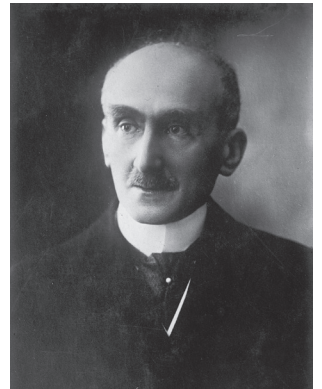
HAKİKAT VE SEZGİ

... mekâni olmayan duyular kendilerine bir şey katılmazsa oldukları gibi kalacaklardır. Bunların bir araya gelmelerinden mekânın doğabilmesi için hepsini birden kavrayıp birbirine katacak bir zihin faaliyeti ister. Nevi şahsına münhasır olan bu faaliyet Kant'ın hâssa-siyetin apriori bir şekli dediği şeye oldukça benzer.

Şimdi bu zihni faaliyetin karakteri aranırsa mütecanis boş bir çevre sezgi yahut telâkkisin de olduğu görülecektir. Çünkü mekânın başka türlü tarif edilmesine imkân yoktur.

Mekân, zaman ve hareketin mahiyeti hakkında doğrudan doğruya olan sezgi ise hareketi sürede, süreyi de mekân dışında olarak gösteriyor, bunu gösterdikten sonra, ne kadar ustaca olursa olsun, metafizik bir faraziyeyle artık neye başvurmalı?

Ancak insanda görülen homojen bir çevre sezgisi sayesinde ki kavramlarımızı birbirlerine nispetle ayırıyor, eşyayı seçik olarak görüyoruz, yine böylece yapılan çifte bir ameliye ile bir yandan dile elverişli, bir yandan da idrakimde bütün zekâların birleştiği bizden apayrı bir dış dünya oluyor.

Henri Bergson

Henri Bergson, Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri

Analizi:

Henri Bergson entüisyonizmin (sezgicilik) çağdaş dönemdeki en önemli isimlerinden biridir. Bergson; sezgiyi doğru, genel geçer bilgi edinmenin aracı olarak görür. Ona göre yaşam, eşya bir bütün ve sürekli bir oluş hâlinedir. Bergson'da zamansal varoluş da diyebileceğimiz yaşama atılımı yalnızca sezgi gücü ile doğrudan ve aracısız olarak kavranır. Bergson sezgiyi zekâdan ayırır. Ona göre zekâ veya aklın bize verdiği bilgiler eksiktir; biz onlarla nesnelerin bilgisini elde eder ve durağan hâldeki maddeyi kavrarız. Asıl kavranması gereken doğanın iç yüzündeki gerçeğin özüdür ki bu da zekâ ile değil sezgi ile kavranır.

FAYDALI BAĞLANTI

• Entüisyonizmin

VAROLUŞ-ÖZ SORUNU

...”Varoluş özden önce gelir.” İsterseniz buna, “Öznellikten hareket etmek gerekir.” de diyebilirsiniz.

Varoluş özden önce gelir. İyi ama, ne demektir bu? Şu demektir: İlk insan vardır; yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, özünü ortaya çıkarır.

İnsan, var olduktan sonra kendini kavradığı gibidir, varlaşmaya doğru yaptığı bu atılımdan (hamleden) sonra olmak istediği gibidir. Kendini nasıl yaparsa öyledir yani. Varoluşçuluğun baş ilkesi de budur işte.

İnsan, nasıl olmayı tasarladıysa öyle olacaktır. Olmak isteyeceği şey değil, tasarlayacağı şey yani. İstemek deyince bilinçli bir kararı anlıyoruz biz; aramızdan birçokları için kendi kendine oluştan sonra gelir bu. Bir partiye girmek, bir kitap yazmak, evlenmek istiyebilirim ama bütün bunlar irade denen şeyden daha köklü, daha kendiliğinden bir seçmenin belirtisidir.

Gelgelelim, gerçekten de varoluş özden önce geliyorsa, insan ne olduğundan sorumludur öyleyse.

J. P. Sartre

J. P. Sartre, *Varoluşçuluk***Analizi:**

J. P. Sartre, modern felsefeyi en çok etkileyen felsefe akımlarından biri olarak egzistansiyalizmin (varoluşçuluk) en önemli temsilcilerinden biridir. Bu metin de felsefesine dair önemli analizler içermektedir. Varoluşçu felsefeye göre insanda varoluş özden önce gelir. İnsan önceden belirlenmiş bir öze sahip değildir. Seçimleriyle kendi özünü kendisi belirler, iradesiyle ne olacağına kendisi karar verir. Bunları yapabilme gücünü, doğuştan değil seçim yapabilmesinden, özgür olmasından alır. Bilinci insanı her zaman başka bir şeye, öteye götürür. Bilinçli bir özne, sürekli olarak bir gelecek önünde duran varlıktır ve bilinç, özgürlük ve bir geleceğe doğru yöneliştir.

PARADİGMA

...gözlem ve deneyim, bilimsel inançların sınırını ciddi şekilde kısıtlı tutabilir ve tutmalarıdır da. Aksi hâlde bilim olmaz ama bu tür inançların herhangi bir parçasını kendi başlarına belirleyemezler. Kişisel ve tarihsel rastlantıların bileşiminden oluşan ve görünürde keyfi gibi duran bir öge, belli bir zamandaki belli bir bilim çevresi tarafından benimsenen inançların daima temel malzemesi olmuştur ve olacaktır.

“Olağan bilim” deyimi, bu denemede, geçmişte kazanılmış bir ya da daha fazla bilimsel başarı üzerine sağlam olarak oturmuş araştırma anlamında kullanılmaktadır. Söz konusu başarılar belli bir bilim çevresinin, uygulamalarının sürekliliğini sağlamak üzere bir süre için temel kabul ettiği bilimsel ilerlemelerdir.

...bundan sonra “paradigma” terimini kullanacağım ki bu terim “olağan bilim” deyimiyle yakından bağlantılıdır.

Keşif, bir aykırılığın farkına varılmasıyla başlar, yani doğanın, olağan bilimi yöneten paradigma kaynaklı beklentilere herhangi bir şekilde aykırı düştüğünün anlaşılması gerekmektedir.

Bu sürecin son bulması, paradigma kuramının, aykırı olan nesne bildik bir nesne hâline gelene kadar, değiştirilmesiyle mümkündür.

Bunalımdaki paradigmadan ayrılarak yeni bir olağan bilim geleneğini üretecek olan bir başka paradigmaya geçiş, birikime dayalı bir süreç olmaktan çok uzaktır yani önceki paradigmanın geliştirilmesi ile yapılacak bir iş değildir. Tersine, bilim dalının farklı temellerden başlayarak yeniden kurulması söz konusudur.

Sonuç olarak, yaşanan yeni paradigmaya geçiş bilimsel bir devrimdir.

Bilimsel bilgi de tıpkı dil gibi, özünde ya bir topluluğun ortak malıdır yahut da bir "Hiç"tir. Bunu anlamak için, bu bilgiyi yaratan ve kullanan çevrelerin kendilerine has özelliklerini öğrenmek zorundayız.

Thomas S. Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*

Thomas S. Kuhn

Analizi:

Thomas Kuhn, bu metninde paradigma kavramı üzerinden klâsik bilim anlayışını eleştirmiştir. Bilimin doğrusal ve birikimli bir şekilde değil, paradigmlarla ve paradigma değişimlerinin yarattığı bilimsel devrimlerle ilerlediğini savunur. Bilimsel gelişme ya da ilerleme; bilim öncesi dönem - olağan bilim - bunalımlar - devrim - yeni olağan bilim - yeni bunalımlar gibi adımlardan oluşan bir yolu takip eder. Her bir bilim dalının kendi tarihinde bu yolu takip ettiğini söyler. Bilimsel gelişmeler tarihsel ve toplumsal koşullardan bağımsız düşünülemez.

FAYDALI BAĞLANTI

• Paradigma

NURETTİN TOPÇU - İSYAN AHLAKI

- İnsan kendisini ve çevresindeki her şeyi hareket etmekle tanıyabilir.
- İradenin isteyerek yaptığı her harekette ahlaki bir boyut vardır.
- İnsanın amacı sonsuz olan Allah'a ulaşmaktır. Bu yolda insan karşılaştığı engellere, özgür iradesi ile karşı durmalıdır.
- Bu karşı duruş bir isyan hareketidir.
- İsyân, daha iyiye varma amacına taş koyan miskinliğe isyandır, olumsuzluklar karşısında isyan etmeyen insanlara karşı isyandır.

TAKİYETTİN MENGÜŞOĞLU - BİR BÜTÜN OLARAK İNSAN

- İnsan bütün yapıp etmeleriyle beraber diğer var olan şeylerin yanında yerini alan bir varlıktır.
- Bir bütün olarak somut insan, yapıp-etmeleri ve bu yapıp-etmeleriyle gerçekleştirdiği başarıları sayesinde anlaşılabilir.
- İnsanın "bilen, yapıp-eden, değerleri duyan, tavır takınan, özgür iradeye sahip, inanan" gibi özelliklerinin tümü dikkate alınarak varlık yapısı kavranılabilir.

KARL POPPER - BİLİMSEL BİLGİNİN DOĞRULUĞU/YANLIŞLIĞI

- Popper "Ben yanlışmış olabilirim ve sen haklı olabilirsin ve ortak çaba sonucunda belki doğruluğa biraz daha yaklaşabiliriz." der.
- Bilim, tümevarıma dayanmaz, tümevarım doğruluğu kesin önermeler veremez.
- Bilimsel kuramlar tartışmaya açıktır, doğrulukları, eleştirel tartışmaya dayanan, kuramın iddiasını çürüten bir örnek ya da çalışma bulunana kadar geçerlidir.
- Çürütülen kuramların yerini problemi açıklamaya aday, tartışmaya açık yeni bir kuram alır.

